

DİYARBAKIR YEREL HİZMETLERDE NELERİ KAYBEDİYOR

KENT SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

DİYARBAKIR - 2024

"Bu Yayın Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği'ne (DİTAM) aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

DİYARBAKIR YEREL HİZMETLERDE NELERİ KAYBEDİYOR

KENT SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

DİYARBAKIR – 2024

"Bu Yayın Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği'ne (DİTAM) aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

DİYARBAKIR YEREL HİZMETLERDE NELERİ KAYBEDİYOR

KENT SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

"Bu Yayın Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği'ne (DİTAM) aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ **7**

KENT, ÇEVRE VE KÜLTÜREL MİRAS **9**

1. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 9

1.1. Suriçi'nin Tarihi, Kültürel ve Sosyal Dokusunun Tahrip Edilmesi 9

1.2. Kentin Ulaşım Altyapı Sorunları 10

1.3. Kentsel Planlamada Merkezi Düzeyde Kararların Alınması, ... 11

1.4. Kentsel Altyapı Sorunları 12

1.5. Yerleşim Yeri ve Konut Planlaması Sorunu 12

1.6. Kentte Çıkar Amaçlı Rant Yaratma Sorunu 13

1.7. Kaçak Yapılaşma ve İşgal Girişimleri 13

1.8. Yerleşim Biçimlendirmede Sınıfsal Hiyerarşinin Oluşumu 14

1.9. Su Tüketimindeki Kontrolsüz Artış Sorunu 14

1.10. Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri 15

1.11. Site Tipi Yapılaşmanın Nitelikli İstihdamın Oluşumunu Engellemesi 15

1.12. Kentte Yetersiz Altyapı Sorunları 15

1.13. Yağmur Sularının Değerlendirilmesi 16

1.14. Kentin Yeşil Alanlarına Müdahale Edilmesi Sorunu 17

1.15. Trafik ve Otopark Sorunu 18

1.16. Ulaşımda Yaya Eksenli bir Sistemin Oluşturulmaması 19

1.17. Metruk Yapıların Varlığı 19

1.18. Dicle Nehri ve Vadisindeki Tahribatlar 20

1.19. Deprem vb. Afetlere Yönelik Afet Planlama Sorunu 21

KADINLAR, GENÇLER VE ÇOCUKLAR İÇİN NASIL BİR KENT 23
2. SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER 23
2.1. Toplumsal Yaşamı Destekleyen Dayanışma Ağlarının Kapatılması 23
2.2. Yaygınlaşan Uyuşturucu Madde Bağımlılığı 24
2.3. Uyuşturucu ve Siyasal Biçimlendirme 26
2.4. Mekan ve Kent Planlarının Yeniden Gözden Geçirilmesi 28
2.5. Kayyım Döneminde Kapatılan, İşlevsiz Hale Getirilen Kadın Kurumları 30
SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAM VE POLİTİKALAR 32
3. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 32
3.1. Kayyım Müessesesinin Yarattığı Tahribat ve Katılımcılık 32
3.2. Kent Kimliğinin Korunması 33
3.3. Kültürel ve Sanatsal Etkinliklerin Dönüşümü 34
3.4. Ana Dilin Durumu ve Ana Dil Politikası 35
3.5. Eğitim 37
3.6. Sağlık 37
İKTİSADİ DURUM VE KIRSAL KALKINMA 39
4. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 39
4.1. Diyarbakır İçin Doğru Kalkınma Ekseni Ne Olmalı 39
4.2. Tarım Sektöründeki Sorunlar 41
4.3. Sektörel Sorunlar 46
4.4. Sanayi Sektöründeki Sorunlar 50
4.5. Yeni Ekonomik Yaklaşımlardaki Sorunlar 51
4.6. Belediyelerin Ekonomi Alanının Dışına İtilmesi 54
'DİYARBAKIR YEREL HİZMETLERDE NELERİ KAYBEDİYOR' 56
5. YEREL YÖNETİMLERDE İZMİR BÜYÜKŞEHİR DENEYİMİ 56
6. YEREL YÖNETİMLERDE DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR DENEYİMİ: 1999-2004 63
7. KATKILAR VE SORULAR 65

DİTAM YÖNETİM KURULU

Mesut AZİZOĞLU
Meral ÖZDEMİR
Sedat YURTDAŞ
Ahmet ÖZMEN
Barış YAVUZ
Sevim VURAL
Mahmut BOZARSLAN
Dilan Kaya TAŞDELEN
Nevin SOYUKAYA
Mahmut LEZGİN YALÇIN
Cihan AY

MODERATÖRLER

Mehmet ASLAN
Nevin SOYUKAYA
Meral ÖZDEMİR
Dilan KAYA TAŞDELEN
Reha RUHAVİOĞLU

RAPORLAMA

Mehmet ASLAN

TASARIM

A Grafik Creative Solutions

KISALTMALAR

CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Dem Parti	Hakların Eşitlik ve Demokrasi Partisi
DİTAM	Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği
DTSO	Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası
FAO	Dünya Tarım Örgütü
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HA	Hektar
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
İSPARK	İstanbul Otopark İşletmeleri Tic. A.Ş.
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
KOSGEB	T. C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme Dairesi Başkanlığı
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MTA	Maden Tetkik Arama
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PEN	Yazarlar Derneği
PİSA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SSPE	Subakut Sklerozan Panensefalit Hastalığı
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu,
TMMOB	Türkiye Mimar ve Mühendisleri Odası
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜGVA	Türkiye Gençlik Vakfı
TÜRGEV	Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı
TYS	Türkiye Yazarlar Sendikası
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

GİRİŞ

DİTAM olarak 6-7 Ocak 2024 tarihlerinde Diyarbakır'da yaklaşık 80 kurum ve kişiyle beraber dört ayrı başlıkta "Diyarbakır'ın Sorunlarının Tespiti ve Çözüm Önerileri" adlı bir çalışma düzenledik. Odak grup toplantıları şeklinde gerçekleştirilen çalışmada aşağıdaki başlıklarda tartışmalar yürütüldü:

1. Kent, Çevre ve Kültürel Miras
2. Sosyo Kültürel Yaşam ve Politikalar
3. İktisadi Durum ve Kırsal Kalkınma
4. Kadınlar, Gençler ve Çocuklar için Nasıl Bir Kent

Bu çalışmanın sonuçlarını "Diyarbakır yerel hizmetlerde neleri kaybediyor" başlığı altında 27 Şubat 2024 tarihinde Diyarbakır'a düzenlediğimiz toplantıda paylaştık ve tartışmaya açtık.

Neden böyle bir çalışma yaptık? Devletin, cumhuriyetin kuruluşundan bugüne, Kürtlerin yaşadığı bölgeleri bilerek ihmal ettiğine yönelik hepimizin bir ön kabulü var. Zaten hayatın hemen her alanındaki bu ihmali; ekonomi, sağlık, eğitim vb. alanlarla ilgili resmi kurumların yayınlamış oldukları istatistikler de gösteriyor.

Kürtler açısından bu dezavantajlı başlangıç noktasından sonra son 40 yıldaki çatışmalı ortam ve 2015 sonrası yaşananlardan sonraki kayyım uygulamaları belediye hizmetleri ve yerel hizmetler konusuzda eksikliklerin daha da artmasına sebep oldu.

Şehrin geçmişini, kültürünü ve sokaklarını bilmeyen kamu idarecilerinin yönetiminde, halktan uzaklaşmış bir şekilde geçen dokuz yıl, yerel hizmetler konusundaki sorunların, eksikliklerin daha da büyümesine sebep oldu. Kentin tüm bileşenlerini bir araya getiren ve hukuki dayanağını belediye kanunundan alan Diyarbakır Kent Konseyi de 2015 yılından bu yana neredeyse işlevsiz hale getirildi.

Sonuç olarak bütün bu yaşananlar, Diyarbakır'ın yeterli düzeyde belediye hizmeti alamamasına ve toplumun yaşam kalitesinin düşük kalmasına sebep oldu. Bu durum bölgedeki diğer illerde de benzer şekilde yaşanıyor ve bunlar sadece bugünler için değil geleceğimiz için de büyük bir problem oluşturuyor.

DİTAM olarak yaklaşan yerel seçimler öncesinde bu çalışmamızın temel hedefi;

- Diyarbakır'ın sorunlarını STÖ'ler, akademisyenler ve meslek odalarıyla beraber tespit etmek ve çözüm önerileri geliştirmek,
- Bunları yerel ve ulusal düzeyde muhatap kurum ve kişilere iletmek,
- Bir baskı unsuru yaratarak ilgili kişi ve kurumların sorunlarla ilgili çözümler geliştirmesini talep etmek ve bunların takibini yapmak.
- Diyarbakır'ın hem yerel hem de ulusal düzeyde maruz kaldığı haksızlığı görünür kılmaktır.

Odak grup toplantılarında ulaşılan veriler maalesef Diyarbakır'ın sahipsiz bir kente

dönüştüğünü göstermiştir. Diyarbakır'ın yoğun politik ortamında daha az konuşulan, daha az görünen yerel hizmetlerdeki bu eksiklikleri daha görünür kılmayı amaçlıyoruz. Ayrıca buradaki belediyecilik hizmetleri ile batıdaki belediyecilik hizmetlerini de kıyaslamak istedik. Bu eksiklikleri en iyi anlayacak ve ifade edebilecek kişilerin belediye başkanlığı yapmış kişiler olduğunu düşündük ve bu amaçla da İzmir Büyükşehir belediye başkanı Sayın Tunç Soyer ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi önceki başkanlarından Sayın Feridun Çelik'i davet ettik. Her ikisine de çok teşekkür ediyorum. Söyledikleri "Diyarbakır yerel hizmetlerde neleri kaybediyor" sorumuza önemli katkılar sunmuştur. Toplantıya katıldıkları için kendilerine tekrar teşekkür ediyoruz.

Tabii ki Diyarbakır belediyesini Kürt meselesinden ayrı düşünmek mümkün değil. Son iki Büyükşehir Belediye başkanı Gülten Kışanak ve Selçuk Mızraklı cezaevinde, onlardan önceki başkan Osman Baydemir de yasal engeller nedeniyle yurtdışında.

Yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen Diyarbakır'da çok güçlü bir sivil toplum geleneği var. Özellikle son yıllardaki yoğun politik ortamdan dolayı sivil toplumun dili de buna paralel olarak daha çok politikleşti. Biz bu çalışmamızda sivil toplumun kendi alanıyla ilgili yaptığı çalışmaları, ürettikleri teknik bilgileri daha görünür hale getirip, merkezi ve yerel siyaset kurumuna ulaştırmayı hedefliyoruz. Sivil toplumun ürettiği bilgileri siyasetçilerin kullandıkları dilin içeriği haline getirmeye çalışıyoruz. Zaten DİTAM'ın kuruluşundaki ana felsefesi de buydu. Elbette ki bu çalışmanın tüm sorunları kapsamadığını, eksiklikleri olduğunu biliyoruz. Fakat bu çalışmanın bundan sonraki çalışmalar için bize yol gösterici olacağını düşünüyoruz.

Bu raporun hazırlanmasına katkı sunan bütün kurum ve kişilere, toplantı katılımcılarına ve bugün aramızda bulundukları için Sayın Tunç Soyer'e, Sayın Feridun Çelik'e çok teşekkür ediyoruz.

DİTAM Yönetim Kurulu

KENT, ÇEVRE VE KÜLTÜREL MİRAS

Moderatör: Nevin Soyukaya

1. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1.1. Suriçi'nin Tarihi, Kültürel ve Sosyal Dokusunun Tahrip Edilmesi

Kentin tarihi, kültürel ve sosyal dokusu açısından en fazla tahrip olan kesim Suriçi oldu. Özellikle 2015 sonrasında yaşanan çatışmalı süreç ve çatışmalı sürece bağlı olarak geliştirilen güvenlik eksenli yaklaşımlar ve kayyım politikaları tahribatın boyutunu derinleştirdi. Bakanlar kurulu kararıyla %82'si kamulaştırılan Suriçi'ndeki büyük çaplı yıkım ve yeniden inşa faaliyetleri Suriçi'ndeki alanın %50'sinin yok olmasına ve bütünlüğünün bozulmasına neden oldu. Suriçi, yaşam alanı olmaktan çıkarılıp ticari bir alana dönüştürüldü. Güvenlik eksenli yeni Suriçi yapılanmasıyla kentin mimari yapısı ve geleneksel kent dokusu ile ilişkili olmayan bir sistematik tercih edildi. 2015-2016 olaylarından sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Suriçi'ndeki alan önce yıkıldı. Sonra ada-parsel ve sokak sınırlarını değiştiren uygulamalara gidildi. Ardından KAİP (koruma amaçlı imar planı) yapılan uygulamaya göre revize edildi. Sur'un sokak dokusuna aykırı şekilde güvenlik amaçlı geniş yollar açıldı, tarihi ve kültürel dokusu plan ve uygulamalar ile tahrip edildi. Yok edilen fiziki yapı, kamulaştırma kararı ve alanda yaşayanların zorunlu göçe tabi tutulmalarıyla alanın insansızlaştırılması, kentin kolektif hafızasının büyük oranda tahribine neden oldu. UNESCO tarafından Suriçi'ndeki tahribat ve yıkıma ilişkin yapılan değerlendirmede taraf devletin yaptığı yıkıma dikkat çekilmektedir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

1990 yılında başlatılan çalışmalarla Suriçi'nde 300 tescilli yapı tespit edildi. 2012 KAİP kapsamında yapılan çalışmalarla da Suriçi'nde tescilli yapı sayısı, 595 (448 sivil, 147 anıtsal yapı) ulaştı. Bugün itibariyle alanda yıkımlar nedeniyle tescilli yapı sayısı değişti.

- Mevcut tescilli yapılar ile Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı'nın Unesco Dünya Miras Listesi'ne girmesine neden olan çalışmaların sağladığı arka plan desteğiyle Suriçi'nin eski dokusuna dönüştürül-

mesi için 1954 yılındaki kadastral paftalardaki ada, parsel, sokak sınırlarıyla kütle dokuları temel alınmalı,

- Dünya Miras Alanının bütünlüklü korunması sağlanmalı,
- 1/5000 Nazım İmar Planı revize edilmeli, Suriçi'ndeki KAİP sınırı, Hevsel Bahçeleri de dahil edilerek genişletilmeli ve KAİP yeniden belirlenmeli,
- Dünya Miras Alanı Alan Yönetim Planı yeniden yapılmalı ve alanın koruma stratejileri mevcut tahripler ve bozulmalarda dikkate alınarak yeniden düzenlenmeli,
- Alana dair gerçekleştirilecek tüm planlar katılımcı ve şeffaf süreçlerle hayata geçirilmeli,
- UNESCO Reaktif Misyonunun 2023 yılında düzenlediği rapor ve bununla ilişkili UNESCO'nun aldığı kararlar dikkate alınarak alanda iyileştirmelere gidilmeli.

1.2. Kentin Ulaşım Altyapı Sorunları

Kente ilişkin ulaşım altyapısında önemli sorunlar var. Merkezi düzeyde yapılan makro ölçekli ulaşım yatırımları ile yerel düzeydeki ulaşım ve altyapı çalışmaları istenilen düzeyin çok uzağındadır. Üretilen yeni ulaşım politikaları, hızlı tren gibi popüler trendlere angaje olmak, plan düzeyindeki çevre yollarının açılması, şehir içi ulaşım planının eksikliği, toplu taşıma yetersizliği, yolların mevcut sorunlar dikkate alınarak düzenlenmemesi nedeniyle artan trafik yoğunluğu ve trafik kazaları söz konusudur. Şehir içi ulaşıma tramvayın/hafif raylı sistemlerin entegre edilmesi çalışmaları henüz tasarım aşamasındadır. Merkezi düzeyde yürütülmesi gereken otoban bağlantısı ile lojistik bölgenin tren bağlantısıyla limana ulaşması da gündem olmaktan uzak... Kentin en büyük sorunlardan biri de ulaşım; ancak ulaşım sorununu sadece kent içi ölçekte algılanmamalıdır. Kentin diğer kentlerle, şehirlerarası ulaşımı ve uluslararası ulaşım ağlarına bağlantısı bir bütün olarak temel sorunlar içeriyor.

Odak grup toplantısında ulaşım konusuna 2 başlık etrafında yaklaşıldı. İlki şehrin uluslararası alanlarla yol bağlantıları ve diğer şehirlerle bağlantısını sağlayacak ulaşım aksları, İkincisi de kentin diğer ilçeler ve şehir içindeki ulaşım bağlantıları konusudur. Birinci seçenek için çevre yollarının tamamlanmamış olması veya yapımındaki öngörülmeyen gecikmelerden kaynaklanan sorunlar ve ulaşım ağlarına bağlantıların tamamlanmaması, kentin iç yollarının transit olarak kullanılmasına ve kentte trafik yükünün artmasına yol açmaktadır. Otoban ve hızlı tren hattının Diyarbakır bağlantısındaki gecikme, yolcu ve lojistik taşımacılığı açısından da sorunların birikmesine yol açıyor.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

30 büyükşehir içerisinde çevre yolu olmayan Diyarbakır'da ulaşım sorununun

çözümü için daha etkin çalışmalar yürütülmeli, lobicilik ve siyasal baskı kanalları kullanılmalı. Mardin-Pirinçlik çevre yolu bağlantısının 10 yılda ancak bitirilmesi; kentin taleplerine merkezi düzeyde güçlü karşılık verilmediğinin bir göstergesidir. Bu durum, yerelde güçlü bir baskı ve lobi mekanizmasının olmasını gerektiriyor. Bu bağlamda çevre yollarının güncel ihtiyaca göre planlanarak hayata geçirilmesi, şehir içi ulaşım planının revize edilmesi, raylı sistem ile toplu taşıma sorunu ve trafik yoğunluğunun giderilmesi elzemdir.

Merkezi düzeyde yürütülmesi gereken otoban bağlantısı kapsamında, lojistik bölgenin tren bağlantısıyla limana ulaşmasına yönelik gündem oluşturularak, yakın ve orta vadede ülke planlamalarına dahil edilmesi sağlanmalı.

Diyarbakır lojistik köy projesine alan tahsis edilmesi, kentinin lojistik yükünü çevreye taşınmasını sağlayacaktır. Lojistik alanda altyapı inşaatı ve kaba inşaatın yapılması önemli bir gelişmedir. Ancak projenin efektif ve etkin hale gelmesi için otoban ve demiryolu ile bağlantısı tamamlanmalıdır. Şanlıurfa ve Elazığ çevre yolu karayolları bağlantısının sağlanması, Diyarbakır'ın yol entegrasyonuna önemli bir katkı sağlayacaktır. Sorunların çözümü için Ulaşım ve Alt Yapı Bakanlığı ile belediyelerin, eşgüdüm içerisinde çalışmaları ve katılımcı bir süreçle projeler ivedilikle başlatılmalıdır.

1.3. Kentsel Planlamada Merkezi Düzeyde Kararların Alınması,

Merkezi düzeyde kentsel dönüşüm alanı olmayan şahıs ve hazine arazileri üzerinde kararlar alınmaktadır. Belediye kararlarıyla şehir planlamasında büyük veya küçük çaplı revizyonlar ile ranta yönelik noktasal revizyonların yapılmaktadır. Yapılan noktasal revizyonlardaki temel amaç, değer artışlarından kaynaklanan vergi, harç benzeri kanuni yükümlülüklerin, karar alıcılar ile değer artışından fayda sağlayanlar arasında bir rant paylaşımına konu olmasıdır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Özellikle Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile kayyım belediyeciliğin, kanunlara aykırı bir şekilde park alanlarını, rekreasyon alanlarını, eğitim, sağlık alanlarını iptal edip adeta bir emlak ofisi gibi kendi arazisinin değerini artırıp satışa çıkarmasına ya da noktasal revizyonlarda oluşan rantın bir anlamda rüşvet çarkı oluşturmasına karşı; ilgili sivil toplum kuruluşlarının bu konuda farkındalık oluşturması, yasal süreçlerin işletilmesi ve 'rant mekanizması'nın basın ve sosyal medya platformlarında gündeme getirilmesi bir çözüm olarak önerilebilir. Ancak öncelikle yerel yönetimlerce bu sorunun çözümüne yönelik plan, uygulama ve karar aşamalarında gerekli önlemlerin alınması zorunluluktur.

1.4. Kentsel Altyapı Sorunları

Kentsel altyapı olarak tespit edilmiş olan eğitim alanları, sağlık, kültürel tesis alanları ve park alanlarının oransal olarak azaltılmaktadır. Bunun yanında yapılan imar planlarına sonradan nüfus eklenmesi de, de facto olarak kamusal alan veya kentsel altyapının gittikçe azalmasına yol açmaktadır. Yanı sıra kentte Fiskaya, Bağlar Kaynartepe mahallelerinde olduğu gibi Suriçi kentsel dönüşüm uygulamalarından beri süregelen kentsel dönüşüm uygulamaları görülmektedir. Kentte, insanı odağına almayan, demografik yapıyı değiştiren, rant odaklı dönüşümler uygulanmaktadır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Kentin çekirdek noktası olan tarihi Suriçi'nin tarihi ve kültürel dokusunun korunması, toplumsal hafızasının kaybolmaması için kentsel dönüşüm kararı ile kamulaştırma kararlarının iptal edilmesi, kentsel dönüşüm uygulamalarının durdurulması gerekmektedir. Bunun için kamu duyarlılığı ve baskısı geliştirilmelidir.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile belediyelerin zorunluluk halinde uygulanması gereken kentsel dönüşümlerde insanı odağına alan, mülkiyet ve konut hakkına saygılı, yerinde dönüşüm uygulamaları gerçekleştirmelidir. İster merkezi, ister yerel düzeyde yapılan kentsel dönüşüm planlarına müdahil olmanın yöntemleri ve araçları geliştirilmeli.

Sur-Silvan yolu örneğinde olduğu gibi özel parsel sahiplerine sağlanan büyük ölçekli rant girişimlerinin engellemesi, manipüle edilen imar planı ve raporlarının gündeme getirilmesi, özellikle de nüfus projeksiyonlarında %50, %100 gibi ciddi artışlara gidilerek kamusal alan, yeşil alan oranlarının taktiksel düşürülmesinin ifşa edilmesi, planlardaki mevcut nüfus ve projeksiyonlu nüfusun teknik olarak çalışılması, planlama veya revizyonlar neticesinde oluşacak rantın, revizyon veya değişiklik alanı içerisindeki bütün nüfusa adil olarak dağıtılmasının yol ve yöntemlerini çalışmak, ilgili nüfus alanlarıyla paylaşmak ve farkındalık geliştirmek önemlidir.

1.5. Yerleşim Yeri ve Konut Planlaması Sorunu

Yerleşim yerleri ve konutların planlanmasında kat sayısının yükseltilmesi ve emsal artırılmasının çoğunlukla Kayapınar sınırları içerisinde olduğu gözlenmesine rağmen Peyas ve Fiskaya gibi alanlara odaklanmış noktasal operasyonlar da sıklıkla gözlenmektedir. Bunun yanında özellikle Bismil, Çınar, Eğil, Silvan ilçelerinde de ciddi rant girişimleri yapılmaktadır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Sadece Diyarbakır kent habitatı değil, ilçelerde uygulanan rant eksenli planlar ve revizyonlar da gündemde olmalı. Sadece rantı hedefleyen farkındalık değil, 'ideolojik planlama' kavramı da gündemde tutulmalı ve tartışılmalı.

Ranta yönelik düzenlemelere karşı yapılacak çalışmaların çıkar gruplarını hedef alması, bazen planın arkasındaki politik saiklerin gözden kaçmasına, güvenlik amaçlı, ya da sosyal ve tarihi dokuyu hedef alan düzenlemelerin arka planına odaklanmaya engel oluşturabilir. Bu nedenle oluşturulacak itirazlar da çok boyutlu ve stratejik olarak gözden geçirilmeli ve toplumla paylaşılmalı.

1.6. Kentte Çıkar Amaçlı Rant Yaratma Sorunu

Kentte rant konusunda organize bir yapılanma, değer artışları konusunda belediye ve merkezi yönetimle organik ilişki içerisinde çalışan 'değer artış miktarını belirleyen şirketler' var. Rantın teknik altyapısını oluşturan, belediyelere telkinde bulunan, özellikle Urfa ve Elazığ bulvarları üzerinde ticari rantı kontrol eden oluşumlar ve şirketlerin varlığı, rant cephesinin network mantığıyla daha organize çalışmasına olanak sağlamaktadır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Rant paylaşımının ortaklaştırdığı bu yapılanmalara karşı sadece şehir plancıları veya mimarların oluşturduğu sivil toplum kuruluşlarıyla değil, daha geniş katılımlı yapılarla mücadele edilmeli. Özellikle Şehir Plancıları Odası'nın girişimleri kent dinamikleri tarafından sahiplenilmeli ve bu girişimlere destek olunmalı. Açılacak davalara yönelik olarak hukuki fonlar oluşturulmalı. Sadece rant ve politik imar meselesine yönelik olarak spesifik "kent konseyi" gibi, icrai ve mali açıdan da desteklenmiş yapılar oluşturulmalı... Ayrıca bu yapılanmalara dair yasal işlemler ivedilikle başlatılmalı.

1.7. Kaçak Yapılaşma ve İşgal Girişimleri

Yoksulluk temelli ve klasik anlamdaki kaçak yapılaşma ve işgal girişimlerinin, büyük çaplı rant hedefi olan organize girişimler ile Göletli park örneğinde olduğu gibi ortak kamusal alanları işgalcilerin şahsi mülke dönüştürülmesi girişimleri, çekme paylarına dayalı ihlallerin yol işgallerine evrilmesi ve bu uygulamaların doğal bir işgal çarkı döngüsüne yol açması sorunu var. Genesis Hastanesi örneğinde olduğu gibi "nitelikli işgal" girişimleri yaygınlaşmakta. UNESCO'nun 2023 yılı 45. oturum kararında da değinilerek belgelendiği gibi dünya miras alanı sınırlarında Dicle Vadisi, Hevsel Bahçeleri ile On Gözlü Köprü çevresindeki işgaller de bu konudaki örneklerdir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Merkezi yönetim ve kayyım belediyeciliğinin kentte çoğunlukla güvenlik eksenli yaklaşımlarının yarattığı boşluk, işgal ve kaçak yapılanmalar konusunda oluşan refleksleri doğal ve yerleşik bir davranışa ve bir hak olduğu düşüncesine dönüştürüyor. İşgale ve "nitelikli kaçak yapılara" karşı, işgalcinin kimliği, politik görüşü,

sosyal networku vs. gibi konulara bakılmadan kent refleksi oluşturulmalı.

"Bize yakın", "bize uzak" işgalci kavramları üzerinden pozisyon oluşturarak, bizzat "işgal" kavramının kendisi meşrulaştırılmamalı.

Dicle Vadisi, Hevsel Bahçeleri ve Ongözlü Köprü çevresindeki işgallere ilgili belediyeler tarafından ivedilikle son verilmeli, boşalan yerler doğal yapıya uygun olarak düzenlenmeli.

Hevsel'e yönelik rekreasyon uygulamalarıyla bir anlamda yapılaşmanın önünü açma girişimlerinin, ziraat mühendisleri odası tarafından Toprak Kurulu'na taşınarak itiraz edilmesi, şerh konulması, keza TMMOB'nin bu tarz girişimleri engellemek amacıyla dava açıp kazanmasıyla sağlanan korumanın örnek oluşturulması, bu yöndeki girişimlerin devam ettirilmesi ve toplum tarafından desteklenmesi sağlanmalı.

1.8. Yerleşim Biçimlendirmede Sınıfsal Hiyerarşinin Oluşumu

Geniş yerleşim alanlarına rağmen Diyarbakır'da üst ve orta gelir grubu için site anlayışına dayalı dikey mimari, yatay yapılanmada ise villa tipi lüks konutların tercih edilmesi gibi uygulamalar mevcut. Yerleşim biçimleri üzerinden kentte sınıfsal bir hiyerarşi oluşturulmaktadır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Diyarbakır'da yapılaşma konusunda organize olmuş yerleşik yapılar, mevcut konut anlayışının sürdürülmesine olanak sağlıyor. Bir anlamda müteahhit eksenli olarak yerleşmiş olan konut anlayışına karşı ekolojik öncelikler üzerine alternatif modeller üretilmeli.

Büyük ölçekli, dolayısıyla büyük rant içeren projelerin "piyasayı belirleme" ve talebi şekillendirme misyonuna karşı alternatif planların üretilmesine öncelikli verilmeli .

Talebin mutlak bir şekilde piyasa koşullarında oluşmadığı dikkate alınarak, düşük gelirli ailelerin konut edinebilmesi için karşı argümanlar üretilmeli.

1.9. Su Tüketimindeki Kontrolsüz Artış Sorunu

Büyük parsellere dayalı site tipi yapılanmaların neden olduğu önemli bir konu da su tüketimindeki kontrolsüz artıştır. Diyarbakır'da bilinçsiz su kullanımına dayalı sorunlar belirginleşmeye başladı. İmar planına yapılan ekleme ile sitelerdeki yeşil alanların sulanabilmesi için kuyu açma izni verilmesinin yer altı sularına olumsuz etkisi bulunmaktadır.

1.10. Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Müteahhitlerin maliyetleri önceleyen yaklaşımlarıyla su kullanımının yönetilmesi ve ekolojik yaklaşımların plan haricinde tutulması, su tüketim sorununun çoğalmasına neden oluyor.

Öncelikle su konusunda sistematik bir kullanım standardı geliştirilmeli.

Kontrolsüz su kullanımı ve kuyu için sondaj açılmasının Konya ovasında olduğu gibi obruklar oluşturmaması için "gri su" olarak da nitelendirilen suların dönüştürülerek kullanımının sağlanması için imar planına mecburi notlar eklenmelidir.

1.11. Site Tipi Yapılaşmanın Nitelikli İstihdamın Oluşumunu Engellemesi

Büyük parsellere dayalı site tipi yapılaşmaların neden olduğu diğer bir dolaylı etken de nitelikli istihdamın olmasının engellenmesi sorunudur. Büyük ölçekli konut üretilmesine yönelik projelerin üretilmesi, projeksiyonlar, sahada fiilen yapılan çalışmalar ve mimari uygulamalar, az sayıdaki büyük çaplı mimarlık ofislerinin kontrolünde yürütülmektedir. Bu durum mühendis ve mimarların söz konusu ofisler dışında istihdamına olanak vermemekte ve bu yönüyle de kalifiye işgücünün istihdam dışına itilmesine yol açmaktadır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Konut üretme mekanizmaları işletildiğinde nitelikli işgücünün istihdam edilmesi de bu mekanizmanın bir parçası olarak tasarlanmalıdır. Küçük parsellere ve orta, alt gelir grupları için konut üretilmesi daha yaygın hale geldiğinde çok daha fazla sayıda mimar, mühendis, tekniker gibi nitelikli işgücünün istihdam edilmesi sağlanabilecektir.

1.12. Kentte Yetersiz Altyapı Sorunları

Kentte yetersiz altyapı (temiz ve atık su, arıtma sistemleri, çöp toplama ve ayrıştırma sistemleri, yağmur drenaj kanalları vs.) sorunu bulunmaktadır. Şehir suyunun kullanımında, rantsal önceliklere bağlı ve maliyet gerektiren sistemlerin oluşturulması yanında, şehir suyunun arıtılmasında da önemli aksaklık yaşanmaktadır. Kentin altyapısındaki yetersizliklere bağlı olarak kentte enfeksiyon ve sağlık sorunları yaygınlaşmaktadır. 2002, 2003 yıllarında oluşturulan arıtma sistemlerinde yaklaşık 20 yıldır kayda değer yatırımların yapılmaması, kapasite artırımına gidilmemesi, kollektörlerin yenilenmemesi ve buna bağlı olarak da rezerv su miktarında istenilen düzeyde filtrelenme yapılamaması nedeniyle sorunlar yaşanmaya devam etmektedir. Ayrıca aşırı yağmurda su baskınlarının arttığı görülmektedir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Tüm altyapı sistemlerinin planları, kentin mevcut ve geleceğe dönük ihtiyacı dikkate alınarak, ilgili belediyesince revize edilmeli ve uygulanmalı,

Temiz ve kirli su sistemleri günümüz ihtiyacına göre yenilenmeli,

Müteahhitlerin maliyetleri önceleyen yaklaşımlarıyla su kullanımının yönetilmesi ve ekolojik yaklaşımların plan haricinde tutulması sorunların çoğalmasına neden oluyor. Öncelikle su kullanımı konusunda bir standardı geliştirilmeli.

Gri su olarak da nitelendirilen suların dönüştürülerek sulamada kullanımının sağlanması için imar planına mecburi notlar eklenmeli,

Ayrıca suların ikinci, üçüncü kullanımına uygun bireysel çözümler de geliştirilmeli, (Banyodan arta kalan suyun sifonda kullanılabilmesi gibi...)

1.13.Yağmur Sularının Değerlendirilmesi

Yağmur suların değerlendirilmesi, yağmur deşarj alanlarının oluşturulması ve sinyalizasyon konusunda kayyım belediyeciliği tarafından yürütülen herhangi bir çalışma bulunmamakta, biyolojik arıtma sisteminde, son dönemlerde alınan numuneler üzerinden yapılan analizlerde sorunlar yaşandığı, Dicle Nehrine atık suların akıtıldığı görülmektedir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Yağmur sularının deşarj edilmesi, kanalizasyon, sinyalizasyon, biyolojik arıtma gibi konuların belediye hizmetleri kapsamında çözülmesi ve planlanması mümkün. Yağmur sularını deşarj olarak toplayıp herhangi bir işleme tabi tutmadan ve kanalizasyona katmadan değerlendirmenin yöntemleri üzerinde yoğunlaşmalı. Bunun için sitelerde ve yeniden yapılanma alanlarında yağmur suyu uygulamalarının projelere yerleştirilmesi belediyelerce yöntem olarak benimsenmeli. Bu konuda özellikle meslek örgütlerinin test, tahlil, saha analizi, raporlamalar gibi çalışmalarla hizmetlere yön vermesi gerekir.

Kayyım belediyeciliğinin devam ettirilmesi veya ettirilmemesine bağlı olmadan sivil toplum kuruluşları yönlendirici misyonlarıyla hizmetlerin sürdürülmesinde etkin olmalı,

Dicle nehrine atıkların bırakılması konusunda gerekli alt yapı sistemlerinin kurulması ve cezai yaptırımların ayrım gözetmeksizin uygulanması için gerekli mekanizmalar oluşturulmalıdır.

Dicle nehrinin kirletilmemesi konusunda kentin bütün bileşenlerinin kararlı ve engelleyici yaptırımlara açık olması gerekir. Bunun için bir 'nehir platformu' oluşturulabilir.

1.14.Kentin Yeşil Alanlarına Müdahale Edilmesi Sorunu

Kayyım yönetiminden kaynaklanan yeşil alanlara ilişkin koruma kararlarının kaldırılması ve başka amaçlarla kullanıma açılması kentin yeşil alanlarının büyük ölçüde azalmasına neden olmuştur. Önceki dönemlerde kişi başına 10 metrekare yeşil alan/ortak kamusal alan kriteri getirilmiş, kişi başına 11, 12 metrekare yeşil alana ulaşılarak belirlenen hedefin ötesine geçilmesine rağmen özellikle yeşil alan olarak planlara işlenen Hevsel, Talaytepe, Mastfıroş Tepenin vasıflarının değiştirilerek yapılanmaya açılmasıyla 10 metrekarelik öncelikten uzaklaşılarak, kişi başına düşen yeşil alan 4 metrekarenin altına gerilemiştir.

300 hektarlık Talaytepe'nin tamamen TOKİ'ye devredilerek yeşil alan kapsamından çıkarılarak satılması, yapı alanına dönüştürülmesi, 350 hektarlık Mastfıroş Tepe için de bu tarz girişimlerin olması kentin bu konudaki temel sorunlarını oluşturuyor.

Bunun haricinde merkezi düzeydeki tasarruflarla yeşil alan statüsünde olan yerlerin cami alanına dönüştürülmesi TÜGVA; TÜRGEV gibi kuruluşlara tahsis edilmesi ve yeşil alanların/parkların bireysel düzeydeki girişimlerle işgal edilmesi söz konusudur.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Diyarbakır ve Dicle Vadisi bütünleşik olarak kentin ekosistemini oluşturuyor. Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçeleri Dünya Miras Alanı içerisinde kaldığından bütünlüklü olarak değerlendirilmelidir. Bu kapsamda "Alan Yönetim Planı" yeniden yapılarak stratejik koruma önlemlerinin ve kriterlerinin alınması, kentin tüm yeşil alan stratejilerinin de bu bütünleşik yapıya uygun olarak geliştirilmeli ve doğal ekosisteme uygun mimari ve peyzajın bütünlüğü dikkate alınmalıdır.

Bunun için özellikle yeşil alanların vasfının değiştirilerek dönüştürülmesi için merkezi düzeyde alınan kararlar veya imar planlarında yapılan noktasal düzenlemelere son verilmelidir.

"Kent estetiği" popüler bir kavramdan ziyade uygulamanın merkezini oluşturmalı,

Peyzaj, sadece ağaçlandırma bağlamında düşünülmemeli, bu konuya çok yönlü ve sistematik yaklaşılmalı. Orta refüje çam, çınar vs. dikildiğinde bunun yol açacağı su sarfiyatının yaratacağı sorunlar konusunda belediye ve ilgili meslek kuruluşları ortak çalışmalar yürütmeli,

Bu çalışmalar gürültü, hava kirliliği, ses kirliliğine, karbondioksit emilimi gibi teknik detayları da kapsamalı.

Belediyede sadece kayyım döneminde değil, önceki dönemde de peyzaj mimarisi konusunda istihdama gidilmediği görülüyor. Bu eksiklik giderilerek peyzaj, rastlantısal bir faaliyet olmaktan çıkartılmalı.

Hali hazırda çok büyük projeler dışında peyzaj projesinin gerekli olmadığı bir uy-

gulama mevcut. Ölçeğine bakmadan, özellikle yeni yerleşim alanlarının oluşturulması süreçlerinde peyzaj projesi zorunlu hale getirilmeli, lokal çözümler yerine, bütünlüklü çözümler tercih edilmeli.

Mevcut değişikliklere karşı yargı yoluna gidilmesinin de çözüme katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu konuda özellikle Diyarbakır Şehir Plancıları Odasının, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı aleyhine açtığı 2 davayı kazanması ve yürütmenin durdurulması önemli örneklerdir. Bu konudaki girişimlerin desteklenmesi ve sahiplenilmesi yeşil alanların korunmasına katkı sağlayacaktır.

1.15. Trafik ve Otopark Sorunu

Ulaşımın bir parçası olarak trafik ve otopark sorunu ayrı ele alınmıştır. Özellikle trafik yoğunluğuna yol açacak alışveriş merkezi, hastane, banka gibi diğer ticari alanların yapımı aşamasında yol açacakları trafik yükünün hesaplanmadığı anlaşılıyor.

Diğer bir önemli sorun da araç sayısına bağlı olarak artan otopark ihtiyacıdır. Yeni otopark alanlarına duyulan ihtiyacın yanında, bu alanlar için teknik düzeyde yer seçimi yapılmamış olması da bir sorun olarak tanımlanmıştır. Trafik yoğunluğuna yol açan diğer bir kararın, kaldırılan yeşil halk otobüsleri yerine hat sahiplerine 2 minibüs işletme hakkı verilmesi olduğu belirtilmiştir. Sadece bu tercih bile yeşil otobüslerin 2 katı araç oluşmasına yol açmıştır.

Diğer bir önemli tespit de ulaşımda yaya eksenli bir sistematik oluşmamasına yönelik eleştirilerdir. Engelli geçişlerine sağlayan ya da kolaylaştıran hizmetlerde sorunlar yanında, yürümeyi teşvik edecek uygulamalar olmakla beraber yeterli olmadığı ifade edilmiştir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Kentte otopark alanlarının ihtiyaca cevap vermemesi, araçların park etmesine yönelik belirli bir standardın olmaması, İstanbul İSPARK örneğinde olduğu gibi Büyükşehir Belediyesi'nin ticari bir işletme üzerinden sorunu kontrol ederek belediye gelirlerine katkı sağlaması ve "değnekçiler" tarafından belirli alanların işgal edilmesine engel olunması, daha önce Diyarbakır'da uygulaması olan ve mahkeme tarafından iptal edilen İSPARK benzeri yapılanmanın efektif hale getirilmesi önerilmiştir.

Belirli alanlara kullanım önceliği verilmesi, düzensiz park yapılanmalarına karşı cezai politikalar uygulanması, en temel kamusal alan olan yolların ve meydanların korunması ve gasp edilmesinin önlenmesini sağlanmalıdır.

Diyarbakır'ın artan nüfusu ve ulaşım yapısı ve bireysel araç sahipliğiyle trafiğin minimize edilemeyeceği dikkate alınmalı. Bu bağlamda trafik daha insani uygulamalarla desteklenmeli, toplu taşımaya kanalize ederek belirli saatlerde araç trafiğini sınırlayacak yöntemlerle daha insancıl bir yaşam alanı kurgulanmalı.

Şehir içi ulaşım ağı, özel gereksinimli kişilerin de rahatlıkla kullanabileceği şekilde planlanmalı ve düzenlenmelidir.

1.16.Ulaşımda Yaya Eksenli bir Sistemin Oluşturulmaması

Diğer bir önemli tespit de ulaşımda yaya eksenli bir sistematik oluşturulmamasına yönelik eleştirilerdir. Şehir içinde yoğun bir şekilde görülen bazı uygulamaların araç odaklı çözümler yaratmaya yönelik olduğu, bat-çıklar nedeniyle yayaların rahatlıkla ana caddeleri aşmalarının zorlaştırıldığı, engelli geçişlerini sağlayan ya da kolaylaştıran hizmetlerde sorunlar yanında yürümeyi teşvik edecek uygulamaların yeterli olmadığı ifade edilmiştir.

Üst geçitlerdeki basamak yüksekliklerinin ergonomik olmaması ve kullanımı teşvik etmemesi, engelli vatandaşların yaya olarak haklarının dikkate alınmaması ve engelli kullanımına yönelik, asansörlü üst geçitler gibi uygulamaların olmaması yaya geçişlerine ilişkin sorunlar olarak tanımlanmıştır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

- Kentte araç odaklı değil insan odaklı bir ulaşım planının oluşturulması ve uygulanmalı,
- Kenti ikiye ayıran ve yayanın karşıya erişimini zorlaştıran bat-çık uygulamalarından vaz geçilmeli,
- Üst geçitlerinin kullanımının bir kültür olarak yaygınlaşması için basamak yükseklikleri gibi ergonomik önlemler alınmalı,
- Engelli bireylerin kullanımına yönelik asansörlü üst geçit uygulamaları projelerde bir standart olarak tanımlanmalı,
- Yayaları yürümeye teşvik edecek bütünlüklü bakış açıları geliştirilmeli,
- Yaya geçitlerinde geçiş zamanlarını belirleyici sesli uygulamalar gibi yöntemlerle kolaylıklar sağlanmalı.

1.17. Metruk Yapıların Varlığı

Kente ilişkin diğer önemli sorunlardan biri de metruk yapıların varlığı ve bunların çoğu zaman sistematik olarak belirli bir amaca ulaşmak için araçsallaştırılarak, özellikle Ali Paşa ve Suriçi'ndeki birçok yerleşim alanında metruklaştırılan alanların "boşaltma", "kamulaştırma" ve "kentsel dönüşüm" için sistematik bir gerekçeye dönüştürülmesidir.

Metruklaşan alanların uyuşturucu madde bağımlılarının mekanına dönüşmesi, asayiş sorunlarının yaşanmaya başlaması, güvenlik kaygılarının oluşması, "sokağa çıkamıyoruz" gibi gerekçelerle şikayetlerin olması bir anlamda yıkım talebi oluşturacak bir sürecin başlamasına da yol açıyor.

Kentsel dönüşümün ilk etabı olan Ali Paşa, Lale Bey, Ziya Gökalp ve Melik Ahmet

Mahallesinde yapısal dönüşümün hızlanması için kayyım yönetimi vasıtasıyla su ve elektrik kesintilerine gidilmesi, başta kanalizasyon olmak üzere altyapı hizmetlerinin aksatılması bu mahallerde ciddi bir nüfus azalışına yol açmış ve doğal bir terk etme süreci başlatmıştır. Nitekim korkulan olmuş ve Kayyım ile yönetilen Sur Belediyesi 16.02.2024 tarihinde "Belediyemiz Sınırları İçinde Bulunan 13 Adet Metruk Yapının Yıkılması" şeklinde ihale düzenlemiştir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

- Metruklaştırma üzerinden de facto başlatılmak istenen kentsel dönüşümler reddedilmeli, gerekliliği konusunda mutabakat oluşmalı, dönüşüm süreçlerinin de mekan ve insan boyutu üzerinden planlanması sağlanmalı,
- Suriçi'ni sadece fiziki mekan değişikliklerine indirgeyecek ticari, rant amacı taşıyan, kimliksizleştiren ve tarihsel hafızayı yok eden amacının karşısında ekolojik dönüşümü merkezine alan bir dönüşüm geliştirilmeli,
- Geleneksel sosyo-kültürel doku muhafaza edilmeli,
- Merkezi yönetim ve belediyeler bu alanların metruklaşma ve takiben yıkımına yönelik kentsel dönüşüm politikalarından vaz geçmeli, alanın fiziki, sosyal ve kültürel olarak iyileştirilmesi için katılımcı süreçlerle projeler geliştirilmeli.

1.18. Dicle Nehri ve Vadisindeki Tahribatlar

Odak grup toplantısında tartışılan ve sorun olarak tespit edilen diğer bir husus da Dicle nehri ve vadisinde gerçekleştirilen tahribatlar ile Suriçi'ndeki nüfus göçüne bağlı olarak Hevsel'de çalışacak insanların kalmayışının tetiklediği nedenlerle bahçecilik ve bostan kültürünün yok edilip endüstriyel tarıma geçilmesi ve tercihlerin doğal bir sonucu olarak mısır, pamuk ya da benzeri endüstriyel ürünlerin ekimine yönelen mono kültürel bir üretimin oluşmaya başlaması olarak sayılmıştır.

Hevsel bahçelerinde mono tarıma geçişin yaratacağı en büyük tahribat; endemik türlerin zamanla azalmaya ve yok olmaya başlaması, kimyasalların kullanımı, su tüketiminin artması, bitki çeşitliliğinin yok olması ve mono tarımla bölgeye zararların transfer edilmesidir. Hevsel'de mono tarıma geçişin yaratacağı en önemli tehditlerden biri de bu bölgede yaşayan ve Türkiye tatlı su varlıklarının %25'ine tekabül eden canlı türlerinin zamanla elimine olması sorundur.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Dicle Nehri meselesine bağlı sorunların çözülmesi, kent ve kent dinamikleri için öncelikli sorun olmalıdır. Dicle Nehri ile ilgili çözüm oluşturulmasına yönelik çaba harcanacaksa burada ilk dikkate alınacak konu Dicle'nin doğduğu yerden itibaren nehir statüsünün oluşturulmasıdır. Nehirle ilgili yasal statü oluşturulduğunda, bu kapsamda kum ocakları, nehre yönelik işgaller, 100 metre koruma bandı sistema-

tiği gibi konular kendi bağlamı içerisine oturmuş olacaktır.

Dicle Nehri'ne ilişkin güncel sorunlar arasında yer alan nehirden su çekme, nehir kumunu kullanma, nehre atık bırakılması, kirletilmesi vs. gibi hususların çözümü için bir sistematik oluşturulmalıdır. Ayrıca Dicle'nin yasal statüye kavuşturulması kuşlar, balıklar, sürüngenler, böcekler dahil 635 canlı türünün yaşamını sürdürmesinin de ön koşuludur.

Nehre ilişkin tahribatın asgariye indirilmesinin bir diğer gerekliliği de On Gözlü Köprü dahil olmak üzere kafe, restoran, millet bahçesi gibi yapılaşmalara izin verilmemesidir.

1.19. Deprem vb. Afetlere Yönelik Afet Planlama Sorunu

Depreme yönelik, kentin iyi işlemeyen bir afet planı olduğu depremle birlikte ortaya çıktı. Depremin merkez üssüne 400 km uzakta olan Diyarbakır'da nispeten önemli bir yıkım yaşanması, bu konuda hem mevzuat, hem de uygulamalar açısından sorun yaşandığının bir göstergesidir.

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerde Diyarbakır kent merkezinde 6 bina yıkılmış, 411 yurttaşımız yaşamını yitirmiştir. Yıkılan binaların hiçbirinin iskan ruhsatının olmadığı , yıkılan 2 binada da sonradan ilave kaçak kat eklendiği tespiti yapılmıştır.

TMMOB İnşaat Mühendisler Odası Diyarbakır Şubesinin yaptığı çalışmaya göre; kent merkezinde ağır hasarlı binaların yıkımına başlanmış olup, ağır hasarlı ve acil yıkılması gereken binalarda 22.670 adet konut olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşılık Diyarbakır 'da TOKİ tarafından ihalesi yapılmış konut sayısı 5.156 adet olup, henüz yapımı tamamlanan ve teslim edilen konut bulunmamaktadır.

Yıkımı gerçekleştirilen binalar Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanan Bina Yıkım Yönetmeliğine uygun yapılmamakta, binalarının yıkımının son kattan başlanılarak yapılması gerekirken zemin kattan başlanarak yapının göçertilmesi yoluyla yıkımlar yapılmıştır. Sulama işlemi yapılmadığı için yıkımlar büyük oranda toz bulutlarına neden olmuş ve yurttaşların bu kirli havayı solumasına sebebiyet vermiştir. Yıktırılan yapılarda asbest incelemesi yapılmadığı için yapıların ne oranda asbest içerdiği bilinmemekte ve yurttaşları ileride akciğer kanseri olma riski ile baş başa bırakmaktadır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Deprem sonrasına belediyede yeni bir yapılanma oluşturulması çalışmaları başlanmış ve hali hazırda Afet Daire Başkanlığı adıyla yeni bir koordinasyon birimi oluşturulmuştur. Ancak sivil toplumun bu afet döneminde geliştirmiş olduğu koordinasyonun ve dayanışmanın önemi ortaya çıktı. Gerektiğinde hazır edilmek üzere arama ve kurtarma ekibi oluşturulması bir ihtiyaç olarak tanımlanmalı, bu

alanda çalışma yapılması sadece belediyenin bir gündemi olmamalıdır. Sadece yerel yönetimler değil Valiliğin, merkezi yönetimin, sivil toplumun ve halkın afet yönetimine dahil olduğu bir koordinasyon oluşması gerekiyor. Afet yönetimi oldukça kapsamlı ve çok katılımlı, tüm tarafların yer aldığı bir plana dönüştürülerek uygulanmalıdır.

- Afetlere hazırlık çalışmaları kaynak ve zaman gerektiren uzun soluklu çalışmalardır. Dolayısıyla gerek merkezi, gerekse yerel yöneticilerin esnetip gevşetemeyeceği yasal düzenlemeler yapılmalı, kaynakların doğru ve yerinde kullanımı için önlemler alınmalı, aksine davranışların hukuki ve cezai yaptırımları olmalıdır.
- Kentteki riskli yapı stoku belirlenmeli, yapı envanteri çıkarılarak belirli bir risk sırası ile tüm binaların deprem güvenliğinin belirlenmesi zorunlu hale getirilmelidir.
- Güçlendirme, kentsel dönüşüm, yerinde dönüşüm, sosyal konut projeleri ilgili meslek odaları ve üniversitelerle beraber işin uzmanlarından görüşler alınmalı, kamu yararı gözetilmeli ve rant odaklı anlayışlar terk edilmelidir. Tüm bu uygulamalarda sosyal, ekonomik ve mekânsal gelişme bir bütün olarak ele alınmalıdır.
- Rant odaklı imar düzeni ile yapılaşmada kuralsızlığın ve cezasızlığın hakim olması kaçak yapılaşmanın önünü açmakta ve bunun sonucunda da imar afları 'zorunlu' hale gelmektedir. Sermaye gruplarının, 'güçlü' kesimlerin inşaatlarına göz yumup tam tersine özel düzenlemelerin hukukileştirilmeye çalışılması toplumun geneline kötü emsal teşkil etmektedir. İmar aflarının tekrarlanmaması gerekmektedir.
-

KADINLAR, GENÇLER VE ÇOCUKLAR İÇİN NASIL BİR KENT

Moderatörler: Meral Özdemir ve Dilan Kaya Taşdelen

2. SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER

2.1. Toplumsal Yaşamı Destekleyen Dayanışma Ağlarının Kapatılması

Özellikle kayyım öncesi belediyecilik döneminde toplumsal yaşamı destekleyen dayanışma ağlarının sonlandırılması, katılımcıların çoğu tarafından temel sorunlardan biri olarak ifade edildi. Çocuklara ve gençlere yönelik Çocuk Destek Evleri, Eğitim Destek Evleri, kadın sığınakları, kadın kurumları ve çocuk meclislerinin kapatılmasıyla sosyal yaşamın entegrasyonu da önemli ölçüde sekteye uğratılmış oldu.

Bu oluşumların kapatılmasıyla çocukların, gençlerin kente katılım hakkına, eğitimine ve ifade özgürlüğüne önemli ölçüde sınırlama getirilmiştir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Önümüzdeki dönemde, 2015 ve öncesindeki temsili yapılar oluşturularak kadın, genç ve çocukların katılım hakkı yeniden tesis edilmelidir. Bu mekanizmalar aracılığıyla Sur'da, Yenişehir'de, Kayapınar'da, Bağlar'da yaşayanların sorunlarının birincil elden, birincil ağızdan tespit edilmesi ve çözümlerin de bu doğrultuda şekillenmesi önem arz ediyor. Yönetimsel mekanizmaların oluşturulmasının ardından "kadınlarla, gençlerle ve çocuklarla bu kentin birlikte nasıl yönetileceğine ilişkin bir çerçeve çizmek gerekiyor.

"Zımzım Kreş" adıyla yeniden oluşturulan yapılar üzerinden yereldeki dayanışma ağlarının, bütün yasaklama ve desteksiz bırakma girişimlerine rağmen devam ettirilmesi önemli ve umut vericidir.

Bu toplantının katılımcıları tarafından 2012 yılı öncesinde çocuklar için oluşturulan oyun odaları girişiminin ebeveynler açısından çözüm ve farkındalık oluşturduğu şu şekilde ifade edildi:

"2012 öncesinde belediyelere ait oyun odaları vardı. Bu oyun odalarına ebeveynler ve çocuklar gelir, aileler ve kadınlar sorunlarını aktarır, paylaşırlardı.

Daha sonra Bahçeye Zarokan kreşi, ardından Zarokistan'lar açıldı. Özellikle çalışan ebeveynlerin çocuklarını güvenle bırakacakları alanlar oluşturuldu. Çocukların kendi anadillerinde uzmanların gözetiminde akranlarıyla buluşabildiği, oyun oynayabildiği ortam sağlandı.

Ayrıca mahallelerde Kadın Yaşam Merkezlerinde kadınlar ücretsiz çamaşırlarını yıkayabilirken, çocukları da merkezdeki oyun alanlarından yararlanıyordu. Kadınlar da bu alanda kendini daha rahat hissediyor, güven ortamından dolayı sorunlarına muhatap bulabiliyordu.

kayyım sonrasında bu yapılar sorun olarak algılandı. Dolayısıyla bireyler, kadınlar arasındaki iletişim koptu, insanlar birbirlerine yabancılaştı ve sorunlarını kime, nasıl ulaştırılacakları konusundaki bağlantılar kayboldu".

Bu örnekte aktarıldığı gibi sosyal yaşamı düzenleyen, dayanışma, bireylerin ihtiyacına yönelik alanlar ile iletişim olanaklarını sağlayan yapıların kayyım olup olmamasına bağlı olmadan oluşturulmasının yol ve yöntemlerinin geliştirilmesi gerekiyor.

Toplumsal alandaki dayanışma mekanizmalarının oluşturulması konusunda, çözüme yönelik bir diğer önemli yaklaşım da Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi temsilcisi tarafından ifade edildi.

Diyarbakır Barosunca çocuk konusunda çalışmalar yürüten ve kentteki diğer STÖ'lerle birlikte kurulan Çocuk Çalışmaları Ağı'nın önemli işlevler üstlenen bir sivil girişim olduğu görülüyor. Girişimin asıl amacı nasıl bir "çocuk kent" istendiğinin ortaya konulması... 2018'de başlanılan çalışmalarda Belediyelerin stratejik planlarının ve faaliyet raporlarının incelenmesi ve çocuk alanında yapılan çalışmaların tespit edilmesi hedeflendi; ancak belediyelerin kendi çalışmaları ve faaliyet raporlarını paylaşmamaları çalışmalara dayanak oluşturacak verilerin de eksik kalmasına yol açmıştır. Belediyelerin daha önce kendi internet sitelerinde paylaştıkları verilerin, kayyım döneminde, merkezi yönetim saikiyle davranıldığı için paylaşılmadığı anlaşılıyor.

Merkezileşmiş yerel yönetimin halka açık olması gereken bilgilerini baro ile paylaşmamasına rağmen Baro'nun çocuklara yönelik bir strateji belgesi yayınlaması çözüme dayanak oluşturabilecek önemli bir girişim olarak dikkate alınmalı.

Kentte yaşam alanları inşa edilirken, çocukların fiziksel ve bilişsel gelişim özelliklerine uygun bir şekilde tasarlanması, çocukların, gençlerin sosyal hayatlarını sağlıklı bir şekilde geçirebilecekleri alanların oluşturulması önemli...

2.2. Yaygınlaşan Uyuşturucu Madde Bağımlılığı

Kentte özellikle gençler, hatta ergenliğin ilk çağlarındaki çocuklar arasında yaygınlaşan uyuşturucu madde bağımlılığı sadece bugüne değil, kentin geleceğine de ipotek koyan ciddi bir sorun olarak tanımlanmıştır.

Diyarbakır'da ilkokul çağına kadar inmiş olan uyuşturucu madde kullanımı ve ekonomik sorunların iç içe geçmesinin büyük bir kırılmaya neden olduğu dile getirildi.

Çocuk ve gençlere yönelik çalışma yürüten bir katılımcı, 90'lı yıllardan bu yana kentin büyük göç aldığını, Suriçi'nin de bu yoğun göçün en önemli durağı olduğunu, Suriçi'ndeki çatışmalı süreçten sonra Sur'dan kentin diğer semtlerine dağılan nüfusun homojen olmadığı ve çok sayıda göçmeni kapsadığını ifade etti.

Diyarbakır'ın çevre illerden aldığı göçün Bingöl, Mardin, Şırnak, Hakkari gibi çatışmaların nispeten daha yoğun yaşandığı yerlerden geldiği ve gelenlerin tamamına yakınının, herhangi bir mesleki vasfa, eğitime sahip olmayan, kente üretim, sanat, kültür anlamında katma değer sağlamayan profilden oluştuğu belirtilmektedir. Çevre illerden Diyarbakır'a nüfus akımı olmasına karşın Diyarbakır'dan da daha büyük illere ve yurt dışına bir güzergah oluşması, kentteki homojen yapının karma bir yapıya, kentin de bir göç kavşağına dönüşmesine neden olmuştur. Çatışma, göç, zorla yerinden edilme vs. gibi sorunların da etkisiyle çoğunluğunu 15-24 yaş aralığındaki işsiz, yoksul ve kalifiye olmayan gençlerin oluşturduğu nüfusta uyuşturucu madde kullanımının yüksek seyrettiği gözlemlenmektedir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Uyuşturucu kullanımıyla ilgili çözüm oluştururken bütün tarafları içine alan bir kapsama ihtiyaç var. Özellikle uzman bir katılımcı, mevcut kullanıcıların topluma yeniden entegrasyonu\rehabilitasyonlarından önce, madde kullanımını önleyici yaklaşımla, yeni ve potansiyel kullanıcıların bu alanların dışında tutulmasına, bunu sağlamak için de ailelerin daha duyarlı olmaya teşvik edilmesine dikkat çekti.

Uyuşturucu madde kullanımını ilk etapta teşvik eden faktörler arasında sigara tüketiminin evde ve çocukların bulunduğu ortamlarda yapılmaması özellikle önerilmektedir. Diğer bir çözüm önerisi de topyekûn bir seferberlik bilinciyle "uyuşturucu karşıtı" şehir bilinci oluşturmak, uzmanlık düzeyinde destek alarak politikalar üretmek ve uygulamaktır.

Kayyımla birlikte işlevsiz hale getirilen ve madde bağımlılığı ile ilgili sahada çalışan Hevra kurumunun yeniden aktif hale getirilmesi de başka bir çözüm olarak önerilmiştir

Bunların haricinde:

- Belediyenin kontrol alanlarında yıldırıcı ve önleyici tedbirler geliştirmesi,
- Okul önlerindeki büfe ve bakkallarda bilinçsizce "tek dal" sigara satılmasının yasaklanması,
- Uyuşturucu kullanım cezalarının caydırıcı olması,
- Bağımlıların sıklıkla cezaevine girip çıkmasının önünün kapatılması gerekiyor.

Cezaevinden çıkan bağımlıların çok büyük bir kısmı yeniden madde kullanımına başlamasının yarattığı en önemli tehlike ise uyuşturucu tüketiminin finansmanı-

nı oluşturmasıdır. Lokal anlamda bu maliyetin karşılanması için söz konusu kişiler okul önlerinde torbacılık faaliyetlerine başlıyor..

Bu döngünün kırılması için valilik, belediye, STÖ ve kent bileşenlerinin birlikte hareket etmesi gerekir.

Diyarbakır'ın madde kullanımı bakımından Türkiye'de 12-13. sırada yer alması çocuk ve gençler için tehlikenin boyutuna dikkat çekiyor.

Katılımcılar, sahadan edindikleri gözlem ve başvurulara istinaden özellikle çatışmalardan kaynaklı Suriçi'nde yaşayan Cizre ve Silopi'den gelen çocuklar\gençlerin madde kullanımında ciddi artış gözlediklerini aktardılar.

Evi, yaşam alanı, ilçesi, bölgesi yıkılan çocuklar arasında madde kullanımının daha yaygın olduğu belirtildi.

Ayrıca bölgede görev yapan askerlerin özellikle madde kullanımından kaynaklı çocuk istismarına neden olduğu, ancak yeteri kadar resmi kayıtlara geçmediğinin altı çizildi.

2.3. Uyuşturucu ve Siyasal Biçimlendirme

Diyarbakır için uyuşturucu sorunun ölçeği nedir? Türkiye'deki toplam bağımlı sayısına kıyasla nasıl bir veriye sahibiz? Uyuşturucu tedarik etmenin kolaylaşması, kullanımının yaygınlaştırılması siyasal ve sistematik bir tercih mi? Uyuşturucu madde kullanıcılarının tespit edilmesi mümkün mü? Kullanıcıların toplumsal profili nasıldır? vs.

Odak grup toplantısında yukarıdaki sorular ekseninde görüşler ifade edilmiş, çözüm ve öneriler ile ilgili bazı tespitlerde bulunulmuştur. Diyarbakır'ın kayyım öncesi dönemlerinde kadınlara, gençlere ve çocuklara yönelik oluşturulan toplumsal yapıların işlevsiz hale getirilmesi özellikle gençler arasındaki savrulmayı kolaylaştırmıştır.

Daha önce yerel yönetimlerce aktif olarak desteklenen Aram Tigran ve Cigerxwin Kent Konservatuarları, eğitim destek evleri, sportif faaliyetler (Amed Spor diye tanımlanan sportif faaliyetlerin alt yapısının oluşturulması), Sarmaşık Derneği gibi yapılar üzerinden kentin dezavantajlı gruplarının tespit edilerek gıda yardım bankası faaliyetlerinin yürütülmesi, doğrudan çocukların gelişimini hedefleyen Zarokistanların açılması, mahallelerde çocuk bakım merkezleri, oyun alanlarının oluşturulması, kadın kurumları ve çocuk meclisleri gibi girişimlerin engellenmesi veya yerel yönetim desteklerinin dışına itilmesi, TÜİK'e göre nüfusunun yarısını 24 yaş altındaki 859 bin nüfusunun oluşturduğu kentte gençlerin bir anlamda desteklerden mahrum ve kendi haline bırakılmalarına da yol açmıştır. Toplantıda ifade edildiği gibi, siyasi zihniyetin yarattığı politikalara bağlı olarak gelişen mağduriyetler var: 12, 13 yaşındaki çocuklara takke giydirilerek kentin sokaklarında dolaştırılması gibi siyasal tercihler var...

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Özellikle uyuşturucu konusunda sorunun kapsamının tespit edilmesi ve buna paralel olarak çözüm stratejilerinin oluşturulması gerekiyor. Hali hazırda uyuşturucu konusundaki kayıtlı durum ile fiili durum arasında derin farklılıklar var. Sağlık kuruluşuna başvurmuş bir kişiye bağımlı teşhisi konulması bir anlamda tıbbi değil, adli bir süreç başlatıyor. Eğer bu yönde bir teşhis veya şüphe varsa, kayıt altına alınması için değişik testlerin yapılması ve çok sayıda evrak ve tutanağın doldurulması gerekiyor. Sağlık kuruluşları ve hastanelerdeki yoğunlukla bir hasta için bu kadar süre ayrılması mümkün değil, ayrıca hastanın kendisi de ifşa olmamak için bu tarz süreçlere dahil olmak istememektedir .

Tespit amacıyla prosedürlerin daha aza indirilmesi ya da daha kısa sürede pratik sonuç verecek yeni yöntemlerin geliştirilmesi gerekir.

Diğer bir yöntem olarak kanalizasyondan (atık su analizi) alınan örneklerin tahlil edilmesiyle sorunun boyutu hakkında bir yaklaşım oluşturulabilir. Bu yaklaşımla bir anlamda kentin uyuşturucu haritası çıkartılarak kullanımın semtlere göre yoğunluğu ölçülebilir ve yoğunluğun olduğu semtlere yönelik daha radikal çözümler geliştirilebilir.

Yapılan değerlendirmelerde özellikle metruk yapıların uyuşturucu kullanımında tercih edilen yerler olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Odak 1 toplantısında, metruk yapıların kullanışlı başka amaçları olduğu, tescilli, kayıtlı yapıların yıkılması için araçsallaştırıldığı ve de facto olarak yapıların dönüştürülmesi için kullanıldığını, işgal edilen metruk yapılardan kaynaklı güvenlik sorunlarının, o semtte yerleşik nüfusun tepkilerine yol açtığını, bu durumun da doğal bir dönüşüm talebi yarattığı ifade edilmişti.

Uyuşturucu meselesi üzerinden siyasal sonuçların elde edilmeye çalışılması da diğer bir sorun olarak ifade edilmiştir. Örneğin 12-13 yaşlarında takke giydirilip sokaklarda yürütülen çocuklar örneğinde olduğu gibi, ilköğretim yaşındaki çocuklara 2 seçenek sunuluyor. Ya iktidarın siyasal biçimlendirme yapısıyla uzlaşıp uyuşturucu vs. kaynaklı yozlaşmanın dışına çıkmak, ya da kültürel yozlaşmaya teslim olmak...

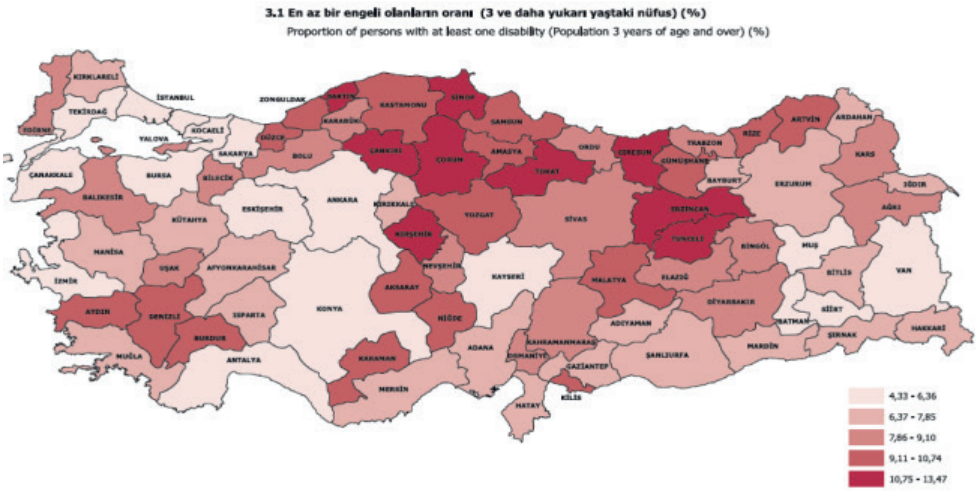
Bu olayın da gösterdiği gibi annelerin kritik seçimlere zorlandığı bir çaresizlik durumu mevcuttur. Çocuğunu medrese, tarikat, kuran kursu gibi yapılara teslim ettiğinde uyuşturucu riskine karşı korunmuş oluyor. Ancak siyasal biçimlendirme süreçlerinde o çocukların kültürel ve kimliksel açıdan asimile edilmesine de onay verilmiş oluyor. Bütün bu detaylara rağmen bağımlılık meselesi bütüncül olarak değerlendirmeli, çocukların maddeyle tanışmaları, maddeye ulaşmaları ve bunların bir sonucu olarak da suça itilmeleri bir arada değerlendirilmeli...

2.4. Mekan ve Kent Planlarının Yeniden Gözden Geçirilmesi

Toplantı notlarının değerlendirilmesinde Diyarbakır'daki engelli bireylere ilişkin sorunların Türkiye'deki ortalama değerlerin hem ötesinde olduğu, hem de kentin sosyolojisinden kaynaklı engellerin de tasnif edildiği görülmüştür. Engellilik kavramı; bedensel, işitsel, görsel engellilik dışında, özellikle çocuklara yönelik SSPE örneğinde olduğu gibi hastalığına bağlı sorunlar ile dil ve kültüre erişim sorunları da engel olarak tanımlanmıştır.

Sağlık Bakanlığı tarafından illerin engellilik açısından 5 kategoriye ayrıldığı bir çalışmada, Diyarbakır'ın %7,86 - %9,10 aralığında ve 3'üncü kategori iller arasında olduğu anlaşılıyor. 2023 sonu itibariyle 1 milyon 818 bin olan Diyarbakır nüfusunun, bu tasnife göre yaklaşık %8'i engelli bireylerden oluşmaktadır. Nüfusa oranladığımızda ise 140 binin üzerinde engelli birey olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında odak grup toplantısında temsil edilen Engelsiz Bileşenler Federasyonu tarafından gündeme getirilen diğer bir sorunun da kızamık virüsüne bağlı gelişen ve çocuklarda gözlenen SSPE hastalığının bakımıyla ilgili olduğu ifade edilmiştir.

Şekil 1: En az bir engeli olan nüfusun oranı (3 ve daha yujkarı yaş) (%)



Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Engelli bireylerin, kadınların, çocukların, gençlerin ve bakıma muhtaç özel gereksinimli bireylerin dostu bir kent yaratılması için öncelikle mekan ve kent planlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Yerel yönetimlerce mekanların tasarımı, kurgulanması, kentteki bütün toplumsal kesimlerin entegrasyonu makro bir politika olarak kurgulanmalı.

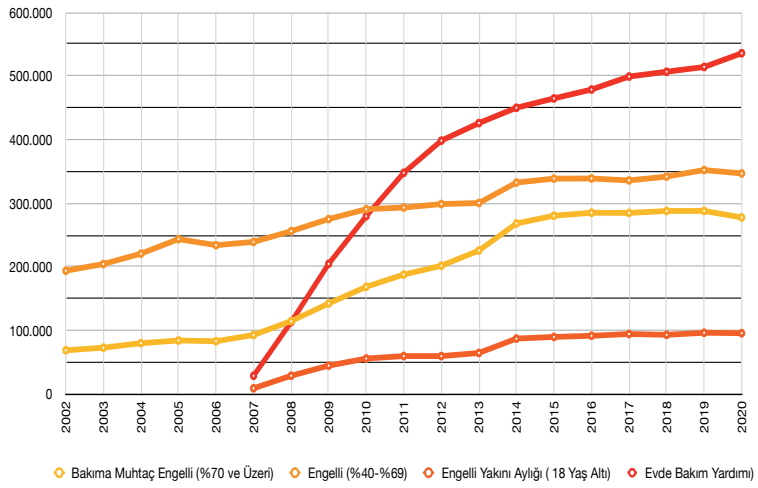
Mekan tasarımına örnek oluşturması açısından toplantıdaki öneriler arasında; müzelerdeki tabelaların çocukların görebileceği yükseklikte olması; sinema, tiyatro, müze, okul, hastane, istasyon vs. gibi toplumsal alanların 3 boyutlu örneklerinin yapılarak katılım ve erişilebilirlik önündeki engellerin kaldırılması ve bu yönde modeller geliştirilmesi sayılabilir.

Bir katılımcı TÜİK istatistiklerine göre Diyarbakır'da 36 bin 634 engelli birey olduğunu ifade etti. Türkiye'de engelli bireylerin nüfusa oranı %6,9 olarak açıklanmıştı. Sağlık Bakanlığının 5 grupluk kategorisi içerisinde Diyarbakır 3'üncü grupta, yani ortalamaya yakın yerde bulunmakta. Bu durumda 36 bin 634 sayısı, yaklaşık 1 milyon 800 binlik nüfusa oranlandığında %2 ile %2,5 arasında olduğu görülmekte.

İfade edilen rakam ilçeler hariç tutularak hesaplanmış olabilir veya güncel veriler olmayabilir. Bu nedenle çözüm stratejileri oluşturulurken 140 ile 150 bin arasında engelli birey olduğu varsayılarak projeksiyonların yapılması daha etkin sonuçların oluşmasına yol açacaktır.

Yine Sağlık Bakanlığı verilerine göre yaklaşık olarak her 10 engelli bireyden 1'i evde sağlık yardımı almaktadır. Türkiye'de halen 600 bin olan bu sayı, bölge illerinde yaklaşık olarak nüfusun %1'ine tekabül etmektedir.

Şekil 2: 2022 sayılı Kanun kapsamnda maaş alan ve evde bakım yardımından yararlanan engelli sayıları



Diyarbakır için de aynı projeksiyon yapıldığında, 10 engelli bireyden 1'i, yani yaklaşık 14 bin, 15 bin civarında engelli için evde sağlık yardımı alındığı anlaşılmaktadır. Bu hanelere ilişkin yerel yönetimler, STÖ'ler tarafından sahaya yönelik çalışmalar yapılması sorunun boyutunun tespit edilmesi açısından önemli olacaktır.

2.5. Kayyım Döneminde Kapatılan, İşlevsiz Hale Getirilen Kadın Kurumları

Katılımcılar tarafından kentte şiddet eğilimi, özel olarak da kadına yönelik şiddetin artması önemli bir sorun olarak tanımlanmıştır. Erkekler tarafından şiddete uğrayan kadınların başvurabilecekleri ve güvenle barınabilecekleri mekanizmaların önceki dönemlere göre son derece kısıtlı olması, yaşamı tehdit altında olan kadınlar için hayati bir önem taşıyor. Kayyım döneminde kadın sığınakları ve merkezlerinin kapatılması ya da işlevsiz hale getirilmesi kadına yönelik şiddet sorununu katmerleştirmiştir.

Sadece fiziksel şiddet değil derin yoksulluk ve bunun yarattığı baskılanma, psikolojik şiddet, dışlanma gibi durumlar da özellikle kadınların yaşamını zorlaştıran unsurlara dönüşüyor. Kayyım belediyeciliğin, yerel yönetimler nezdinde kadını güçlü kılmaya çalışan önceki dönemin kurumsal yapılarını sonlandırması, kadınların daha savunmasız hale gelmesine yol açmıştır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Temel sorunlardan birinin kadına yönelik algısal tutum ve yaklaşım olduğunu belirten bir katılımcı, kayyım döneminde kapatılan, işlevsiz hale getirilen özellikle kadın sığınma evlerinin varlıklarını sürdürmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Geleneksel olarak kadınlara siyaset alanı, ekonomik alan, sosyal alanın de facto olarak yasaklandığı, kadının bütünüyle toplumsal alanın dışında tutularak 4 duvar arasına hapsedildiği, erkeğe ve çocuğa hizmetin beklendiği bir yaklaşım benimsenmektedir.

Gelenekçi bu yaklaşım şiddetle de beslenince kadınların desteklenmesi için barınma, sığınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması daha acil bir konuya dönüşüyor. Kadınlar açısından şiddet önemli bir sorun olmakla birlikte yoksulluk ve yoksunluk da kadınları derinden etkileyen diğer baskı unsurları. Önceki dönemlerde kadınların kente katılımları, kendilerini ifade edişleri, sorunlarının çözümü noktasında belediyelerin oldukça başarılı olduğuna vurgu yapıldı.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nde Kadın Daire Başkanlığı'nın kurulması, alt belediyelerde kadın müdürlükleri ve en önemlisi de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemelerin bütün belediyelerde olmasının kadını son derece güçlü kıldığını, kadının sorun alanı ve ihtiyaçlarına katılımcılıkla çözüm üretildiği vurgulandı.

Kadınların sorunlarını çözmek, ihtiyacına yönelik sığınma evi inşa etmek veya sığınma evi öncesinde güvenliğini sağlamak için bazı duraklara ihtiyaç olduğunda bunları gerçekleştirmenin bütçelemenin bir sonucu olduğu aktarıldı. Yerel yönetimlerin de yeteri kadar bütçe ayırabildiklerini belirten katılımcılar, kayyımların yaptığı ilk işin kadınlara dair ne kadar birim varsa bu birimleri kapatmak olduğunu belirttiler. Kadına yönelik erkek şiddetinin bütün yakıcılığıyla devam ettiği, dolayısıyla kadınların başvuru mekanizmalarının kapatılması ve işlevsizleştirilmesi, şid-

dete uğrayan kadını savunmasız bırakıyor. Önceki dönemlerin söz konusu mekanizmaları güçlü bir şekilde çalışmaları yürütecek şekilde yeniden konumlanmalı...

Kadına yönelik şiddetin temel kaynağı geleneksel toplum anlayışına sahip erkeklerdir. Bu nedenle toplumsal cinsiyete duyarlı zihniyeti tesis etmek için kadınıyla, erkeğiyle el ele vererek zihniyet dönüşümü yaratılmalı, bu dönüşüm eğitimlerle desteklenmeli...

Kamusal alanda kadın ve çocukların kullanabileceği güvenlik butonları olmalı... Tehlikede hissettikleri anda ulaşabilecekleri kanalların, mecraların belediyeler tarafından denetlenebilir ve de uygulanabilir olması daha yaşanabilir ve adil bir kent hayaline ulaşmanın en önemli adımıdır. Kayyımdan önceki dönemlerde olduğu gibi kadın ve çocuğa duyarlı bütçelerin oluşturması gereklidir.

Kentte yoksulluk kıskacında olan ve eşleri uyuşturucu bağımlısı olduğundan, gündelik işlerle, temizlikle ailesini ayakta tutmaya çalışan kadınlar var. Toplantıda Ben-u Sen Mahallesi örneği verildi. Bu semtte yaşayan gündelikçi (ev işçisi) kadınların ekonomik sıkıntıdan dolayı toplu taşıma ücretini bile ödemede güçlük çektiği, bu durumun şiddeti yeniden üreten bir olgu olduğunun altı çizildi. Yoksulluk en çok kadınları etkiliyor. Ekonomik olarak erkeğe bağımlı kadın şiddete maruz kalıyor.

Hem yerel yönetimler üzerinden hem de kent dinamikleri üzerinden kadınları istihdam edilecek alanların yaratılması çok önemlidir.

31 Mart 2024 yerel seçimler öncesinde olduğumuz bu dönemde, kadına şiddet konusu başta olmak üzere kadın sorunlarının bir tutum olarak belediye başkan adayları tarafından benimsenmesi için baskı grubu oluşturup, lobi faaliyetleri yürütmek ve bazı taahhütlerin alınmasını sağlamak gerekiyor. Kadınların ortak çalışabileceği, siyaset üstü örgütlenme gücünü açığa çıkaracağı, güç birliği yapacağı ağlar kurulması önerisinin altı çizildi.

SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAM VE POLİTİKALAR

Moderatör: Reha Ruhavioğlu

3. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. Kayyım Müessesesinin Yarattığı Tahribat ve Katılımcılık

Toplantının katılımcıları kayyım müessesesinin siyasi, hukuki ve toplumsal meşruiyetten yoksun olduğu konusunda hemfikirler. Kayyım atamalarının, Kürtler için seçme ve seçilme hakkını fiilen ortadan kaldıran bir uygulama olduğunu vurguladılar. Kayyım atamalarından sonra belediye meclislerinin feshedilmesi, katılımcılığı mümkün kılan Kent Konseyi gibi kurulların işlevsiz kılınması ve sivil toplumla ilişkilerin kesilmesi gibi uygulamaların şehrin organik yapısına zarar verdiği ve şehre dışarıdan gelen yöneticiler ile şehir ve şehirliler arasında bariyerler inşa edildiği dile getiriliyor.

Özetle kayyım müessesesi yerel demokrasiyi işlemez kılan, yerelde aşırı merkeziyetçi bir klik yaratan, şehrin potansiyelinden faydalanmayı reddeden ve ithal yöneticiler eliyle kaynakları dışarı aktaran bir rejim olarak tebarüz ediyor ve şehrin iktidarı destekleyenler dahil bütün kesimleri üzerinde olumsuz etki ve imaj bırakıyor.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Kayyım rejiminin şehre verdiği insani, kültürel ve toplumsal tahribatın objektif bir dökümü yapılmalı ve bu politikanın meşruiyet zeminine oturmadığı konusunda duyarlılık yaygınlaştırılmalı. Şehrin siyasi iradesine saygı gösterilmesi amacıyla yerel ve merkezi aktör ve kurumlar nezdinde çalışmalar yürütülmelidir.

Halkçı belediyecilik için yönetime katılım; mahalle/semt meclislerinin çoğulcu bir şekilde oluşturulmasını sağlamak, birbirinden farklı düşünen aktörleri karar alma süreçlerine dahil ederek mümkün olacaktır. Seçimlerde tercihi ne olursa olsun bütün toplumsal kesimlerin kent yönetimine ortak edilmesi; muhtarlar, meslek odaları, emek örgütleri, sivil toplum kuruluşları, farklı dünya görüşlerini de temsil eden dernek ve yurttaş girişimleri ile ortak çalışılması esastır.

Diğer taraftan kayyım politikası sebebiyle yerel yönetimle ilişkisi kesilen kurumlar ve bu politikaya karşı ortaya çıkan bağımsız kuruluşlar şehrin kültürel ve sanatsal beklentilerine cevap verme çabası içinde olageldiler. Gerek beklenti gerekse koşullar sebebiyle oluşan bu yeni sivil toplum habitatı içinde Amed Şehir Tiyatrosu, Ma Music, Zarok Ma, Wêjegeh Amed, Amidart, Mordem gibi kültür-sanat kurumları ile kadın, gençlik ve çocuklara yönelik çalışmalar yürüten yeni kurumlar yeşerdiler.

Çoğu Kent Platformu üyesi olan bu kuruluşlar biriktirdikleri bilgi, birikim ve tecrübeyle yerel yönetimlerle işbirliği ve paydaşlık ilişkisi içinde izleyici ve denetleyici bir rol üstlenerek sivil toplum tecrübesinin yerel yönetimi güçlendirmesini sağlamalı. Bu bakımdan yerel yönetimler ve sivil toplum iş birliği zeminini güçlendirecek adımları atmalıdır.

3.2. Kent Kimliğinin Korunması

Kent kimliğini mekân ve bağlamıyla o kentte tarih boyu yaşayan insanların birlikte ürettikleri somut ve somut olmayan kültürel birikim diye tanımlayabiliriz. Bu bakımdan Diyarbakır'ın bin yılların tarihsel birikimiyle oluşagelmiş bir "kent kimliği" var ve katılımcıların çoğuna göre kayyım uygulamaları, bu kent kimliğini aşındırma niyeti taşıyor. Diyarbakır'ın "kent kimliği" Kürt kimliğini, şehirdeki diğer etnik kimlikleri, farklı inanç kimliklerini, farklı etnik ve dini gruplara ait kültürleri içeren, dirençli, heterojen bir kimliktir. Kent kimliğinin çok kimlikli ve kültürlü yapısının yaşatılmasına dönük politikalar yeterli değilken kayyım uygulamaları kentin çok kimlikli ve kültürlü görüntüsünü sadece turistik olarak öne çıkarıyor, çoğulculuğunu geri plana itiyor. Kayyım öncesi yönetimler kentin çoğulcu kimliğini yeterince koruyamazken kayyımla birlikte farklılıklar iyice görünmez kılınıyor. Kayyım yönetimi tarafından hazırlanan kent kitabında Diyarbakır'ın bu özgün kimliği yeterince yansıtılmıyor. Örneğin Ermenilerden birkaç kelimeyle bahsediliyor. Diğer taraftan kentin "siyasi kimliği" kültürel kimliğinin güçlü bir parçasıdır. Kayyım politikaları, çeşitli araçlarla bu siyasi kimliğe saldırıyor ve silikleştirmeye çalışıyor.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Diyarbakır'ın "kent kimliği" kayyım politikalarından ötürü bir aşınma yaşasa da şehrin dinamik ve direngen kültürel çoğulluğu kendisini korumayı başarıyor. Surp Giragos, Meryem Ana, Mor Petyun ve Ulu Camii gibi mabetler şehrin bin yılları aşan kimliğinin sütunlarını oluşturuyor.

Kayyım yönetiminin dinî, kültürel ve siyasal tercihleri sebebiyle belediye kaynakları daha çok muhafazakâr bir kültür ve kent kimliği politikasına aktarılırken, sivil kurumlar bütün zorluklar içinde şehrin kültürel, dilsel ve dinsel çoğulcu kimliğini koruma çabası içinde sivil üretimlerde bulundular.

Şehri yönetme iradesini elinde tutan kurumların şehrin çok kimlikli ve kültürlü yapısını koruma ve yaşatmayı bir teamül ve norm olarak kabul etmeleri ve buna uygun bir şehir yönetimi icra etmeleri gerekiyor. Şehrin inanç ve kültür tarihinin tarihi hakikate uygun şekilde anlatılması ve çok kimlikli ile çok kültürlülüğü yansıtan bir tarih-turizm politikasının benimsenmesi talep ediliyor.

Şehrin kimliğiyle ilişkili politikalarda ilgili kurum, kişi ve gruplar aktif katılımcı olabilmeli ve kent kimliğinin korunması bakımından bu kişi, grup ve kurumların bir tür istişare ve izleme mekanizması içinde yer almaları sağlanmalı.

Kentte bulunan tüm halklar, inançlar, mezhepler ve görüşlerin kendilerini özgürce ifade etme hakkı en temel insan haklarındandır. Bu sebeple farklılıkların birer zenginlik olduğundan hareketle din, mezhep, felsefi ve siyasi görüş ayrımı yapılmaksızın, tüm halkların ve inançların kendilerini özgürce ifade etme hakları tesis edilmeli.

3.3. Kültürel ve Sanatsal Etkinliklerin Dönüşümü

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri bünyesinde Kürtçe tiyatro, müzik konservatuarı, çocuk kreşleri, gençlik ve kadın merkezleri, Diyarbakır'ın "kent kimliğini" en geniş biçimde yansıtacak kadar kapsayıcı olmasa da şehrin büyük bir kısmının ihtiyaçlarını gideren, önemli hizmetlerdi. Yerel yönetimler kendi kültür politikalarını icra ederken merkezi hükümet de kendi imkanlarıyla başka bir kültür politikası yürütüyor. Şehirde birbirini teğet geçen iki farklı kültür-sanat hayatının yaşanması mümkün oluyordu. Kayyım yönetimiyle birlikte merkezi hükümet kültür-sanat, kadın, çocuk ve ana dil eğitimi veren kurumları kapatarak çalışanları tasfiye etti. Böylece büyük ölçüde yerel yönetim imkanlarıyla yürütülen kültürel hayat Diyarbakır'ın büyük bir bölümü için durma noktasına geldi.

Diyarbakır'ın canlı kültürel hayatına cevap vermek üzere inşa edilen Diyarbakır Kültür ve Kongre Merkezi, kayyım döneminde iktidarın muhafazakâr politikalarına uygun etkinliklerin merkezine dönüştü. Kürtçe kültür-sanat etkinlikleri yok denecek düzeye çekildi. Şehrin billboardları Diyarbakır'ın bugüne kadar pek tanımadığı yazarlar ve konuşmacıların reklam panolarına dönüştü. Belediye imkanları bugüne kadar iktidar çevresinde konumlanan ve iktidarın söylemine uygun üretimler yapan kişi ve kurumların hizmetine sunuldu.

Kürtçe ve Kürdî kültür-sanat etkinlikleri dışarıda devam etti. Amed Şehir Tiyatrosu ve Ma Music gibi kurumlar daha çok Diclekent ve Mahabad Bulvarı civarında yer bulabildiler. Bu durum, Kürtçe kültür-sanat tüketimini büyük ölçüde bu bölgeye kaydırdı ve ekonomik düzey ile ilişkili hale getirdi. Kamu desteklerinden mahrum alternatif kurumlar şehrin özellikle Sur ve Bağlar gibi düşük gelirli bölgelerine ihtiyaç ve beklentiyi karşılayacak düzeyde ücretsiz hizmet sunamıyorlar.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Katılımcılar, kayyım tarafından işten çıkarılan sanatçıların belediye dışında kurdukları Amed Şehir Tiyatrosu, Ma Music ve benzeri bağımsız kültür-sanat kurumlarının yeniden belediye bünyesine dönüşlerine sıcak bakmıyorlar. Bununla birlikte kentin kimliğini gözetecek kültür-sanat politikasında ve politikaların icrasında güçlü bir şekilde yer almaları gerektiğini düşünüyorlar. Buna göre yerel yönetimler, bu kurumların bağımsız yahut özerk statüleri içinde kültür-sanat üretimine dahil olacak mekanizmaları hayata geçirmeliler.

Yaklaşık 8 yıldır belediyenin kültür-sanat hizmetlerinin tamamen değiştiği göz önünde bulundurularak bugüne kadar ihmal edilmiş sosyal ve kültürel hayatın canlandırılması sağlanmalı. Bununla birlikte kültür-sanat üretiminin önceki dönemlerden daha kapsayıcı olması gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Diyarbakır'ın kültür-sanat alanında uzun dönemli politikasının belirlenmesi ve bütüncül bir kültür politikası izlenmesi bekleniyor. Politikaların belirlenmesi, icra edilmesi ve izleme süreçlerinde kültür kurumları, sivil toplum ve ilgili diğer paydaşlarla işbirliği içinde hareket edilmeli. Şehrin sivil dinamikleri kültür politikası bakımından hem yerel yönetimlerin yükünü hafifleten hem de onları izleyen ve değerlendiren bir pozisyona sahip olmalılar.

3.4. Ana Dilin Durumu ve Ana Dil Politikası

Diyarbakır anadilde kültür ve siyasetin merkezidir. Bir yandan yerel yönetim merkezli ana dilde sanatsal ve kültürel üretim zayıflarken, diğer yandan ana dil kullanımı azalıyor. Kürt Çalışmaları Merkezi'nin Diyarbakır verilerine göre yetişkin nüfusun sadece %30'u ebeveynleriyle tamamen Kürtçe konuşurken, çocuklarla tamamen Kürtçe konuşanların oranı %8,8. Arkadaş çevresinde de Kürtçe konuşma oranları oldukça düşük. Dil bilme ve kullanma oranları Kürtçe aleyhine kötüleşiyor.

Daha önce yerel yönetimler bünyesinde açılan Kürtçe kurslar ve Zarokistan kreşleri dilin öğrenilmesi için hayati nitelikte idiler. Diğer taraftan ana dilde yoğun kültür-sanat üretimi de dilin yaygınlaşmasını destekliyordu. Ancak kayyım rejimi Zarokistan kreşlerinin işlevlerini değiştirdi ve çocukların Kürtçe eğitim alabildiği kreşler fiilen kapatıldı. Kültür sanat üretimindeki değişim de dilin kullanımına negatif etki etmeyi sürdürüyor.

Bir yandan dilin bilinme ve kullanılma oranları kötüleşirken, diğer yandan çok aktörlü ve her kesimden destek gören bir dil hareketi yükseliyor. Kürtçe yayınevlerinin sayısı, akademik bilgi üretimi, folklorü tanıtan yayınlar ve kurumlar çoğalıyor. Diyarbakır'da Kürtçe kamu hizmetleri ve eğitim talebi %90 üzerinde destek görüyor.

Kürdîliğin merkezi olan Diyarbakır'ın yerel yönetimleri Kürtçe için bugüne kadar kayda değer hizmetler hayata geçirdiler. Bu hizmetler ana dilin toplumsal hayatın içinde görünürlüğünü arttırdı. Ancak bugün hem kamu hizmetlerinde Kürtçenin

görünürlüğü zayıflamış hem ana dilin bilinme ve kullanılma oranları dramatik bir düşüş göstermiştir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Diyarbakır yerel yönetimi, Kürtçenin kötüleşen durumunu en acil sorunlardan biri olarak görmeli ve meselenin önemine denk bir bütüncül politikayı, paydaşlarla birlikte oluşturarak hayata geçirilmelidir. Yerel yönetimlerin dil politikası, Kürt dilinin eğitimi ve kullanımı ile ilgili politika belgeleri yazılı ve ulaşılabilir olmalıdır.

Kürdistan'daki sosyal, siyasal ve iktisadi alanlardaki çalışmalar Kürtçe olarak yapılmalı, Kürtçenin pazar dili olması sağlanmalı, bu bakımdan kurum ve paydaşlar teşvik edilmeli.

Çocuklar için ana dilinde eğitim veren kreşler ve eğitim merkezleri yeniden açılmalıdır. Yerel yönetimler, bu hizmetleri yürütürken şehirdeki diğer kreş vb. kurumları dahil etmeyi hedeflemeli, Kürtçe'ye yer veren kreş ve çocuk oyun merkezleri çeşitli uygulamalarla teşvik edilmelidir. Örneğin belediyenin kreşler için uyguladığı müfredatı uygulamak isteyen kreşlere personel, malzeme vb. desteklerde bulunmayı taahhüt etmelidir.

DTSO, Baro, Tabip Odası gibi yarı kamu kuruluşu hüviyetindeki kuruluşlar ve diğer ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte bu kuruluşlar bünyesinde Kürtçe hizmet veren kreşlerin açılmasını teşvik etmelidir.

Parklarda çocuklar için Kürtçe etkinlik ve eğlenceler düzenlenmeli, Kürtçenin kamusal görünürlüğü arttırılırken Kürtçe çalışmalar takdir edilerek dilin itibarı korunmalıdır.

Yerel yönetimlerde anadilde hizmet anlayışıyla hareket edilmeli ve anadilde hizmet verebilecek personel istihdam edilmelidir.

Yerel yönetimler, Kürtçe yayıncılık yapan kurumlarla işbirliği içinde olmalı, çocuklar için çok dilli masal ve öykü kitaplarını temin etmeli ve ücretsiz dağıtımını yapmalıdır. Çocukların anadillerinde okuyup yazmalarını teşvik edecek etkinlikler düzenlenmeli, anadil kullanımının yaygınlaşması sağlanmalıdır.

Belediye imkanları; anadil temelli çok dilli eğitimin imkanını zorlayacak seçmeli anadil dersleri için her yıl düzenlenen kampanyalara billboard vb. hizmetleri sunmalıdır. Seçmeli Kürtçe dersleri tercih eden öğrencilere teşvik kampanyaları düzenlemeli ve alanın öğretmenlerine materyal desteğinde bulunulmalıdır.

Yerel yönetimler Kürtçenin prestijini Diyarbakır'da, bölgede ve Türkiye genelinde arttıracak çalışmalar içinde olmalıdır.

3.5. Eğitim

Diyarbakır eğitimle ilgili hemen her veride Türkiye'nin son sıralarında yer alıyor. TÜİK İllerde Yaşam Endeksi'ne (2015) göre okul öncesi okullaşma oranında 63., Liselere Giriş Sınavı Puan ortalamasında 64., üniversite giriş sınavı puan ortalamasında 61., fakülte ve yüksekokul mezunlarının oranına göre 53. sıradayız. Diyarbakır, kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyeti verisinde de Türkiye'de 68. Sıradadır. Bir diğer anlamda eğitimden memnun değiliz.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Eğitimde akademik başarıyı etkileyen en önemli faktör iyi beslenmedir. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi de hem beslenme ile ilgili hem de çocuğun eğitimi ile doğrudan ilgili en önemli değişkendir. O halde eğitimin sadece okul içi bir etkinlik olmadığını konusunda tartışmasız bir uzlaşma gerekiyor. Buradan hareketle yerel yönetimler, Diyarbakır'ın eğitim kalitesini arttıracak uzun erimli bir süreci planlayarak işletmelidir.

PISA verilerine göre ana dilinde eğitim almayan çocuklar, aynı sınıfta olsalar bile anadilinde eğitim alan çocuklara göre 1 ila 1,5 yıl geriden geliyorlar. Bu sebeple anadil temelli çok dilli eğitimin, eğitim niteliğini de çarpıcı biçimde etkileyen bir hak ve talep olduğu görülmelidir.

Yerel yönetimler, bir şehrin eğitim kalitesinin nasıl artabileceği ile ilgili uzman kişi ve kurumlarla işbirliği içinde bir strateji planı hazırlamalı ve bu stratejinin adımları ilgili kurum ve paydaşlarla işbirliği içinde yürütülmelidir.

Yoksullukla mücadele ve okul beslenmesi gibi önemli ihtiyaçlar, belediyelerce karşılanmalıdır. Belediyeler, ihtiyaç durumuna göre öncelikli okullardan başlayarak pilot uygulamaları hayata geçirmeli ve yaygınlaştırmalıdır. Kentte ekonomik durumu düşük olan mahallelerde destek kursları yaygınlaştırılmalı, bu kurslarda beslenme ve oyun desteği de verilmelidir. Üniversite öğrencilerine kayıt desteği ve burs verilmesi konusunda şehrin dinamikleri ile birlikte hareket etmeli ve mümkün olan en fazla sayıda öğrenciye destek olmalıdır.

3.6. Sağlık

Diyarbakır sağlık hizmetlerinden memnuniyette 68., sağlığından memnuniyette 76., bebek ölüm hızında ise 15. sırada. Genel sağlık politikası oldukça zayıfken ana dilinde sağlık hizmeti gibi önemli bir ihtiyaç ve talep var.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Sağlık hakkı, en temel kamusal haklardan biridir. Bütün yurttaşların sağlık hizmetlerinden, ücretsiz, eşit ve ana dilinde faydalanması ve ulaşabilmesi bir ilke olarak kabul edilmeli ve bir politika haline getirilmelidir. Koruyucu ve önleyici sağlık hiz-

metleri ve genel halk sağlığı hizmetleri yerel yönetimlerin önemli görevleri arasında kabul edilmelidir.

Bununla birlikte şehrin sağlık bilinci ve okur-yazarlığını güçlendirmek temel bir kamusal sorumluluktur. Yerel yönetimler, bu konuda rolü ve sorumluluğu olan en temel kurumlardandır.

Hastanelerde ana dilinde sağlık hizmeti verilebilmesi için personel desteği, eğitimler ve teşvikler içeren bir mekanizma hayata geçirilmelidir.

Toplumun sağlık sorunları ile ilgili düzenli çalışmalar yapılmalı ve ilgili sağlık kurumları, odalar, sivil toplum örgütleri ve sendikalarla ortak çalışmalar yürütülmelidir.

İKTİSADİ DURUM VE KIRSAL KALKINMA

Moderatör: Mehmet Aslan

4. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Diyarbakır İçin Doğru Kalkınma Ekseni Ne Olmalı

Odak4 toplantısı DİTAM Başkanı Mesut Azizoğlu'nun açılış konuşmasıyla başladı. Azizoğlu, 4 başlık altında yapılan toplantıların çıkış noktasının karar alma süreçlerine etki etmek olduğunu, Diyarbakır ve Kürtlerin yaşadığı bölgelerin Türkiye'nin diğer bölgeleriyle kıyaslandığında devletin 100 yıllık bilinçli bir politika uyguladığının bir ön kabulü olduğunu, 2015'ten sonra yaşanan kayyım yönetimleriyle, yerel yönetimlerin halktan koptuğunu ve Diyarbakır'da problemlerin daha görünür hale geldiğini ifade etti. Toplantı moderatörü, ekonomide tam anlamıyla yeni bir döneme girildiği, eski ve yeninin çok sert bir şekilde çatıştığı, ve ekonomiyi sadece David Ricardo, Adam Smith, Karl Marx vs. üzerinden okumanın kolay olmadığını, emek değer teorisi ile bir şeyleri açıklamanın gittikçe zorlaştığını, entelektüel sermaye üzerinden büyük dönüşümler elde edildiğini, 20'li yaşlardaki genç çocukların büyük servetler kazandığını ifade etmiştir.

Mesela Boğaziçi'li gençler tarafından kurulan Peak Games isimli oyun platformunun, California merkezli başka bir oyun platformu Zynga tarafından 1,8 milyar dolara satın alınmasıyla bugüne kadar yabancı bir firmanın Türkiye'den bir teknoloji şirketi için ödediği en yüksek miktara ulaşıldı. Yemek Sepeti 2015 yılında Alman Delivery Hero'ya 589 milyon dolara satılmıştı, Çinli e-ticaret devi Alibaba Trendyol için 728 milyon dolar öderken Peak için toplamda 1,8 milyar dolar ödendi. Kavramların ve gelir yaratma yöntemlerinin değiştiği, yapay zekanın kısa süre içerisinde gündelik yaşamın önemli bir parçasına dönüştüğü bu günlerde kalkınmanın da doğru bir zemine oturtulması ve tartışılması gerekiyor.

Sanayi sektörünün kent kalkınmasına yönelik daha etkin sonuçlar yaratabilmesi için 2'nci sanayi sitesi, tekstil organize sanayi bölgesi, KSS'ler ve iptidai olarak OSB dışında oluşan üretim sahalarının nasıl daha efektif ve verimli olabileceği analiz edilmeli. Veya sanayi sektörüne ilişkin oluşturulan paradigmaya bağlı olarak, sanayiye bağlı gelişmenin mutlak bir zorunluluk olup olmadığı da değerlendirilmeli.

2022 yılı için Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYH) sektörel olarak baktığımızda Türkiye'nin GSYH'sında sanayinin payı yüzde 26 iken, Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın yüzde 13 olduğu görülmektedir. Diyarbakır imalat sanayi üretim değeri bakımından 81 il içinde 46, Şanlıurfa ise 38. Sırada.

TRC2 bölgesini oluşturan 2 il tarımda oldukça rekabetçi bir yapıda olmalarına karşın sanayide dikkate değer bir altyapıya sahip olmadıkları görülmektedir. Bu veriler üzerinden bakınca sanayi eksenli kalkınma ve büyüme yaklaşımı daha popüler olmasına rağmen kentin potansiyellerinin buna uygun olup, olmadığının analiz edilmesi en önemli sorunu oluşturuyor. Dolayısıyla "Diyarbakır için doğru kalkınma ekseni ne olmalı?" sorusuna verilen yanıtlar üzerinden çözümleri de tespit etmek gerekiyor.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

"Diyarbakır için doğru kalkınma ekseni ne olmalı?" sorusuna verilen yanıtlarda kalkınma eksenleri detaylı olarak tartışılmasına rağmen, tartışmanın merkezinde GAP olduğu görüldü. Yaklaşık 100 yıl önce tescilli işyerlerinin sayımı açısından İstanbul ve Bursa'nın ardından 3'üncü sırada olan Diyarbakır'ın bu hüviyetinden kopmuş olmasının en önemli nedeni bölgenin özellikle geri bırakılması olarak değerlendirildi. Kentin eski günlerine dönebilmesi için doğru ekonomik modellerin oluşturulması gerekiyor.

Yeni bir ticari döngü çağı başladı. Buna uygun olarak orta ve ileri teknolojiyi üretmeye yönelik çalışmalar yapılmalı. Orta ve ileri teknolojilerin üretilmesi sürecinde kentin avantajları var mı? Varsa, bu avantajları doğru bir şekilde nasıl tasnif edebiliriz? Öncelikle beşeri sermaye açısından kentin önemli bir potansiyeli ve avantajları var.

Konum itibariyle de Diyarbakır'a baktığımızda taşımacılık veya lojistik avantajlara sahip olduğu, özellikle tarım sektörünün lojistik altyapıyla entegrasyonu neticesinde önemli bir güç merkezi olabileceği görülmektedir.

Lojistik avantajlar dışında, kalkınma dinamosu olacak diğer bir alan da tarımsal ürünlerin üretilmesi ve işlenmesidir. Bu alandanistenilen sonuçları alabilmek için GAP ile doğru entegrasyonun sağlanması, tarımdan ve GAP'tan doğru sonuçların alınabilmesi için de toplulaştırmanın tamamlanması gerekiyor.

Organik tarım, özellikle de organik pamuk konusunda, dünyadaki üretimin yaklaşık %20'si bölgede üretiliyor. Organik pamuk üretimi Silvan barajı, Dicle Kralkızı barajının sulama olanaklarıyla önemli bir tarımsal güç haline gelebilir. Bir diğer önemli detay da kentin "sağlık merkezi" kimliği...

Diyarbakır önemli sağlık markalarına dönüşmüş çok sayıda özel hastaneye ev sahipliği yaparken Urfa'da ulusal markalar açısından özel hastane bulunmamaktadır.

Bunun yanında yine çok sayıda özel okulun kentte şubesinin bulunması, dolaylı olarak beyaz yakalı istihdamında belirgin artışlara yol açıyor.

4.2. Tarım Sektöründeki Sorunlar

Tarım sektörünün genel kapsamı incelenmeli, geleneksel ve modern tarım dengesi birlikte değerlendirilmelidir. Türkiye genelinde 2020 rakamlarıyla tarımsal üretim değeri olarak; Şanlıurfa, 81 il içinde 7'inci, Diyarbakır ise 13'üncü sıradadır. Bu alanda TRC2 bölgesini oluşturan iki ilin karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu görülmektedir. Bu nedenle tarıma dayalı sanayileşme GAP eksenli olarak değerlendirilmeli, GAP'a bağlı olarak kırsal alandaki tarımsal arazi üzerinde yeni mülkiyet alanları tanımlayan ve sosyal yapıda baskıya, hatta ciddi çatışmalara dönüşen "toplulaştırma" uygulamalarına projeksiyon tutulmalı. Aynı kapsamda "Türkiye'nin bitmeyen projesi" GAP'ın işlerlik kazanması için kentin nasıl taraf olacağı, lobi ve baskı mekanizmalarının nasıl oluşturulacağına ilişkin yol ve yöntemler ve politikalar geliştirilmelidir.

Devletin GAP projesine bakışı da önemli sorunlar arasında. Projenin iki ana bileşeninden biri enerji, diğeri ise sulamadır. Ancak projenin uygulanmasına bakıldığında, enerji üretiminin çok açık bir şekilde önceliklendirildiği ve sulama ayağının ihmal edildiği, enerjiden elde edilen gelirin GAP'ın proje maliyetini fazlasıyla karşılamasına rağmen, devletin maliyet olarak gördüğü sulanabilir arazi miktarında sürekli revizyona gittiği görülmektedir. 2008 GAP eylem planında sulama hedefi 1,8 milyon hektar iken, yapılan revizyonlarla hedeflenen arazi büyüklüğü 1,35 milyon hektara düşürülmüştür. GAP'ın Diyarbakır için en önemli bileşeni olan Silvan Barajının sulama hedefi 235 bin hektar, ancak sulama hedefinde henüz gerçekleşmenin olmaması önemli bir sorundur.

GAP'ın bölge ve Diyarbakır'ın kalkınma hedeflerine katkı sağlayacağına yönelik yaklaşımların yanında projenin bizzat ekolojik sorunlara yol açtığı da ifade edilmiştir. Bu bağlamda; endemik türlerden uzaklaşılarak ithal tohum konusunda bağımlılık yaratması, enerji ve su kullanımı konusunda ciddi girdi oluşması, bu süreçlerin tohum ve bitki genetiğinde değişikliğe yol açması, kaçak sulama yöntemlerinin yaygınlaşması, yer altı su kaynaklarının ölçüsüzce kullanılması, mera alanlarının daraltılarak hayvancılık üzerinde baskı yaratması, ürün çeşitliliğine rağmen tarımsal sanayi veya makineleşmeye geçişin tamamlanmaması, özellikle tarımdaki ucuz işgücünün tercih edilmesinden kaynaklı emek sömürüsünün olağanlaşması ve ucuz işgücü transferlerinden dolayı iç göç olgusunun hızlanması GAP'a bağlı sorunlar olarak ifade edilmiştir.

Sorun olarak tarif edilen diğer bir husus da toplulaştırmaya yönelik uygulamalardır. Toplulaştırmanın mülksüzleştirme aracına dönüştüğü, küçük aile işletmelerini tarımsal üretim alanı dışında bırakarak büyük ölçekli üreticilerin desteklendiği, küçük üretici ve çiftçinin ise topraksızlaşarak işgücüne dönüştüğü konusu "sorun" olarak tarif edilmiştir.

GAP'la birlikte açılan büyük pazarın sunduğu fırsatlar yanında getirdiği sorunlar da var. Daha önce tarım alanında gözlenmeyen makro sorunlar, iklimsel etkilenmeler GAP'ın taşıdığı tali sorunlar olarak tartışılmıştır. İklimsel etkilenmeler dışında dev-

let desteğiyle ithal tohumların, özellikle de İsrail menşeli tohumların desteklenmesi kültür bitkilerinin genetik erozyonuna yol açmakta, devletin ithal tohumlara verdiği destek karşısında yerel çeşitliliği sunduğu destekler de gittikçe azalmaktadır.

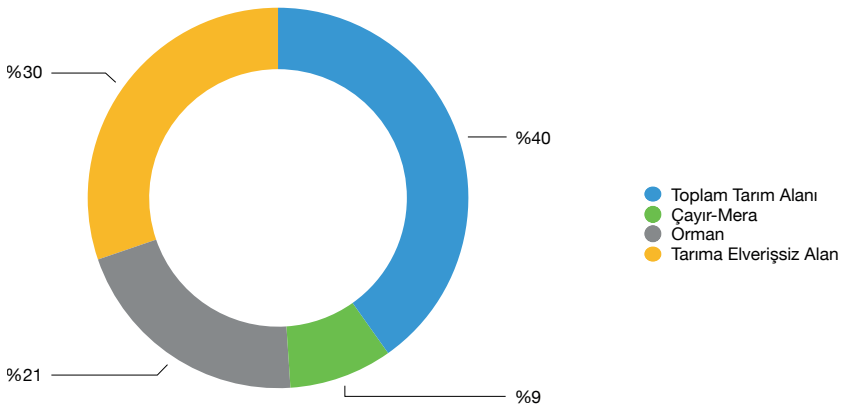
Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

GAP'ın kalkınmanın merkezi olduğuna dair genel bir kanaat olmakla beraber; GAP'a karşı bir direnç de var. Direnç gösterenlerin kendi içerisinde tutarlı, doğru gerekçeleri var. GAP'ı destekleyenlerin de kendi içerisinde tutarlı ve doğru gerekçeleri var. Katma değerli tarımsal üretime geçmek için GAP önemli bir önkoşul ise projeye karşı oluşan direncin yönetilmesi gerekir. Mutlak bir sahiplenmenin olmaması bölge illerinde projenin tamamlanması yönelik güçlü bir talebin oluşmasını da engelliyor. Güçlü talep oluşmasındaki en önemli direnç noktalarından biri de toplulaştırma uygulamalarının hem istenilen düzeyde gerçekleşmemesi, hem de arazi entegrasyonundan kaynaklanan mülkiyet yapısındaki değişmedir. Küçük parsellerin "toplulaştırma" işlemleri neticesinde entegre edilerek büyük parsellere dönüştürülmesi tarımsal makinaların işlerliğini artıracak ve sulama sistemlerinin daha etkin uygulanmasını sağlayacaktır.

Tarım Bakanlığı verilerine göre düzenlenmiş aşağıdaki tabloda Diyarbakır ili arazi dağılımı görülüyor. Silvan projesiyle sulamaya açılacak 235 bin hektar alanın Diyarbakır toplam arazi varlığının %38'ini oluşturması, projenin kapsamını göstermesi açısından önemlidir.

DİYARBAKIR İLİ ARAZİ DAĞILIMI		
CİNSİ	MİKTARI (HA)	%
Toplam Tarım Alanı	624.933	40,18
Çayır-Mera	136.590	8,78
Orman	323.460	20,79
Tarıma Elverişsiz Alan	470.544	30,25
TOPLAM	**1.555.527**	**100**

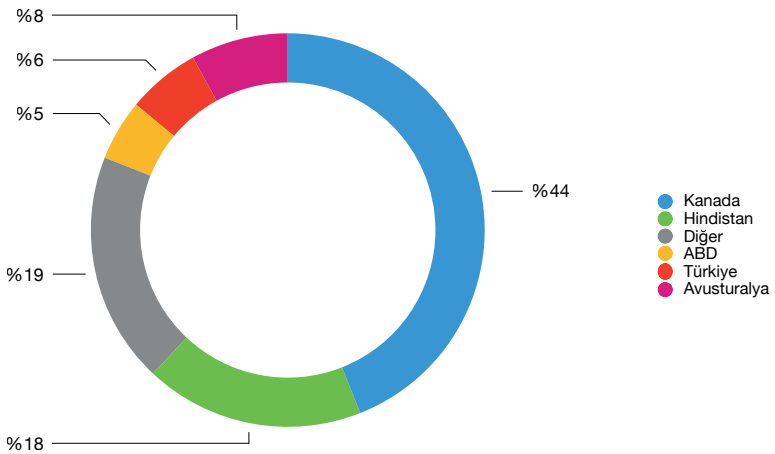
Şekil 3: Diyarbakır İli Arazi Dağılımı



Bölgede yapılan yatırımların tarımsal üretim potansiyelimizi nasıl etkilediğine gelecek olursak, GAP'ı sadece sulama projesi olarak değerlendirmemek gerekir. Sadece enerji ve sulama değil, turizm ve sanayi alanı ile sosyal yaşantıyı da etkileyen entegre bir projedir. Eleştirilecek tarafları olmakla beraber devam eden bir kalkınma planıdır. Özellikle bölgenin tarımsal üretimi açısından yapılan yatırımlar da projeye entegre olmaya başladı. Silvan barajıyla ilgili çalışmalarda sona yaklaşıldığı anlaşılıyor. Sulamanın toprağı çoraklaştırması ve benzeri durumlar tali etkiler olarak gözleniyor. Akademik olarak bakıldığında önemli çalışmalar yapılıyor ve tuzlanma gibi konulara ilişkin önlemler alınıyor. GAP'ın istenilen sonuçlara ulaşabilmesi için yerel bileşenler arasında iş birliği kültürünün olması gerekiyor. Üreticiyle sanayici arasında doğrudan bağlantıların oluşturulması, Tarım Bakanlığı tarafından, özellikle TKDK vasıtasıyla yapılan yatırımların işbirliği ve entegrasyonu oluşturacak şekilde kurgulanması gerekiyor. Projedeki ilerlemeye ve DSİ tarafından yapılan açıklamalara bakıldığında Silvan Barajı'ndaki tamamlama oranının %95 olduğu ve projenin bu yıl içerisinde tamamlanması hedefleniyor.

GAP'ın tarımsal sanayi açısından arzu edilen sonuçlara ulaşabilmesi için özellikle tarımsal piyasalara entegrasyon, işbirliği ve uzmanlaşma kültürünün geliştirilmesi önemli çözüm önerileri arasındadır. Dünya Tarım Örgütü FAO'nun 2020 yılı verilerinde görüldüğü gibi soğuk iklimine rağmen toplam mercimek üretiminin %44'ünün Kanada tarafından üretilmesi işbirliği ve uzmanlaşmanın sağladığı rekabet üstünlüğüdür:

Şekil 4: 2020 Yılı Üretiminde Ülke Payları



GAP projesine ilişkin çözümler tanımlanırken üniversitelerin bu alanda aktif olarak katılımının sağlanması, tarımın bilimsel çalışmalar ve uygulamalarla desteklenmesi de ifade edilmiştir. Üniversite düzeyinde yapılan araştırmalarla, GAP'a bağlı bitkisel üretim deseninin pozitif etkileri incelenmiştir. Bitkisel üretim olarak kendi tohumumuzu geliştirmemizde GAP'ın engel oluşturmadığı, aksine destekleyici özelliklerinin daha fazla olduğu, Diyarbakır'daki 8 barajın nasıl tarımsal olanaklar sunduğunun sahaya inilerek daha detaylı araştırılabileceği ifade edilmiştir.

Tarım veya tarımsal sanayi konusunda bir gelişim ve değişim sağlanacaksa akademiden faydalanmak bir ön kabul olarak değerlendirilmeli. Dünyada tarımsal öncelikler hızla değişiyor, ekonomik tarım her geçen gün daha ciddi bir öncelik olmaya devam ediyor. Dünya nereye gidiyor? Topraksız tarım da yaşanan gelişmeler nelerdir? İnovatif yaklaşımlarla geliştirilen hayvancılık uygulamaları, akıllı tarım, akılı sulama olanakları nelerdir? İklimde ekstrem değişiklikler yaşandığı dönemlerde çevreye, iklime ve kuraklığa dayalı tohumların ıslah edilmesi çalışmalara ne düzeydedir?

Bütün bu sorulara verilen yanıtlar, bu yönde yapılan çalışmalar GAP temelli tarımsal kalkınmanın altyapısının oluşturulmasına da yol açacaktır. Tarım Bakanlığı tarafından takip edilen ve uygulanması için yönetmelik çıkarılan havza temelli tarımsal üretim modelleri GAP kapsamında düşünülmeli, bir sonraki tarımsal ürün demeti için bilimsel çalışmalar yapılmalıdır.

Üniversitenin, özellikle bazı konularda yaptığı spesifik araştırmalarla Diyarbakır'ın daha rekabetçi olduğu tarımsal ürünlerden mercimek ve yemeklik buğdayda yediye yakın endemik çeşit elde edilmesi, üzüm bağcılığı anlamında organik üretim

ve işleme, yeni ürünler geliştirilmesi anlamında öküzgözü ve boğazkere kullanımı açısından yapılan çalışmalar çözüm açısından dikkate değer çabalar olarak değerlendirilmeli.

Diyarbakır açısından toplantıda dile getirilen diğer önemli bir fırsat jeotermal enerji potansiyellerinin değerlendirilmesine yönelik olmuştur. Dicle Kralkızı sulama barajının geçtiği 212 kilometrelik ana kanalın etrafında 4000 tane petrol kuyusu bulunduğu, bu petrol kuyularında en az 3000 metreye kadar inildiği, petrol bulunmadığında veya rezervi düşük hesaplandığında kapatıldığı; ancak kapatılan kuyuların en az yarısında 2000 metre civarında sıcak suya rastlandığı, sıcak rezervinin de seracılık için çok önemli bir fırsat olduğu ifade edilmiştir. Sıcak su kaynağına rastlanmasına rağmen kapatılan kuyuların açılarak sera veya örtü altı tarım uygulamalarında kullanılması Diyarbakır için önemli bir tarımsal katma değer fırsatı içermektedir.

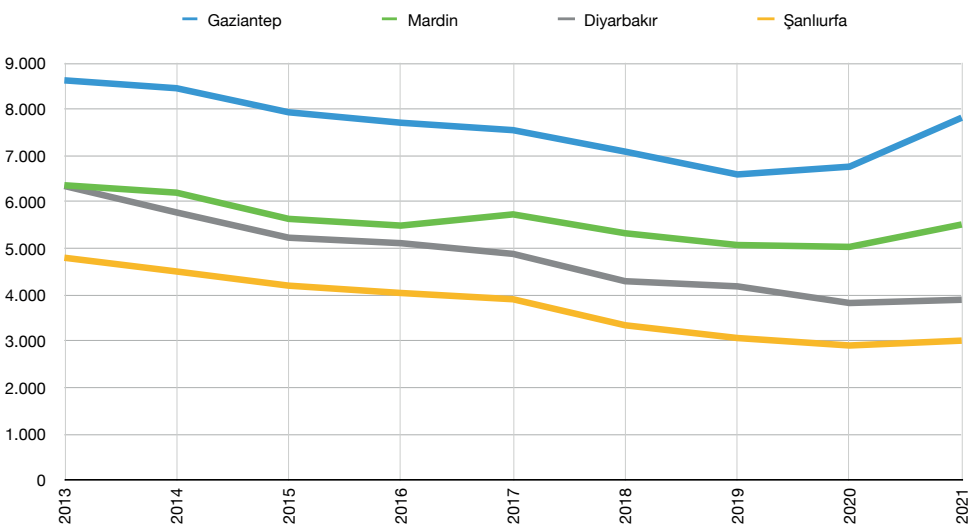
Tarımsal sanayinin oluşması, sadece ulusal değil uluslararası alanda daha rekabetçi bir tarım kimliğinin geliştirilmesi için pazar üzerinde söz sahibi olmak ve fiyat belirleme inisiyatifine sahip olmak gerekir. Bu anlamda GAP'ın olanaklarının fiyat belirleme açısından rekabetçi bir güce dönüştürülmesi için en önemli araçlardan biri de lisanslı depoların oluşturulmasıdır. Diyarbakır'da hububat konusunda lisanslı depoların yaygınlaşmış olmaları, fiyatı belirleme ve kontrol etme avantajı da sağlıyor. Halen faaliyette olan ve her birinin kapasitesi 30 bin ton olan 13 lisanslı depo var. Faaliyette olanlar dahil 870.000 ton hububat kapasiteli lisanslı depo izni alınmış. Hububat konusunda rekabetçi güç oluşmasına karşılık, yüksek kaliteli pamuk üretimine rağmen, pamuk için lisanslı depo olmaması önemli bir sorun olarak ifade edilmiştir.

Bu konuda ilgili kuruluşların fizibilite düzeyindeki çalışmaları tamamlanmış durumda. Yaklaşık 11 milyon Euro yatırım maliyeti olan pamuk lisanslı depo için uluslararası finansman arayışları devam etmektedir. Lisanslı depolar, tarımsal ürünlerin pazarlanması konusunda artık borsa gibi işlev görüyor. Dolayısıyla lisanslı depo olduğunda niteliklerine göre tasnif edilmiş pamuklar depoya teslim ediliyor. Dünyanın herhangi bir yanında bir tedarikçi de o pamuğunuzu depodan alabiliyor. Fiyatlar da uluslararası piyasaya göre belirleniyor. Uluslararası fiyatlar çiftçinin ulusal düzeydeki fiyat hedeflerinin üzerinde gerçekleştiğinden, çiftçi nispi bir refah fiyatı elde edebiliyor. Ayrıca piyasa, arz konusunda ürünü garanti altına almış oluyor. Diyarbakır, makarnalık buğday konusunda oldukça rekabetçi bir yapıya sahip olmasına rağmen, fiyatlar Konya'da belirlenenin altında gerçekleşiyor. Lisanslı depoların olması o fiyat farklılığını ortadan kaldırıyor. Fiyat farklılıkların ortadan kalkması, hatta uluslararası fiyatlar üzerinden ürünlerin işlem görmesinin asıl nedeni lisanslı depolarda ürünün uzun süreli stok avantajı ve lojistik avantajlar içermesidir. Böyle olduğunda da depolanan ürünlerin sertifikalarının piyasada fiyat hareketlerin zirve yaptığı dönemlerde tedavüle girmesi üretici için önemli avantajların oluşmasını sağlamaktadır.

4.3.Sektörel Sorunlar

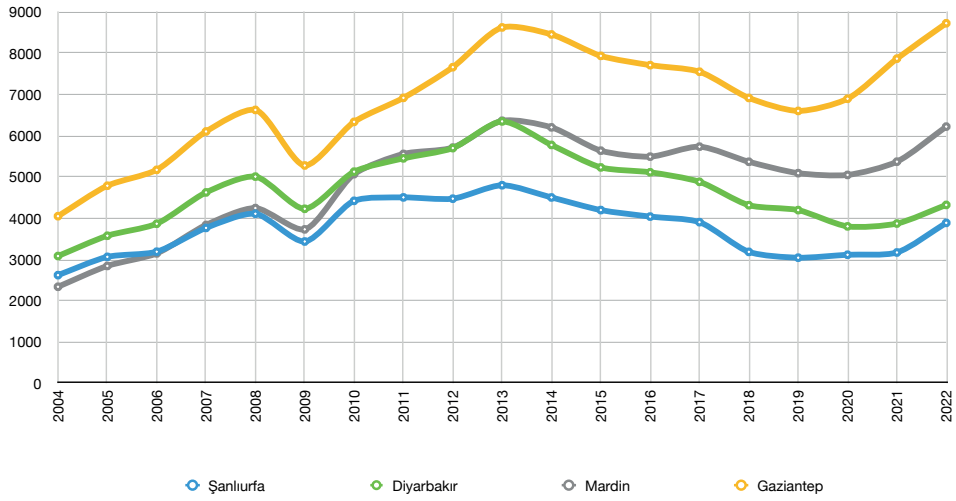
Hizmetler sektörünün en önemli alt bileşeni olan turizm sektörünün kent için güçlü bir kalkınma dinamiğine nasıl dönüştürüleceği tartışılmalıdır. Aşağıdaki tablo bu konudaki tartışmalar için argümanlardan birine dönüşebilir:

Şekil 5: Kişi Başına Gelir



Tabloda 4 kente ilişkin karşılaştırmalı kişi başına gelir analizi oluşturulmuştur. Özellikle Mardin ve Diyarbakır arasındaki dramatik ayrışmadan önemli sonuçlar çıkartmak mümkün. 2013 yılında her iki kentte de kişi başına düşen gelir 6.300$ olarak hesaplanmış. O nedenle tabloda Mardin'i temsil eden kırmızı çizgi ile Diyarbakır'ı temsil eden yeşil çizginin 2013 yılında aynı noktada birleştiği görülmektedir. 9 yıllık bir projeksiyon içeren ve TÜİK verilerinden oluşturulan tabloya göre 2013 yılında kişi başına düşen gelir miktarına göre Mardin 69, Diyarbakır ise 70'inci sırada yer almakta. 2021 yılına gelindiğinde ise Diyarbakır 77'inci sıraya gerilerken, Mardin'in 56'ncı sıraya yükselmiştir. Kişi başına gelir açısından 2013 yılında başa baş olan iki kent arasında 9 yıl sonra makas açılmış ve Mardin, Diyarbakır'ın 22 sıra üstünde yer almıştır. Bu göstergenin özellikle turizm açısından dikkate alınması ve diğer sektörler ile turizm sektörünün gelir yaratma potansiyeli ile yaratılan gelirin topluma dağılımı meselesi dikkatle incelenmelidir.

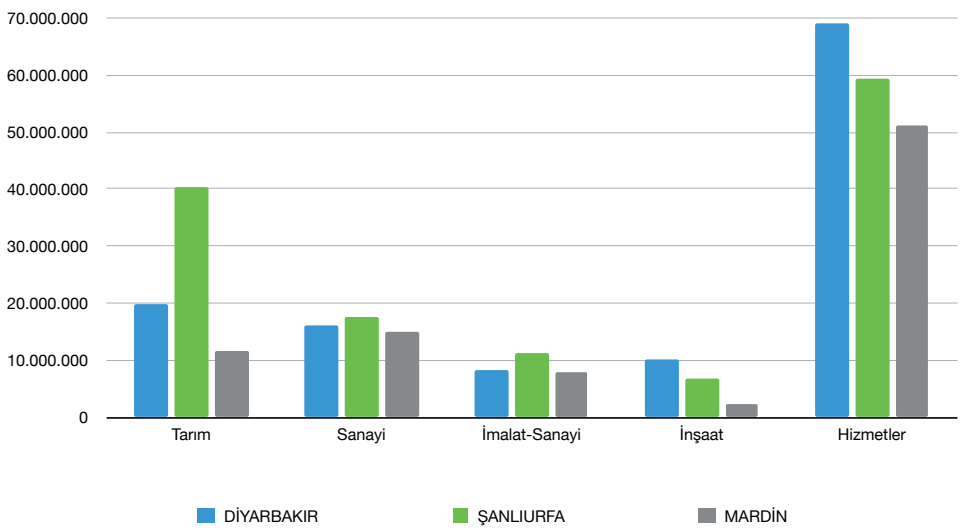
Şekil 5: Kişi Başına GSYH



Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Sektörler paylarının GSMH içerisindeki dağılımına bakıldığında Diyarbakır'ın hizmet üreten bir kent olduğu görülmektedir. GSMH'nın sektörel dağılımını gösteren 2022 TÜİK rakamlarına göre hizmet sektörünün payı % 56'dır

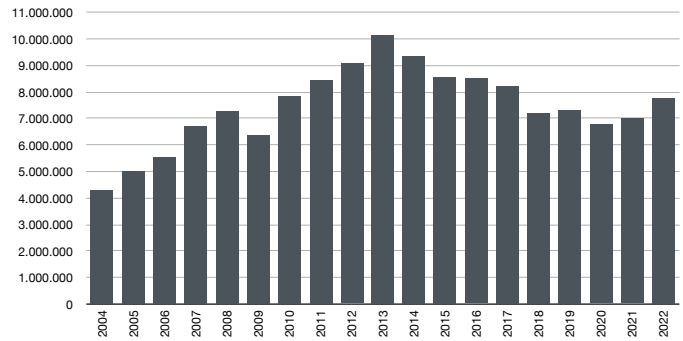
Şekil 6: GSYH Sektörel Dağılım - TL



2022 yılı GSMH rakamlarının dolar olarak hesaplandığı aşağıdaki tabloya baktığımızda Diyarbakır'ın 8 milyar dolara yakın mal ve hizmet üreten bir ekonomik birim olduğunu göreceğiz. Rakamların bize gösterdiği ve Diyarbakır ekonomisi için tanımlayabileceğimiz temel bir husus var. 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında böl-

gede ve Diyarbakır'da yaşanan barış sürecinin rakamlara pozitif olarak yansıdığı gözleniyor. Diyarbakır 2013 yılında 10 milyar dolarlık GSMH'yı aşarak rekor bir artışa ulaşıyor. Barış sürecinde somut geri çekilmelerin yaşandığı 2014 yılı ve devam eden süreçte ise ekonomide aşağı yönlü trend yaşanmaya başlayarak GSMH 7 milyar doların altına geriliyor. Bu açıdan bakıldığında Diyarbakır ekonomisi üzerinde siyasal süreçlerin çok önemli etkileri olduğu, çatışmalı dönemlerde kentin ciddi bir ivme kaybı yaşadığı görülmektedir.

Şekil 7: Diyarbakır GSYH - Milyar $



YIL	DİYARBAKIR-GSYH
2004	4.310.218,18
2005	5.055.847,23
2006	5.560.081,49
2007	6.698.893,32
2008	7.300.429,17
2009	6.354.536,11
2010	7.819.899,10
2011	8.476.202,40
2012	9.061.797,53
2013	10.151.500,40
2014	9.363.936,77
2015	8.579.194,04
2016	8.516.389,52
2017	8.240.873,68
2018	7.228.091,90
2019	7.329.091,10
2020	6.764.020,81
2021	7.016.252,40
2022	7.777.471,02

Toplumsal refah seviyesini yakalamak için Diyarbakır'ın lojistik açıdan analiz edilmesi, toplantının en çok tartışılan konuları arasında yer almıştır. Diyarbakır'ı hizmetler sektörünün yarattığı/yaratacağı katma değer açısından ele almak kente bir projeksiyon tutabilir. DTSO ve Diyarbakır Büyükşehir Belediye'nin yaklaşık 15 yıl önce projeleştirip yürürlüğe koyduğu, Karacadağ Kalkınma Ajansından sağlanılan finansmanla fizibilitesi ve altyapısı oluşturulan lojistik Köy/Bölge projesi kent kalkınmasının önemli bir unsuruna dönüşebilir. Diyarbakır'ın avantajlı bir ticari destinasyona sahip olması ve Ortadoğu pazarlarına ulaşmadaki merkezi konumu, lojistik çalışmalarının önemine ilişkin göstergelerdir. Tarımsal sanayiye yönelik rekabetçi yapıya bağlı olarak Diyarbakır önemli bir lojistik merkeze dönüşebilir. Kentin lojistik merkeze dönüşmesi, tedarik zincirini kontrol eden stratejik bir merkeze dönüşmesine de vesile olacaktır. Depolama, taşımacılık, muayene ve gözetim, soğuk zincir, lisanslı depoculuk, stok alanları, sigorta ve gümrük işlemleri ve nispeten paketleme, ambalajlama hizmetleri gibi katma değerli hizmetlerin de lojistik merkezlerde sağlanması kenti marka olarak öne çıkaracaktır. Lojistik bölgeler açısından İtalya'nın Verona kentinin özel olarak bir model kapsamında incelenmesi önerilmektedir. Verona'nın iç lojistik (karasal lojistik) merkezi olması tekstil, mermer, madencilik ve tarımsal ürünlerin yönetim, sevk ve tedarikine ilişkin bir bölge olması onu Diyarbakır açısından örneğe dönüştürecek içeriklere sahip kılmaktadır.

Hizmetler sektörünün iki ana bileşeni olan turizm ve ihracat üzerinden bakıldığında Diyarbakır'ın özellikle Güney Kürdistan pazarı üzerindeki mukayeseli avantajı önemli bir ivme yakalamasına vesile olabilir. Diyarbakır'ın 2023 yılı ihracatı 250 milyon doların altına gerilerken, 2021 yılında 300 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Bir kıyaslamayla bu rakama bakalım; Türkiye'nin GSMH'si yaklaşık 900 milyar dolar, ihracatı ise yine yaklaşık olarak 250 milyar dolar bandında. Oranlandığında Türkiye GSMH'sının %30'unun ihracattan geldiği görülüyor. Aynı korelasyonla gidildiğinde 8 milyar dolarlık GSMH'sı olan Diyarbakır ihracatının 2,5 milyar dolar seviyesinde olması beklenirdi. Ancak Diyarbakır beklenen ihracat rakamının 10 kat altında yer alıyor. Bu nedenle özellikle ihracat sektörünün ve kentin daha kolay ulaşabildiği öncelikle Güney Kürdistan, Çin gibi ülkelerin daha yakından analiz edilmesi gerekiyor.

Toplantıda ifade edilen çok önemli konulardan biri Diyarbakır'ın ihracat rakamlarının Habur'daki lojistik altyapının sağladığı avantajlardan dolayı burada gümrüklendiği, dolayısıyla da Diyarbakır ihracatının Mardin ve Şırnak envanterine işlendiği hususudur. İhracata ilişkin lojistik altyapının kent bünyesinede sağlanması ve ihracatın gümrükleme yapıldığı yere değil, imalat kaynaklı olarak envantere işlenmesine yönelik çalışmaların sonuçlandığı ve bu yıl itibariyle ihracat rakamlarının, imal edildiği il esas alınarak işleneceği belirtilmiştir. Böyle bir yöntem değişikliğinin özellikle 2024 yılı rakamlarında ciddi bir artışa yol açacağı öngörülmektedir.

Güney Kürdistan ile yapılan ticaret hem sorun, hem de fırsat olarak tanımlanmıştır. Bir fiil ihracatçı firmaların ifadesine göre ihracat mevzuatı ve sınırdaki gümrük bürokrasisinden kaynaklanan zorluklar nedeniyle ihracatın baskılandığı, özellikle de Irak/Bağdat ile geliştirilen dış ticaretin deniz yolu üzerinden gelmesinin tercih edilmesi, Habur üzerinden Irak'a ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bu konulara ilişkin girişimler ve lobi faaliyetlerinden sonuç alınmaya başladığı, bunun da yine 2024 yılı ihracat rakamlarına olumlu yansıyacağı ifade edilmiş, özellikle Gaziantep ve Mardin'le önemli bir ihracat rekabeti olduğuna değinilmiştir.

Gaziantep gibi çok ciddi üretim ve rekabet avantajlarına sahip bir kente rağmen Erbil Süleymaniye, Diyarbakır hattında ticareti geliştirme, iş ve güç birliği yapmaya yönelik çok sayıda çalışma yürütülmesinin sonuçları önümüzdeki dönemde somut olarak ortaya çıkacak. Diyarbakır'ın yaptığı lobi çalışmaları sadece ihracatın ivme kazanmasına yönelik değil Erbil, Süleymaniye rekabetini işbirliğine dönüştürmeye yönelik çalışmaları da içermektedir. Erbil, Süleymaniye rekabeti ve iki kent arasında işbirliği mekanizmalarının yeterli düzeyde oluşamaması, özellikle Süleymaniye pazarını İran'ın kontrol etmesine yol açmaktadır.

Sadece İran değil Ürdün ve Lübnan da, son yıllarda Kürdistan pazarının aktif ticaret partnerlerine dönüştüğü, dolayısıyla da bu iki ülkenin ticari portföyleri ve ürün çeşitlilikleri üzerine çalışmalar yürütülmesine ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. İhracat kalemleri açısından bakıldığında, Kürdistan'a yapılan en önemli sevkiyatlar mermer gibi tonajlı ürünlerden oluşmaktadır. Mermer konusunda yıllara dayalı olarak

gelişen iş akışı nedeniyle önemli sorunlar yaşanmamakta, buna karşılık gıda ve kimya sektöründe yönelik zorlukların yönetilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun dışında demir ve demir dışı metaller konusunda ihracatta gelişmeler yaşandığı görülmüştür. Gıda ve kimyada getirilen kriterler bir anlamda tarife dışı engellere dönüşmüş durumda. Kara sınır kapılarındaki test ve kalibrasyon işlemlerinde bürokrasi ve maliyetin artması, dış ticaretin deniz üzerinden yapılmasını zorlayan bir unsur olarak ifade edildi. Bu yöndeki tercihlerin Bağdat hükümetinden kaynaklı olması, aynı ürünlerde İran'a yönelik böyle taleplerin bulunmaması iki ülke arasındaki siyasal yakınlığın sonuçları... Bu konuda çözüm oluşturmak için Bağdat'la hükümet veya ticaret kanalları üzerinde iletişim kurma yöntemleri geliştirilmelidir.

4.4.Sanayi Sektöründeki Sorunlar

Diyarbakır'ın GSMH'sı içerisinde sanayinin payında son dönemlerde artış olmasına rağmen bu artış istenilen düzeyde değil. Aşağıdaki tabloda TÜİK 2022 yılı gelir verilerine göre kentin yarattığı gelirin %13'ü sanayiden elde edilmektedir. Coğrafik ve lojistik açıdan önemli bir merkez olan Diyarbakır'ın sanayiye yönelik potansiyelini istenilen düzeyde geliştirememesine neden olan sorunlar toplantı katılımcıları tarafından detaylı analiz edilmiştir.

İLLER(2022)	Tarım	Sanayi	İmalat-San.	İnşaat	Hizmetler	Toplam
Diyarbakır-TL	19.867.217	16.174.140	8.343.101	9.989.402	69.250.395	123.624.255

Sanayide istenilen düzeyde bir atılım olmamasının temel nedeninin sanayi altyapısının yeterli olmaması ve bu konuda özellikle kente yönelik merkezi idarenin negatif yaklaşımının da engel oluşturduğu ifade edilmiştir. Sanayi altyapısının sadece karayolu, hava ulaşımı veya demiryolu ve limana ulaşım anlamına gelmediği, bunların çok önemli unsurlar olduğu; ancak katılımcılar tarafından "sanayi parselleri oluşturma"nın hayati öneme sahip olduğu, buna bağlı olarak da bölgeye yönelik teşvik politikalarından olumlu sonuçlar elde etmenin ön koşulunun da, özellikle dışarıdan gelen yatırımcılar için yer tahsislerinin yapılabilmesi olduğu ifade edilmiştir. Merkezi yönetimin negatif yaklaşımı, belediyelerin merkezi yönetimin bir parçasına dönüştürülmesi kente yönelik, kent iradesi dışında kararlar alınmasına yol açmaktadır. Potansiyel sanayi parseli olarak Karacadağ OSB'ye eklemlenmesi gereken arazilerin TOKİ konut alanına çevrilmesi sözü edilen negatif yaklaşımlara örnek oluşturmaktadır. Halen 178 sanayi parseline sahip Karacadağ OSB'de yatırım için 300 başvurunun yapılmış olması canlı bir ilginin ve talebin göstergesi olarak değerlendirilmiş, ancak merkezi yönetimin bilgisi dahilinde olan yatırımcı ilgisine rağmen, sanayi alanlarının konut alanına dönüştürülmek istenmesinin de şehrin geleceğinden çok, kısa vadeli çıkarlara ve ranta yönelik angajmanlar olduğu ifade edilmiştir.

Sanayi yatırımlarında istenilen ivmenin alınmamasının teşvik uygulamalarından da kaynaklandığı, 6'ıncı bölgenin teşvikte öncelikli alan olarak belirlenmesine rağmen, bazı uygulamalar ve siyasi yaklaşımlarla teşviklerin amacından saptırıldığına değinilmiştir. Bu bağlamda; ilaç üretimi gibi stratejik yatırımların, nerede yapılırsa yapılsın 6'ncı bölge teşviklerinden faydalanması, dolayısıyla İstanbul, Ankara vs. gibi illerde yapılsa bile 6'ncı bölge teşviki alacak olması nedeniyle yatırımcıların bölgeyi tam anlamıyla seçenek dışına itmesine yol açmaktadır.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Yukarıda, Mardin'in turizm sektöründe yakaladığı ivmenin analiz edilmesi ve bunun bir rol model olarak incelenmesi önerilmişti. Sanayi alanında ise Gaziantep ve Batman örneklerinin incelenmesi önemli olacaktır. Gaziantep'in 2022 yılı geliri içerisinde sanayinin payı %45, Batman'ın ise %35 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de sanayinin payı, aynı dönem içerisinde %26 olarak hesaplanmıştır. Karşılaştırıldığında, Gaziantep ili Türkiye ortalamasının %60, Batman ise %35 civarında bir artış kaydetmiştir. "Küçük Çin" olarak da ifade edilen Gaziantep'in sanayi modeli detaylı olarak incelenebilir. Ancak son birkaç yıl içerisinde sanayide önemli artışlar kaydeden ve demografik olarak Diyarbakır'la benzerlikler arz eden Batman'ın başarısının öncelikli olarak analiz edilmesi önerilmektedir.

2022 gelir hesaplamalarına göre 600 bin nüfuslu Batman'ın sanayiden elde ettiği gelir 2021 yılına göre 3 katı artışları 6 milyar TL'den 18 milyar TL'ye yükselirken, aynı dönem içerisinde 1 milyon 800 bin nüfuslu Diyarbakır'ın 17 milyar TL civarındaki sanayi gelirini geçme başarısı göstermiştir. Çözüme yönelik bir diğer yaklaşım da 6'ıncı bölge teşviklerinin amacından saptırılmasını engellemeye yönelik stratejiler ve lobi faaliyetlerinin geliştirilmesidir.

OSB'ler yanında KSS'lerin gelişmesine destek olacak, özellikle de finansman açısında destekleyecek olan KOSGEB benzeri finansman desteklerine ulaşmaları konusunda aktif politikalar oluşturulmalı. Sanayi parseli olarak tahsis edilmesi planlanan, ancak daha sonra TOKİ konut alanına dönüştürülmek istenen arazilerin geri kazanılması örneğinde olduğu gibi kararlı ve dirençli yaklaşımlar geliştirilmelidir.

4.5. Yeni Ekonomik Yaklaşımlardaki Sorunlar

Klasik anlamdaki yaklaşımlar haricinde, yeni kavramlar üzerinden de kentin tartışılması önemli olacaktır. 1980'lerin başında Alvin Toffler: "İnternetin sadece bir araç değil, bir ekosistem" olduğunu söyler. O yıllarda tahmin edilen ekosistemin hem içerisinde yaşıyor, hem de bir parçasına dönüşmüş vaziyetteyiz. Bu ekosistemi kentimiz için daha efektif değer yaratacak bir şeye nasıl dönüştürebiliriz? Bu soru, üzerinde yoğunlaşmayı hak ediyor.

Tarım toplumu, sanayi toplumu üzerinden yaptığımız varsayımların yanına "bilgi toplumu" gibi çok daha güçlü bir kavram eklendi. Ev ile işyeri ayrımına yol açan

keskin yaklaşımlar geçerliliğini yitirmiş durumda. Dolayısıyla iktisattaki klasik "hane halkı" kavramı neredeyse işlevsiz hale gelmeye başladı. Önümüzde yeni bir dünya duruyor. Harvard hukuk bitirme sınavını üstün başarıyla geçen yapay zeka sistemleriyle aynı evrenin parçası durumundayız. İnternet, bütün evlerden geçen bir otoyol ağına dönüştü ve biz de buna entegre olmuş vaziyetteyiz. Bu toplantı da "yeni" olanının da tartışılması, toplantının önemli çıktılarından biri olarak değerlendirilmeli.

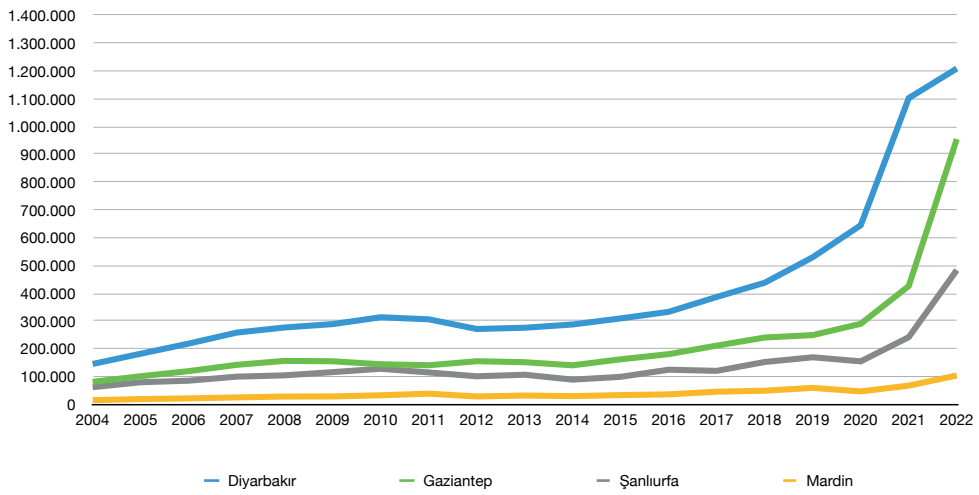
Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Diyarbakır'ın GSMH rakamları daha detaylı analiz edildiğinde özellikle bilgi, iletişim ve yazılım kaynaklı gelirlerde belirgin artışların olduğu gözlenmektedir. GSMH'nın alt kalemlerinden olan "bilgi ve iletişim", "finans ve sigorta faaliyetler" ile "gayrimenkul faaliyetleri" incelendiğinde Diyarbakır'ın bölge illerinden açıkça ayrıştığı, hatta Türkiye geneli rakamlarla kıyaslandığında oransal olarak önemli artışlar kaydettiği gözlemlenmektedir. Bu gelişmeler, Diyarbakır'ın bilgisayar teknolojisi, internet tabanlı ticaret ve diğer uygulamalara daha hızlı entegre olacağını gösteriyor. Kendi mecrasında gelişen bu potansiyelin desteklenmesi, Hindistan gibi dünyaya yazılımcı ithal eden ülkelerden yazılım konusunda uzmanların getirilmesi Diyarbakır açısından umulmadık bir açılım sağlayabilir.

KOSGEB'in özellikle teknolojiye destek konusunda yeni enstrümanlar oluşturduğu, farklı destek başlıkları adı altında 13 kalemi olduğu ve son dönemdeki destekleme politikalarının teknoloji düzeyine göre üretim konularına ayrıştırıldığı ifade edildi. Desteklerin yönü düşük teknoloji alanlarından orta ve yüksek teknoloji başlıklara yönelmiş durumda. Ağırlıklı olarak da yüksek teknoloji alanları denilen makine imalatı, elektrik, elektronik, yazılım, kimya, eczacılık ürünleri, eczacılık ürünleri, tıbbi ürünler, tıbbi aromatik ürünler ve ilaç üretimi vs.

Aşağıda TÜİK verilerinden elde edilmiş "Bilgi ve İletişim" gelirleri çıkarılmıştır. Bu alanda Diyarbakır'ın oldukça rekabetçi bir yapısı olduğu görülmektedir. Bu potansiyelin daha ileriye taşınması bilgi ve iletişim alanındaki katma değeri yaratan firmaların desteklenmesi önemli olacaktır. Bilgi ve iletişim gelirleri rakamsal olarak analiz edildiğinde Diyarbakır'ın yarattığı katma değer Şanlıurfa ve Mardin toplamının 2 katından fazla, Gaziantep'in ise %20 üstündedir. Gaziantep gibi sanayi ve ticaret merkezi olan ve inovasyona ciddi yatırım yapan bir ilin elde ettiği katma değerin Diyarbakır'a kıyasla daha düşük olması, Diyarbakır'ın bu alandaki rekabetçi yapısının bir göstergesidir.

Şekil 7: Diyarbakır GSYH - Milyar $



YIL	Diyarbakır	Gaziantep	Şanlıurfa	Mardin
2004	144.933	80.572	61.353	14.598
2005	181.830	100.739	79.018	18.490
2006	218.349	119.129	84.707	20.994
2007	257.909	141.803	99.234	24.444
2008	276.380	156.049	103.949	27.694
2009	288.505	154.678	115.544	27.948
2010	313.196	143.924	127.616	32.143
2011	305.798	140.280	114.507	37.935
2012	270.936	154.834	100.524	27.891
2013	275.437	151.327	106.177	31.190
2014	287.222	140.109	88.483	29.115
2015	309.121	161.834	98.679	32.789
2016	332.772	180.358	124.295	35.395
2017	386.369	211.153	120.139	45.023
2018	437.670	240.234	152.018	48.652
2019	529.422	248.966	169.012	58.801
2020	644.714	289.661	154.332	46.074
2021	1.102.773	425.817	241.514	66.969
2022	1.209.063	955.083	483.076	103.446

4.6. Belediyelerin Ekonomi Alanının Dışına İtilmesi

Sadece ekonomiye ilişkin odak 4 toplantısında değil, diğer 3 toplantıda da dile getirilen en önemli sorunlardan biri de kayyım uygulamalarıyla tamamen işlevsiz hale getirilerek merkezi yönetimin bir parçasına dönüştürülen belediyenin sosyal, siyasal ve ekonomi alanının dışına itilmesi olarak ifade edilmiştir. Bir yandan kentin öz dinamiklerinin harekete geçirilmesi için çaba harcanırken, diğer taraftan ekonomi alanının merkezi hükümete ve kamuya terk edildiği, yönetimsel çatışma koşullarında yerel dinamikleri harekete geçirmenin çok zor olduğu ifade edilmiştir.

Yerel yönetimlere misyon yükleyen yaklaşımların yanında, "belediyelerin ekonomik kalkınmayla ilgili görevleri olmadığı", dolayısıyla da büyük anlamlar yüklenmesinin doğru olmadığı, belediyelerin ana işlevlerinin şehrin, kültürel ve sosyal dokusunu zenginleştirmek olduğu, kalkınma çabalarının merkezi hükümetten geldiği de karşıt görüş olarak tartışılmıştır. Diğer bir katılımcı kente ilişkin birçok uygulamanın belediyeden geldiğin, "belediyesi olmayan kentin yetim olduğunu" ve büyük bir güçten mahsun kalacağını, bu gücün ekonomiye müdahil olmasını kabul etmemenin, merkezi yönetim uygulamalarının kabul edilmesi anlamına geleceğini belirtmiştir.

İstanbul belediyesinin 17 iktisadi işletmesi olduğu, bu iktisadi işletmelerin deprem konutları yapmak, ürün satın alarak kooperatiflere destek vermek gibi faaliyetler yürüttüğü, İzmir belediyesinin kadın kooperatiflerinin gelişimine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Belediyelere kayyım atanmasının, devletin belirttiği gibi "örgütsel ilişki" gerekçesini aşarak, kentin ruhunda olan ekonomik dinamizmin oluşmasının belediyeler üzerinden engellenmesi ve "ekonomik asimilasyon" amacı taşıdığı belirtilmiştir.

Talep, Beklenti ve Çözüm Önerileri

Belediyelerin yönetiminden sorumlu oldukları kentle iktisadi olarak bütünleşmesi ve bu alanda faaliyet göstermesinin belediyeler kanununun gereği olduğu, iktisadi faaliyette bulunmayan belediyelerin görevlerini yerine getirmemiş sayılacağı ifade edildi. Bu kapsamda İstanbul belediyesinin 17 iktisadi işletmesi olduğu, bu iktisadi işletmelerin deprem konutları yapmak, ürün satın alarak kooperatiflere destek vermek gibi faaliyetler yürüttüğü, İzmir belediyesinin kadın kooperatiflerinin gelişimine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Belediyelere kayyım atama gerekçesinin, devletin belirttiği gibi "örgütsel ilişki" gerekçesini aşarak, kentin ruhunda olan ekonomik dinamizmin oluşmasının belediyeler üzerinden engellenmesi ve "ekonomik asimilasyon" amacı taşıdığı belirtilmiştir.

Toplantı katılımcıların büyük çoğunluğu belediyelerin iktisadi faaliyette bulunması gerektiği yönünde kanaat bildirmişlerdir. 5393 sayılı Belediyeler Kanunu da bütçe içi işletme oluşturmak, şirket kurmak veya mevcut şirketlerden birinin bünyesinde faaliyet göstererek ekonomik yaşama müdahil olacaklarını açıkça ifade etmiştir. Belediyelere hareket alanı oluşturmak için ilgili kanunun 18'inci maddesi de;

"*Bütçe içi işletme ile 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununa tâbi ortaklıklar kurulmasına veya bu ortaklıklardan ayrılmaya, sermaye artışına ve gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına karar vermek.*" belediye meclisinin görevleri arasında yer almaktadır diyerek, belediyelerin iktisadi alanda gerekirse işletmeler üzerinden faaliyet göstereceğini açıkça ifade etmektedir. Ancak bütçe içi işletme kurma konusundaki nihai kararın Çevre ve Şehircilik Bakanlığına verilmesi, bu alandaki inisiyatifi belirli bir ölçüde merkezi yönetime bırakmaktadır. Bu tartışmalar kapsamında katılımcılar tarafından söylenen en somut ifade, belediyelerin bu yöndeki faaliyetlerinin engellenmesinin "**ekonomik asimilasyon**" olduğu cümlesidir.

‘DİYARBAKIR YEREL HİZMETLERDE NELERİ KAYBEDİYOR’

Moderatör - Sedat Yurtdaş - DİTAM Başkan Yardımcısı

DİTAM olarak sivil toplum yapısıyla birlikte 80’e yakın kuruluş ile bir yol haritası ve kamuoyu ile birlikte takip edeceğimiz bir ajanda çıkardık. Sorunların tespitine ve çözümlerine ışık tutacak bir çalışma yaptığımızın bilincinde olarak mümkün olduğunca çalışmayı özetlesek de konunun önemi, çeşitliliği, sorunların çokluğu ve çözme yaklaşımındaki incelikler nedeniyle sunumlar geniş tutulmak durumunda kalındı.

Değerli konuklarımızdan İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Tunç Soyer, önceden de Diyarbakır’a gidip gelen bir belediye başkanıydı. Tunç Soyer, bir de İzmir gibi son derece özellikli bir metropol kentin Belediye Başkanıdır. Deneyimleri ve burada konuşulanlar, anlatılanlar ışığında bize söyleyecekleri için sözü Sayın Tunç Soyer’e bırakıyoruz.

5. Yerel Yönetimlerde İzmir Büyükşehir Deneyimi

Tunç Soyer - İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı

Öncelikle çok teşekkür ediyorum. Göz kamaştırıcı bir toplantı olduğunu söyleyerek söze başlamak isterim. Dinlediğim her sunumun aslında ne kadar rafine bir emeğin sonucu ortaya çıktığını gördüm. Tüm sunum yapan kıymetli ustalara, uzmanlara teşekkür etmek istiyorum.

İlk teklif geldiğinde eyvah Diyarbakır’ın sorunlarını ben ne bilirim ki, ne anlatacağım diye düşünmüştüm. Biraz hariçten gazel okuyan bir konumda mı kalacağım diye endişelenmiştim. Sonra konuşuldukça anlaşıldık ki bütün bu süreçlere batıdan bir bakış açısıyla değerlendirme yapmam isteniyor. Dolayısıyla benzer sorunlar karşısında İzmir’de ürettiğimiz çözümler neler, bunlardan söz edebilirim ve belki de burada yürütülen bu sürece ilham verecek, örnek olabilecek ve model olabilecek paylaşımlar yapabilirim diye düşündüm.

Önce şunu söyleyeyim: İzmir ile Diyarbakır arasında güçlü bir bağ olduğunu düşünüyorum. İzmir batının Diyarbakır'ı; Diyarbakır da doğunun İzmir'idir diye düşünüyor, iki şehir arasında çok sayıda ortak payda olduğuna inanıyorum. Her iki şehrin de iktidarın gücüne teslim olmamak gibi ortak bir özelliği var. Her iki şehrin de bu nedenle bedel ödemek gibi ortak bir özelliği var. Bu bedele rıza göstermemek gibi bir ortaklıkları var. Her iki şehir de çok renk, çok ses, çok nefes üzerine şekillenmiş bir kültürün şehirleridir. Her iki şehirde de itiraz ve muhalefet çok güçlü bir kültürdür. Her iki şehirde de çok eleştirel bir seçmen tabanı var. Ve her iki şehir de Türkiye'nin geri kalan şehirleri için merakla ve biraz da umutla bakılan şehirlerdir. Dolayısıyla ben bu iki şehrin arasındaki ortak paydaların yakın ilişkilerle daha çok güçlendirilmesi gerektiğine inanırım.

Kayyım süreci ile ilgili önce birkaç cümle söylemek istiyorum. Türkiye'de yaşanan kayyımlar sürecinde yanlış hatırlamıyorsam ilk kayyım, Sur (Belediyesi) için atanmıştı. Ben de o zaman Sur Belediyesi ile Seferihisar Belediye Başkanı iken kardeş şehir ilişkisi kurmuş ve kayyım atamasının yapıldığı gün Konak Meydanında bir basın açıklaması yapmıştım. O basın açıklamasında şunu söylemiştim: 'Kayyım meselesi, kayyım ataması siyasi bir karardır ama hukuki meşruiyeti de çok tartışmalıdır.' Çünkü kanuni olan her düzenleme hukuki meşruiyet taşımayabilir. Burada bir kanuni düzenleme var ama bence hukuki meşruiyetten yoksundur. Çünkü hukuki meşruiyet, görevden aldığınız belediye başkanının yerine belediye meclisinden bir üyenin atanmasını gerektirir. Bunu yapmıyorsanız hukuki meşruiyeti ortadan kaldırıyorsunuz, demektir. Özetle kayyım meselesinin bir siyasi mücadele gerektirdiğini ama aynı zamanda bir hukuki mücadele gerektirdiğini de düşünüyorum. Bu mücadelenin maalesef yeteri kadar güçlü bir biçimde yapılmadığına inanıyorum.

Özetle kayyım meselesinin Türkiye'de hukuki meşruiyeti olarak tartışmalı bir mesele olduğunu görüyorum. Böyle olması nedeniyle de kayyım atanan ilçeler, iller, büyük şehirlerin hepsinde çok ciddi sorunların yaşandığını görüyoruz. Özellikle Diyarbakır'daki kayyım süreçlerinin sonunda gelinen noktanın sadece ekonomik değerler açısından ifade edilebilecek bir şey olmadığını söyleyebilirim. Sunumlarda gayet güzel ifade edildi. 10 yıl önce ekonomik hacmi 10 milyar dolarla ifade edilen bir şehrin neredeyse %30'a yakın bir kayıp yaşamış olması, 7 milyar küsurlara düşmüş olması bu şehirde yaşayan herkesin, gündelik hayatını çok olumsuz etkileyen bir tablo ortaya çıkartıyor. Sadece ekonomik değerler açısından değil, çok güzel ifade edildiği kültürel hayatı açısından, sosyal hayat açısından, kadınların, çocukların, gençlerin gündelik hayatları açısından, her açıdan çok ciddi kayıplar yaşanmasına sebep olmuş.

Peki, bütün bu hikaye sonuç olarak nasıl çözülecek? Böyle bir tablo var ve bu tablo çok ağır bir tablo ve böyle de devam edecek gibi gözüküyor. Peki ne yapmak lazım? Bence Diyarbakır halkı, sizler buna dair çok değerli bir çözüm üretiyorsunuz. Bu çözüm de sivil toplum üzerinden şekillenen bir çözümdür. Belediyenin boşluğunun yarattığı sonuçları, sizler, 'sivil toplum olarak nasıl giderebiliriz? Bu

boşlukları nasıl doldurabiliriz?' kaygısını taşıyabiliyorsunuz. Burada da çok değerli çalışmalar yürütülüyor. Şu ortak akıl buluşmaları gerçekten çok kıymetli. Bu ortak akıl buluşmasıyla hem sorunların tespiti hem de buna dair çözümler konusunda çok akıl ortaya konmuş ve bu çok akılla da ortak paydalarda buluşulmuş.

Buna devam etmek lazım. Bunu daha fazla nasıl büyütmek mümkün? Bunu daha fazla nasıl yaygınlaştırmak mümkün ve karar mekanizmalarına etkisini yaratacak adımlar nasıl atılabilir, hamleler yapılabilir? Bunlar üzerinde durmak gerekir. Bu da sonuçta beni demokrasinin tarifine getiriyor. En büyük eksikliğin demokrasi eksikliği olduğunu ve demokrasinin olmaması nedeniyle ya da demokrasideki bu boşluklar nedeniyle yaşandığını düşünüyorum.

Demokrasi hepimizin bildiği gibi beş yılda bir sandığa gitmekten ibaret bir şey değil. Demokrasi bir yaşam biçimi ve bunun insanlığın kainattaki en büyük inovasyonlarından biri olduğunu biliyoruz. Aslında bugün bütün dünyada yaşanan bu otoriter ve popülist iktidarların demokrasiden uzaklaşmak için bir manivela olarak kullanıldığını biliyoruz. Peki, o zaman ne yapmak lazım? Bu totaliter ve popülist iktidarlara karşı nasıl demokrasi geliştirilebilir ve özellikle yerelde demokrasi nasıl yayılabilir? Bunun üzerinde çalışmak gerekiyor. Burada, bütün dünyada yaşanan bu süreçlerin demokrasinin zafiyetinden kaynaklanmadığını önce kabul etmek gerekir. Demokrasinin uygulanması ile ilgili aplikasyonda belki de sorunlar var diye bakmak lazım.

Onun için demokrasinin yeni birtakım alanlarını açmak gerekiyor. Örneğin ekolojik demokrasi, yani bugüne kadar masada doğa konusunda sadece insanlar kafayı yorarken artık masaya doğayı oturtmamız gereken bir noktaya geldik. Demokrasi doğayla iç içe, doğa ile barışık bir biçimde belki de nasıl temel insan haklarından bahsediyorsak, doğa haklarından da bahsetmemiz gereken bir noktadayız. Nasıl hukukun üstünlüğünü insanlar için düşünüyorsak, doğanın hukukunun üstünlüğünü de artık masaya yatırmamız gerekiyor. Aynı şekilde ekonomik demokrasi, halkın üretim öznesi haline gelmesini mümkün kılacak ekonomik modeller üzerinde çalışmak gerekiyor.

Tabii sosyal demokrasi, demokrasi uygulamalarını tabana yayacak, emekten yana üretimden yana demokrasi uygulamalarını öne çıkaracak çözümler geliştirmek, en çok sivil toplum öncülüğünde yapılabilecek bir çalışma olarak gözüküyor.

İzmir'de adına 'döngüsel kültür' dediğimiz bir şey vardı. Onu sizlerle paylaşmak isterim. Kültürün 3 farklı anlamı olduğunu düşünüyorum. Birinci kültür başlığı altında edebiyat, sanat, müzik gibi bir kategoriyi tarif edebiliriz. İkincisi kültür bir coğrafi alanda belli bir zaman dilimi içinde birikmiş tüm değerlerin toplamıdır, diyebiliriz. Bu kültür tarifi arkeolojiyi de içerir, tarihi de içerir. Bir de kültür, 'yaşam vasatı' demektir. Yani mantar kültürü. Levrek, yetiştirme çiftlikleri için kültür balığı denir. Mantar için kültür mantarı denir. Neden? Çünkü onun yaşaması için uygun koşullar yaratılmıştır ve orada mantar yetiştirilir, orada balık yetiştirilir. Bunların yaşam vasatına da kültür denir. Kısacası kültürün bir üçüncü başlığı da yaşam vasatı,

yaşam için uygun koşulların bir aralığı diyebiliriz. Biz bu kültür tarifinden, bu kültür başlıklarından yola çıkarak döngüsel kültür diye bir şey tarif ettik.

Döngüsel kültür dört sütun üzerine oturan bir tariftir. Birincisi doğayla uyum, ikincisi birbirimizle uyum, üçüncüsü geçmişimizle uyum ve dördüncüsü değişimle uyumdur. Bu dört sütun üzerine oturan ve uyum üzerinden tarif edilen bir kültür tarifidir.

Bu döngüsel kültür tarifini, biz Seferihisar Belediyesi iken başlatmıştık ve İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak da sürdürdük. Nasıl sürdürdük? Az önce bir stratejik plandan bahsedildi. Başlangıçta stratejik planın 2 başlığı olması gerektiğini düşünmüştük. Birincisi, yapacağınız planın evrensel olması gerekiyor. Yani, sadece kendi çatınız altında ve kendi dinamiklerinizle bir stratejik plan belirlerseniz önemli bir eksiklik bırakmış olursunuz. Stratejik planın aynı zamanda evrensel olarak da geçerliliğini biliyor olmanız lazım. Onun için çok somut bir turnusol kağıdı, bizim için Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilir kalkınma hedefleriydi. Bildiğiniz gibi Birleşmiş Milletler her 15 yılda bir kalkınma hedeflerini açıklar. 2000-2015 arasında 'Binyıl Kalkınma Hedefleri' adıyla 8 hedef tarif edilmişti. 2015-2030 arasında da Birleşmiş Milletler 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi tarif etti.

2030 yılına kadar devam edecek olan 17 hedef aynı zamanda bütün insanlık için ulaşılması, erişilmesi gereken hedefler olarak ortaya konulmuştur. Biz de İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak sürdürülebilir BM kalkınma hedeflerini stratejik planımızın bir omurgası olarak düşündük. Buna İzmir'in özel dinamiklerinden, özel eksikliklerinden ve ihtiyaçlarından da yola çıkarak döngüsel kültür başlığı altında neler ekleyebiliriz? Ona baktık ve sonuçta ortaya koyduğumuz stratejik plan bir yanıyla uluslararası bir boyut taşıyordu, evrensel bir boyut taşıyordu. Birleşmiş Milletlerin stratejik kalkınma hedefleriyle uyumluydu. Bir yanıyla da İzmir'in kendi iç dinamiklerini ihtiyaçlarını ve eksikliklerini taşıyordu. Buradan yola çıkarak ve döngüsel kültür başlığıyla uyumlu hedefler belirledik. Yaptığımız her şey hem sürülebilir kalkınma hedeflerine hem de döngüsel kültür kavramına uyumlu olsun istedik. Hep atılan adımların onlarla uyumunu test ederek, kontrol ederek attık veya vazgeçtik.

Dolayısıyla stratejik planın Diyarbakır için de çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bütün bu çalışma, bu ortak akıl buluşmaları, buradan ortaya çıkan sorunların tespitleri, çözüm önerileri bir stratejik plana kavuşturulmalı. Bu stratejik plan, bir belediye gelsin gelmesin, sivil toplum kuruluşları için izlenebilir ve kontrol edilmesi gereken bir yol haritasına dönüştürülebilir.

Özetle bu çalışmanın bir stratejik plana dönüşmesi ihtiyacı var. Bu planın aynı zamanda herkes için de kontrol edilebilir, herkes için de takip edilebilir bir yol haritası olacağına inanıyorum. İlk söylemek istediğim şey budur.

Bu sivil toplum meselesi belki de Diyarbakır'ı dirençli hale getiren çok önemli bir hamledir. Sizler bu süreçlerin yarattığı boşluğu kapatmak için, gidermek için çok

değerli bir yolculuk izlemişsiniz. Bunu büyütmek ve yaygınlaştırmak gerekiyor. O toplumsal sivil muhalefeti belki de bir toplumsal bileşik muhalefete dönüştürmek, yani çatıyı daha genişletmek ve daha fazla sayıda sivil toplum kuruluşunu bu hikayenin bir parçası haline getirmek...

Özellikle şu dört başlığa dikkatinize sunmak istiyorum. Kadın, eğitim, çevre ve afet. Bu dört başlık sadece Diyarbakır'da değil bütün Türkiye'de sivil toplum kuruluşları, aslında siyasi partilerin önünde ve tüm siyasi mekanizmaların yol göstericisi durumundadır. Özellikle bu dört başlıktaki platformlar dernekler ve vakıfları kastediyorum... Belki de dört başlık üzerinde çalışmayı yoğunlaştırarak önce bu dört başlık altındaki tüm paydaşları bir araya getirip, bunlarla beraber bu çatıyı genişletmek ve ortak çalışma alanlarını yaygınlaştırmak ve büyütmek mümkün olabilir.

Örnek olarak deprem meselesinden ve diğer afetler meselesinden bahsediliyor. Şimdi bu küresel iklim krizi nedeniyle hepimiz farkındayız ki, krizin sonuçları artık sadece uzak coğrafyalarda etkiler yaratmıyor. Hepimizin gündelik hayatında etkiler yaratan bir noktaya evrildi. Büyük su baskınları yaşanıyor, büyük yangınlar yaşanıyor, büyük felaketler yaşanıyor ve bunlar hep bu küresel iklim krizinin sonuçlarıdır. Çünkü biliyoruz ki küresel iklim krizi, artık hasta bir gezegende yaşadığımız anlamına geliyor. Sağlığını yitirmiş bir gezegende hiçbir canlının sağlıklı olması mümkün değil. Dolayısıyla bizim buna karşı dirençli bir kent, dirençli bir köy, dirençli bir mahalle, dirençli bir ülke yaratmak mecburiyetimiz var.

Bunu belki de en öncelikli hedef olarak tarif etmek lazım. Yine hükümet-belediyeye ilişkilerinden bağımsız söylüyorum. Diyelim ki bir şehirde yaşayan insanlarız. Bu şehirde yaşayan insanların en öncelikli meselesi dirençli bir kent yaratmak olmalıdır. Bu dirençli kent olmak için de örneğin afet gönüllülerini oluşturmak lazım. Bunu İzmir'de yaptık. İzmir'de 1293 mahalle var. 1293 mahallenin tamamında mahalle muhtarlarıyla beraber onar kişilik timler oluşturduk. Ondan sonra onları eğittik ve onlar da diğer mahallelerinin sakinlerine o eğitimleri vermeye başladılar. Böylece biz aslında bir afet anında 1293 mahallenin herhangi birinde bir afet olduğunda hem çevredeki diğer mahallelerin ne yapacağını hem o mahallenin muhtarının ve sakinlerinin ne yapacağını bilecek bir hale geliyoruz.

Bu afet meselelerinin üç boyutu var. Bir öncesi, bir afet sırası, bir de afet sonrası. Bizim bu üç başlıkta da yapmamız gerekenler olduğunu düşünerek üçüyle de ilgili hazırlıklar yaptık. Afet öncesiyle ilgili fay hatlarının yeniden tespit edilmesiyle ilgili bir çalışma yaptık. Mikro bölgeleme çalışması denilen bir çalışma. 10 üniversite ile anlaştık. 10 üniversiteden 84 akademisyenle 200 metreye 200 metrelik kareler halinde yer altının fotoğrafını çekmeye çalıştık. Neden, çünkü MTA'nın yaptığı fay hatları araştırmaları, 1970'lere dayanıyor ve güncel değil.

Önce bunları güncellememiz gerektiğini tespit ettik. Ondan sonra binaların deprem güvenlik karnesini tespit etmek için İnşaat Mühendisleri Odası ile anlaştık ve genç inşaat mühendisleri ile 100 bin binanın deprem güvenlik karnesini çıkarttık. Ondan sonra afet gönülleriyle yaptığımız çalışmayı 1293 mahalleye yayarak afet

anında, deprem anında yapılması gerekenleri üzerinde kafa yorduk. Örneğin orman köylerine tankerler satın aldık. O tankerlerin üzerine basınçlı su püskürtmesi için küçük düzenekler koyduk. Mahalle muhtarlarına teslim ettik. Böylece onlarca yangını büyümeden anında o afet gönülleriyle müdahale ederek söndürme imkânı bulduk.

Özellikle belediyelerin eksikliğinin olduğu şehirlerde sivil toplumun mutlaka üniversitelerle ve meslek odalarıyla çok sıkı işbirliği içinde olması gerekiyor. Çünkü sivil toplumu besleyecek bilimsel bilgiye ihtiyaç var. Aynı zamanda o bilgiyi hayata uygulayan meslek odalarıyla da çok sıkı bir işbirliğine ihtiyaç var. Bu işbirlikleri sivil toplum kurumlarının, platformlarının üretecekleri çözümlerin, bilimsel temele oturmasına, oluşmasına ve buradan ortaya çıkacak, şekillenecek yol haritalarının günlük hayata aktarılmasına imkan verecek.

Dolayısıyla birinci önerim bir stratejik plandı. İkinci önerim somut bir şekilde ifade etmek gerekirse üniversitelerle ve meslek odalarıyla çok daha sıkı, yakın işbirliklerinin yapılmasıdır. Protokoller, anlaşmalar bütün bunlara çok ihtiyaç var. Çünkü hayatın her alanında sivil toplumun bilimsel bilgiye ihtiyacı var. Sadece sivil toplumun değil, aslında belediyenin de ihtiyacı var. Ama belediyenin eksikliğinin olduğu yerde bu ihtiyaç daha da büyüktür. Dolayısıyla ikinci somut önerim bu çalışmanın mutlaka üniversiteyle ve meslek odalarıyla da daha güçlü bağlar kurularak sürdürülmesi gerektiğidir.

Bir iki tane daha somut küçük öneri aktarayım. Ondan sonra belki gelecek sorularla derinleştiririz. Şimdi ekonomik demokrasiyle ilgili Mehmet Aslan çok güzel ifade etti. Bu toplulaştırma meselesindeki eksiklikler, tarımsal üretim konusundaki mukayeseli üstünlükler onları da tek tek tarif etti. Örneğin mercimek meselesi. Bu mercimek çok kıymetli bir şey, mesela Diyarbakır'da mercimek lokantaları olmalı diye hayal ediyorum. Mercimek Diyarbakır'ın markalaşması ve başka bir algıya taşınması için iyi bir enstrüman olabilir.

Diyarbakır denince mercimek akla getirmek gibi veya yedi endemik buğday türünden bahsedildi. Bu buğdaylarla yapılan ekmekler... Örneğin bunlar çok kimsenin bilmediği ama bildiğinde de ne kadar değerli olduğunu anlayacağı şeylerdir. Bunlar üzerine gidilebilir ya da organik pamuğun da üzerine gidilebilir. Bu mukayeseli üstünlük alanlarını doğru tespit edip bunların kamuoyunda pozitif algıya dönüşmesini sağlayacak hamleler Diyarbakır için yeni ileriye gidiş, öne geçiş hamlelerine dönüştürülebilir. Bunları ıskalamamak gerekir.

Bir de tabii çok ilginç bir tespit var. Bilgi iletişim ve yazılım dünyasındaki farklılığı, mukayeseli üstünlüğü... Bence bunun da dünyada çok güzel örnekleri var. İrlanda'da, Hindistan'da ülkelerin ekonomilerini değiştiren sonuçlar ortaya koydu. Bu yoksunluğun yarattığı, belediyenin eksikliğinin yarattığı ve kendi kendine kentin dirençliliğini arttıran iklim belki de bu sonucu ortaya çıkarttı. Dolayısıyla bunun üzerine gitmekte büyük fayda var. Demek ki bu gençler, bu çocuklar yaşadıkları bu baskıcı ve bu sınırlayıcı hayatın dışına çıkmak için yeteneklerini zorlayarak gü-

zel şeyler ortaya koyabilmişler. Demek ki akil insanlar, Diyarbakır'ın sivil toplum kuruluşları, sizler bu gençlerle ilgili 'acaba başka ne yapılabilir'i düşünmek gerekir. Bunlar da ufuk açıcı, zihin açıcı hamlelere dönüşebilir diye düşünüyorum.

'Belediyesi olmayan kent yetimdir.'[1] Evet, müthiş bir tespit ama bu, bir umutsuzluğa dönüşmemeli. Yetim olan çocukların neler yapabileceğini biliyoruz. Evet belediyesi olmayan kent yetimdir ama o başka bir dirençlik ruhu da verebilir. Sizler zaten o ruhu yaşıyorsunuz. Benim söylememe ihtiyaç yok ama bu bir umutsuzluğa dönüşmemeli.

En başta ifade ettiğim gibi, Türkiye'nin bütün kentleri, aslında iki şehri merakla izler; biri Diyarbakır biri İzmir'dir. Bu umudu her şeye rağmen Diyarbakır olarak sizlerin büyütmeniz lazım. Çünkü bizler, Diyarbakır dışında yaşayan insanlar, Diyarbakır'a bakıp umut arıyoruz. Bu sadece sizinle ilgili bir şey değil. Artık bizim için de ne yaptığınız, umudumuzu azaltan ya da büyüten sonuçlar ortaya çıkartıyor. Özetle 'belediyesi olmayan kent evet yetimdir' ama yetimlik dünyanın sonu değildir. Tam tersine buradan başka bir şey nasıl doğrulur, nasıl büyütülür buna bakmak lazım. Burada müsaadeniz varsa konuşmamı tamamlayayım. Sizlerin varsa soruları, onları cevaplamaya çalışayım. Teşekkürler.

Sedat Yurtdaş

Çok teşekkürler sayın başkan. Hem Diyarbakır-İzmir kıyaslaması ve ortak yönlerini ve iki kentin nasıl da geçmişte birbirlerine katkı sundukları ve gelecekte de sunacaklarını gösteren bir konuşmaydı. Sonra gelecek soru yorum ve değerlendirmelerle konu daha da açılacak.

Şimdi sözü Diyarbakır Büyükşehir Belediye önceki başkanlarından Sayın Feridun Çelik'e vermek istiyorum. Bütün bu konuşulanlardan sonra kendisinin de yaşadığı deneyimlerden sonra, çok önemli bir hamle yapmıştı onu hatırlatmama izin verin. Gerçekten Diyarbakır Surlarının çevresinin açılması halka diyalog ile birlikte başlatılan bir süreçti ve gerçekleştirilmesi imkansız gibi göründüğü halde gerçekleştirildi. Bir de hem yeraltına çok büyük yatırım yaptı ve bu anlaşılmadı bir parça da. Aslında size de anlaşılmadığını bildiğim için hatırlatmak istedim. Sözü uzatmadan söz sizde Sayın Başkan.

1 Mehmet Aslan, moderatörlüğünü yaptığı İktisadi Durum ve Kırsal Kalkınma adlı odak grup toplantısında söylenen bu sözü, sunumunda aktarmıştır.

6. YEREL YÖNETİMLERDE DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR DENEYİMİ: 1999-2004

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı Feridun Çelik

Öncelikle tüm katılımcılara selam ve saygılarımı sunuyorum. Aradan oldukça uzun bir dönem geçti. Başkanlık dönemimi sonlandırmam, yaklaşık 20 yıl oldu. Gerçekten 1999 yılı bizim açımızdan oldukça zorlu bir süreçti. Yine demokrasi sınavı açısından önemli bir döneme girmiştik. O zaman, buradaki birçok arkadaş hatırlar, 1994 yılında bu kentin asıl sahipleri maalesef belediyelerde siyasal gerekçelerden, gerçekten büyük baskı ve saldırılardan dolayı temsil bulamadı. Çünkü o dönemde vekilimiz Sedat Yurtdaş'ın olduğu Parti yönetimi ile birlikte seçimleri boykot kararı almıştık. Ancak halkın iradesine karşı o zaman aslında biz de bir yanlışa düşmüştük.

1994'te başlayacak olan süreç maalesef, 1999'da başladı. Tabii 1999 yılının atmosferini birçok arkadaş bilir. Belki yaş, kuşak olarak bazı arkadaşlar hatırlamayabilir ama bizim yerel yönetimlere ilişkin vaatlerimizi halkımıza sunabilme şansımız dahi olamadı. Miting yapmamıza bile izin verilmedi.

Bu koşullar altında bile bu halkımız gerçekten büyük bir özveriyle destek verdi. Toplumumuzun beklentisi, bölgenin beklentisi, kentimizin beklentisi, özellikle Kürt sorununun çözümüne dairdi. Bu yönüyle de yerel yönetimlere, yereldeki yapılacak hizmetlere ilişkin vereceğimiz taahhütlerin anlamı halk tarafından karşılanmıyordu. Ama tabii bizler yönetime gelirken şunun hazırlıklarını yapmıştık. "Kentimizi de kendimizi de biz yöneteceğiz" diye bir sloganla geldik. Gerçekten bu slogan çok anlamlıydı. Bence demokrasinin temel dinamiğini oluşturabilecek bir cümleydi. Bu anlamda da gerçekten çok büyük bir özveriyle, halkımızın büyük destekleriyle, katkılarıyla Türkiye tarihinde belediyecilik alanında 1999-2004 Diyarbakır belediyeciliği başka bir sayfa açtı. Hem kültür sanat alanında olsun, hem tarihi mekanların korunması ve kullanması olsun, hem de altyapı problemlerinin çözümlenmesi olsun...

Bunlarda tabii gelişen siyasal süreç ve atmosfer de etkili oldu. Özellikle 1999 yılında yapılan ateşkes ve barış sürecine dönük çalışmalar, yeni bir geleceğin Türkiye'de, hatta Türkiye'nin demokratikleşmesine ilişkin yeni bir geleceğin yerel üzerinden inşa edilebileceğine, hatta yerelle merkezi ilişkilerin daha nasıl kurgulanabileceğine dair gelişmeler de oldu. Bu anlamda dönemin merkezi hükümetle bayağı temaslarımız oldu. Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel ile temaslarımız oldu. Hükümet nezdinde bazı kesimlerle de temasımız oldu. Düşünün o dönemde Sayın Bahçeli Diyarbakır'ı ziyaret etti ve o dönem farklı bir siyasal atmosfer gelişti ve bu atmosfer toplumda gerçekten birçok şeyin yeniden inşa edilebileceğini gösterdi. Bu anlamda biz de yerel yöneticiler olarak avantajlı olduk. Birçok projemizi kısa vadede hayata geçirebilme şansımız oldu.

Bu konuda gerçekten halkımızın desteği inanılmaz büyüktü. Altyapı çalışmalarında aylarca, 3 ay, 5 ay kentin sokaklarını yerle bir ettik ama halkımızdan en ufak bir

itiraz bir tepki almadık ve aksine destek gördük. Çünkü altyapı, en problemli ve halkla sorun yaşatan bir alandı. O dönem, yapılan bu hizmetlere gerçekten çok büyük bir sahiplenme oldu. En büyük değerimiz olan Surlarımız, Diyarbakır Kalesi büyük bir işgal altındaydı. İnanılmaz bir işgal altındaydı. Buranın temizlenmesi gerekiyordu.

Şöyle anlatabilirim: Üniversite yıllarında surları gezerken hayalimdi. Bir arkadaşımla gezerken, şöyle dedim. 'Ben belediye başkanı olursam, arkadaşım karşıdaki binaları gösterdi. Ben buradaki yığma binaları kaldıracağım dedi. Ben de belediye başkanı olursam ilk önce yapacağım iş, Sur diplerini boşaltmak olacak' dedim. Neyse ki bu çalışma kısmet oldu ve bunu başarabildik. Ama bunu başarırken gerçekten toplumun %90'ı ve bunda da sivil toplum örgütlerinin desteği ve katkısı inanılmaz büyüktü. Örneğin o dönem Gazeteciler Cemiyetinin sur diplerinde gayet güzel bir tesisi vardı. Aslında sura da çok da müdahale etmeyen bir şeydi. Ama ilk başta onlar elini bu taşın altına koydular ve bu dayanışmayla birlikte inanılmaz başarılar elde ettik. Bu anlamda Diyarbakır 1990'lardan itibaren aslında sivil toplum örgütü ve siyaset, siyasi alanda, yerel yönetimler alanında inanılmaz bir işbirlikleri içerisinde oldu.

Tabii özellikle 1999 sonrasında daha da güçlendirme çabası içerisinde olundu. Bunlardan biri Yerel Gündem 21 çalışmasıydı. Bunlar kısmen başarıldı. Benden sonraki dönemde de HEP, HADEP ve sonraki isimlerle, her gün kapatılma ve yargılamalarla karşı karşıya kalan bir siyasal hareketin devamı olan partiler, arkadaşlarımız da devam ettiler. 2016'ya kadar gerçekten bu kente her gün bir değişim yenilenme ve kentin dinamiklerinin kendini katabileceği yeni alanların açılması konusunda inanılmaz gelişmeler kaydedildi. Maalesef 2016 yılından sonraki kayyım sistemi, 2019'da kısa bir süre Selçuk Mızraklı arkadaşımızın yönetime gelmesi ki zaten 4 aylık süreç içerisinde yapılabilecek bir şey yok.

Kayyım uygulaması, tamamen kentin bütün değerlerini, hafızasını bütün her şeyini yerle bir eden bir uygulama oldu. Dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş bir uygulamadır. İki dönem, üç dönem, hedef ne burada? Amacı Sayın Tunç Soyer de belirtti. Burada başkanların bir suçu varsa tutarsınız, yargılarsınız. Meclis vardır. Meclis kendi içinde kendi başkanını çıkarır. Ama dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş bir şekilde bu kent, ucube bir kayyım sistemi ile karşı karşıya kaldı. 8 yıldır maalesef böyle bir yönetim anlayışı içerisinde bu kent yönetiliyor. Bu kent, hak etmiyor. Mehmet Aslan'ın sunumunda bahsettiği 10 milyar dolarlardan barışın ne kadar anlamlı olduğunu da bu arada aslında görmüş olduk.

Şimdi bir kamu personelinin bu kentin ruhuna dokunabilmesi mümkün mü? Bu sokakların dilini anlaması, sokaklarının hafızasını, tarihini bilmesi mümkün mü? Mümkün değil. Maalesef böyle bir düzen içerisinde yeni bir sürece başlıyoruz. Umutsuz değiliz, bu direngenlik Diyarbakır'da her zaman var olmuştur ve var olmaya devam edecektir. Bir dahaki dönemde de böyle bir şeye tevessül edilse bile bu kentin kendini kendini yönetebilecek gücü ve imkânları vardır. Buradaki bu toplum, zaten

bunun göstergesidir. Bunun 10 katı daha büyüklüğünde çevreleyebilecek çapta gücümüz de vardır.

Bu duygu ve düşüncelerle tekrar hepinize teşekkür ediyorum. Sorularınız olursa sadece cevaplamaya çalışırım. Teşekkürler.

Sedat Yurtdaş

Çok teşekkürler Sayın Başkan. Şimdi değerli katılımcılardan her iki sunum için görüş ve önerileri almak istiyorum. Kadim Diyarbakır denilince çok sayıda yazar var ama Şeyhmus Diken arkadaşımız, Kültür ve Diyarbakır konusunda belki ya da başka konularda ilk akla gelenler arasındadır. Kürtçe de çok sayıda çok sayıda yazar, entelektüel var ama Lal Laleş hazırlansın mutlaka onun da katkılarını bekliyoruz.

7.

7. Katkılar ve sorular

Şeyhmus Diken

Tunç başkana da, Feridun başkana da çok teşekkür ediyorum. Ben 19999-2004 arasında Feridun Başkan'ın kültür sanat danışmanlığını yaptım. Ama 25 yıl sonra da Tunç Başkan'ın dolaylı danışmanlığı yaptım. Şöyle; İzmir'de 1. ve 2. İzmir kitap fuarı danışmanıydım. Diyarbakır'dan gittim kendilerine danışmanlık yaptım. Ayrıca Ahmet Güneştekin'in sergisinde karşılaşmıştık. 3 günlük Yaşar Kemal Sempozyumu'na Yaşar Kemal'in eşi Ayşe Abla'nın ve Tunç Bey'in davetçisi olarak katıldım.

Şimdi burada ilginç bir tarihi şey var, buluşma var, tecelli var. Feridun Başkan, 1999 yılında, yani bundan tam 25 yıl önce, Belediye Başkanı olduğu dönemde anlattığı gibi gerçekten çok zorlu bir dönem vardı. Zorlu bir dönem vardı ve Feridun Çelik belediye başkanı olduktan bir süre sonra gözaltına alınmıştı, 4 gün gözaltında kaldı. Aslında onu uzun bir süre içeride tutacaklarını zannediyorlardı. Fakat kentte korkunç bir sahiplenme yaşandı. Cezaevinin önü neredeyse binlerce insan tarafından yoğun bir tepkiyle karşılandı. Dördüncü günün sonunda Feridun Çelik bir kahraman gibi dışarıya çıktı. Biraz önce başkan da sahiplenmeyi anlattı. Aslında kentin ve halkın sahiplenmesi böyle bir şeydi. Ama ne oldu? Kaderin tuhaf cilvesine bakın ki aynı ilgiyi maalesef Doktor Selçuk Mızraklı için kayyım atandığında yapamadık. Çok zayıf bir sahiplenme söz konusuydu. O da dönemin çok şiddetli baskı politikasının dayatması nedeniyleydi.

İki belediye başkanımızın hem Feridun Çelik'in hem de Sayın Tunç Soyer'in buluştuğu çok güzel, beni ilgilendiren bir tarafı var. Bu da açıkçası kültür politikaları konusunda marka kimlikleriyle hareket etmeleridir. Feridun başkanın hem sur diplerinin tarihi ve kültürel miras açısından bu kentin sahiplerinin sırtlarını bazal taşına dayayıp o görkemi görebilecekleri hale getirilmesinde çok büyük çabaları

oldu. Bu bir marka kimlikti.

İkincisi de hiç yapılmamış bir şeydi. Bu kentte Feridun Çelik döneminde kültür sanat festivalleri yapılmaya başlandı. Feridun Başkan hatırlar, müfettişler soruşturmaya gelmişti. Koordinasyonda olmam nedeniyle beni de çağırdılar. Sordular, dediler ki 'ya hadi Türkçe-Kürtçe'yi anladık, iki dilli yapıyorsunuz. Peki, bu Süryanice, Ermenice, Arapça, İngilizce falan bu diller nereden çıktı, bunlara niye gerek duydunuz?' Cevaben 'vallahi bu sorulacak en kötü sorudur sayın müfettiş. Eğer bir belediye o kentin geçmiş kültürlerinden gelen, çünkü bundan 150 sene bu kentte iki belediye varmış. Suriçi'ni ortadan ikiye bölen bir şey düşünün. Bir tarafında işte Ermeni belediye başkanı, öbür tarafında Kürt Belediye Başkanı. Böyle çok dilli, çok kimlikli bir yapıdan gelen bir kentten söz ediyoruz. Eğer bu kente böyle çok dilli bir belediyecilik, belediye başkanları ve belediye yönetimi yapmıyorsa asıl o zaman onlara hesap sormak gerekir' demiştim. Sonuç olarak soruşturmaya gerek duymadan teşekkür edip bir de çay ısmarlayıp yolculamıştık. O zaman öyle mülkiye müfettişleri vardı.

Şimdi yıllar sonra İzmir'de de Sayın Başkan Tunç Soyer benzer bir kültürel kimlik yaratma derdine düştü ve çok da güzel şeyler yaptı. Onun için ben Sayın Tunç Soyer'in İzmir doğudaki Diyarbakır'dır. Diyarbakır da batıdaki İzmir'dir ifadesini, çok yerinde bir tespit ve isabetli bir buluşma olarak görüyorum. Abdullah Demirbaş'a da Seferihisar belediyesiyle Sur Belediyesi'ni kardeş belediye olarak değerlendirdikleri için buradan selam göndermek gerekir. Gine devriminin lideri Amilcar Cabral'un çok güzel bir sözü var. Der ki 'ulusal başkaldırı kültürel varoluşla başlar.' İşte biz o kültürel var oluşla bugün bir arada bulunuyoruz. Benimki bir soru olmadı ama bir katkı babında oldu. Kurucularından olduğum DİTAM'a da bu güzel buluşmayı tarihi bir buluşma olarak görüyorum.

Lal Laleş-Yazar (Kürtçe konuştu)

Herkese merhaba. Çoğun zaman Kürdistan ve Türkiye'nin birçok yerinde kendimi iki dille ifade ettim. İzmir'de de konuştuğumda, Van'da da konuştuğumda fikrimi dinleyenlerin düşüncelerine ve beklentilerine ve ne diyeceklerine göre söylemem. Vicdanım ve inancıma göre fikirlerimi söylerim. İnancıma göre her şeyden önce bir kent kendi dili, o toplumsallığın içinde konuşulması gerekiyor. Amed'e baktığımızda 30 yıldır bu şehirde yaşıyorum. Türkiye'deki çok az insan kendi diliyle düşünüyor. Fikir nihayetinde sözlerle, görüş alışverişi ile oluşur, cümlelerle olur. İnsanlar sözler ve cümlelerle kendilerini ifade eder. Kendi diliyle düşünen insanlar, kendilerini her yerde ifade edemiyorlar ve kimse onlara bir şey de sormuyor. Bunlar arasında birkaç istisna örnek ve durum olabilir. Ama çoğunlukla sivil toplum örgütleri, resmi kurumlar ve siyasi kurumlar bunu sormuyorlar. Bir aydın, bir yazar ya da bir insan kendisini ana diliyle ifade ederse, ne soru olursa olsun yaşamımız sadece Kürt sorunundan oluşmuyor. Bu kentin sadece Kürdi sorunu yok. Ekolojik sorunları, toplumsal sorunları ve daha birçok sorunları var. Burada bir eksiklik ol-

duğu için bunu dile getirmek, dikkat çekmek istedim.

Diğer bir şey bana göre Kürtler, şu ana kadar esas sorunlardan bahsetmedi. Diyelim ki bir kişi gözaltına alınıyor, tutuklanıyor ve ceza alıyor. Bizler de bu kişiler üzerinde cümlelerimizi kuruyoruz. Esasında söyleyebileceğimiz şey, mesela anayasa meselesi olmalı. Bizim bu anayasa maddesinin ahlaki bir şey olmadığını, insani olmadığını, bunun değiştirilmesi gerektiğini söylememiz lazım. Ama biz diyoruz ki falan kişiyi bırakın... Bizim meselemiz kişiler değil ki. Aslında değiştirilmesi gereken şeyler, içinde bulunduğumuz demokrasinin durumu olmalı. Çoğu zaman kişiler üzerinden meseleleri tartışıyoruz ve esas sorunları konuşmuyoruz.

Başka bir şey de mesela biz eğitim meselesi üzerinden konuşuyoruz. Buradaki herkes anadilde eğitim olmasını istiyor. Ama Kürtçenin seçmeli ders olarak devlet okullarında okutulması için şuna ihtiyaç var. Bu şehrin çocukları için bu esas bir şeydir. Ne kadar bu meseleyi tartışsak da çoğu zaman siyasi görüşlerimiz, zıt siyasi fikirlerimiz nedeniyle gerçeği ve hakikati unutuyoruz. Birbirimize ters ve zıt gidiyoruz. Bu durumun şehir için, bu çocuklar için ve bu dil için bedeli çok ağır oluyor.

Mesela kültürden bahsedeyim. Bunu burada açık olarak söyleyeceğim. Türk dilinde yazan, herkes tarafından tanınan, bilinen yazar arkadaşlarımız, hatta içlerinde onların okuyucuları da var. Artık yeter, birbirimize hakikati söylememiz lazım. Düşünün bu şehirdeki belediyeler bu şehrin sakinlerinin eline geçtiği zamandan beri, Feridun Çelik'ten bu yana belediye ne zaman bir edebi etkinlik yapmışsa Türkiye'de yazar olarak gösterilen kişiler, 'bunların arasında İskender Pala da var, Orhan Pamuk da var, bunların arasında farklı farklı fikirleri olan kişiler de var,' bu şehirde fikirlerini kendi dillerinde söylediler. Bu şehre gelen bu kişiler, burada bu konuşmaları yaparken ama Bodrum'da, İzmir'de, İstanbul'da edebi bir etkinlik yapıldığında Türkiye'nin dilini, mesela Rumca, Kürtçe, Lazca ya da diğer dillerin de Türkçe kadar kendi fikirlerini söyleme hakkı var. Ne buradaki yazarlar, ne buradaki sivil toplum kurumları ne de yazar dernekleri, bunların arasında PEN, TYS de, başka kurumlar da var. Şunu düşünmüyorlar: Neden bir Rum yazar kendi anadilinde şiirler okumuyor? Neden bir Kürt yazar anadilinde bir şiir okumuyor? Eğer yazarlar, aydın ve düşünürler gibi bunu dile getirmezsek, bunu savunamazsak, bir belediye, bir devlet kütüphanesinde bunu sormazsak o zaman, edebi çalışmaları kıymetlidir, ancak ama aydın yönleri problemli olur. Entelektüel meselede vicdanlı olmak lazım. Noam Chomsky, Jean Paul Sartre gibi dünyanın bütün renklerinden bir şey almalı.

Bana göre Türkiye'deki bütün aydın ve düşünürler Amed'e borçlu. Bunu onlara açık olarak söylemek lazım. Bu söz, sadece Kürt özgürlük hareketinin sorunu değildir. Bu AKP'nin de CHP'nin de MHP'nin de meselesidir. Kim olursa olsun biz Türkiye'de birlikte yaşıyorsak bu herkesin problemidir. Bu dindar bir yazarın, sosyalist bir yazarın da problemidir. Çünkü bu ahlaki bir meseledir. Bu meselede etiği unutmamız lazım. Bu kadar Kürtçe konuştuktan sonra Türkçe konuşmam garip kaçar. Teşekkürler

Sedat Yurtdaş

Teşekkür ederiz. Ben şimdi kültürden, edebiyattan ekonomiye geçerek ve realiteye geçerek bu konuda sözü aynı zamanda DİTAM kurucu başkanımız olan Ticaret Odası Başkanı Sayın Mehmet Kaya'ya vermek istiyorum.

Mehmet Kaya- Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı

Öncelikle DİTAM'a teşekkür ediyorum. Gerçekten bugün yapılan çalışmanın arka planında, daha doğrusu çalıştay sürecinde ekonomi alanındaki Mehmet Aslan, ki şu an odamızın aynı zamanda Ankara'daki danışmanımız statüsünde, iyi bir çalışma yaptı. Sunum, gayet doyurucu ve iyi bir çalışma. Hele özellikle yerel seçimler öncesi bu kentin belki de bazen şiddet, bazen yoğun siyasetin ağırlığının olduğu dönemlerde maalesef ihmal ettiğimiz, çok tartışmadığımız veya tartışmamıza izin verilmeyen başlıklar, kent yönetimi, kentin ekonomisi, cazibe merkezi olma konularıdır. Ama sonuçta hangi rakamı alırsak alalım, maalesef hem gayri safi milli hasıla anlamında, hem yaşam kalitesi hem de alınan pay anlamında Türkiye'de son 20 ilini Kürt illeri oluşturuyor. Diyarbakır da onlardan biri. Bu durumun tüm kesimler tarafından tartışılarak gündemde tutulması lazım. O anlamda da DİTAM'a teşekkür ediyoruz. Biz de doğal olarak bu çalışmaları önemsiyoruz.

Hakikaten bir kenti bir şekilde, bir tarafından tutup yönetmeye kalktığımızda belediyelerin ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Kayyım uygulamasının demokrasiden çok zarar verdiği kent yaşamıdır, kentin gelişimidir ve kentin kaynaklarıdır. Bunların hepsi öyle tahrip ediliyor ki, bu tahribat geri dönüşümsüz bir şey. Kayyım uygulamasının kentin gelişimine verdiği darbeyi, rekabet ettiğiniz ülkeler, kentler olduğu için ortaya çıkan o açığı kolay kolay kapatamıyoruz. Şimdi yanlış uygulama anlamında, gecikmiş işler anlamında 100 örnek sayabilirim. Bu kent, 5 yıllık süreçte dört tane kayyımla çalıştı. Bir tane seçilmiş, o da 4 aylık Selçuk Mızraklı süresi var. Dört tane kayyım atandı. Kayyıma Fiskaya dediğinizde, Fiskaya'nın burada bir bölge olduğunu anlatmak için üç defa tekrar etmen lazım.

Bir de her gelen kendisiyle daire başkanı da getiriyor. İki belediye başkanı bunun ne demek olduğunu bizden daha iyi biliyorlar. Gelen daire başkanlarının da bir kısmı dışarıdan geldiği için o da ayrı bir sorun. Kayyım uygulaması hakikaten Türkiye'de kente verdiği zararın yanında yolsuzluklara hiç girmiyorum, bunlar zaten artık sürekli söylenen şeyler. Kayyım uygulamasının kente verdiği zararı böyle toplantılarda doğru tartışmamız ve ortaya koymamız lazım. Yetimsiniz ama tıpkı sağ eliniz yoksa sol eliniz çok güçlenir yöntemiyle bir güç oluşuyor.

Tunç başkana şöyle bir teşekkürümüz var. Bu ara siyasette geçmiş işbirliklerinin bozulması cümlelerini kullanırken, ya hakikaten Türkiye'yi demokratikleşmeyi hedefinize koymuş bir yapı iseniz, sadece belediye başkanlığı, meclis pazarlıklarıyla değil, 2016'dan 2017'den beri kayyım atanmış kentlerdeki yapılarıyla ne kadar temas kurdunuz? Belediyelerin bir kısmı Kürtlerin desteği sayesinde kazanıldı. De-

mokrasiyi ortaklaştıracaksınız, kayyım atanmış iller ile bir ilişki kuramaz mısınız? Biz bunu çok zorladık ve sadece maalesef İzmir'de bu kapıyı bulabildik. Mesela ortak fuarlar yapıyoruz. Bu sadece böyle küçük karşılıklı çıkar anlamında değilmiş. Belediye yoksa bizler, oradaki kurumlarla, STÖ'lerle o ilişkiye benzer ilişkiler kurabilirdik. Şimdi birlikte Erbil, Duhok'ta fuar yapma kararları aldık. Zaten İSFAŞ ile ortak fuar anlaşmalarımız var. Kültürel etkinlikleri de ayrıca belirtmek lazım. Siyasi ilişkilerin doğru yönetilmesi gerekiyor. Şimdi bunu yapan bir belediyeyi, siz devam ettirmiyorsunuz ki. Ama bunu bir şekilde görmezden gelerek eğer süreci devam ettirilmiyorsa aslında temel sorun oradadır. CHP Kürtlerle ne kadar ilişki kuruyor? Yapılamaz mıydı?

Şimdi hakikaten siyasetle konuştuğumuz zaman, toplumda bize CHP'nin arkasından çekilin baskısı çok çok fazla. Bunlar dile geldi. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Diyarbakır'a DİTAM'ın toplantısına geldiğinde dile getirildi. Toplantıda Diyarbakır'da, bölgedeki sivil toplum ile ilişkileri doğru kurun denildi. Maalesef gerçekleşmedi. Bugün de Türkiye'nin demokratikleşmesinde parçalı ve insanların, yapıların birbirine güvenmediği bir durum ortaya çıktı.

Burada Tunç Başkana hakikaten teşekkür ediyoruz. DTSO olarak en rahat çalıştığımız, birlikte iş yaptığımız Tunç Başkan'ın kapıları açıp bu işbirliğini geliştirmesi, iki defa bölgeyi ziyaret etmesi ve burada sürekli ne etkinlik yapabilirim düşüncesine açık olması önemlidir. Bu işbirliği, sadece Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası'na mahsus değildir. Buradaki sivil toplum kuruluşu temsilcileri de tanıktır. CHP'nin örnek alması gereken 'Kürtlerle nasıl diyaloglar kurayım' işbirliği şekli, CHP'li İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Diyarbakır'la yaptığı işbirliği örneğidir. Bunlar olmadığı zaman da bu tür siyasi dağılmalar da kendiliğinden oluşmuş oluyor. Teşekkür ediyorum.

Sedat Yurtdaş

Şimdi salondan sorusunu sormak isteyen arkadaşlar sorularını sorabilirler. Sonra da başkanlarımıza ve odak grup moderatörlerine cevap için söz vereceğim.

Ercan Akto-Engelsiz Bileşenler Federasyonu Başkanı

Toplantıda yapılan sunumlar bütünüyle çok güzel ve detaylıydı. Demokrasiye inanan ve demokrasiyle mücadele veren bütün kurumlar için önemli konulardan biri de engelli sorunudur. Bir uzvu eksik olan insanlara engelli denir. Demokrasilerde bir uzvu eksik gidilirse, o demokrasiye de engelli demek gerekiyor. Bundan sonra yereldeki STÖ'lerden tutun, yerel belediye başkanlarına kadar bütün planlarında engelsiz bir demokrasi, engelli ve süregelen hastaların içinde bulunduğu bir demokrasi uygulaması herkesten beklentimizdir. Bundan sonra biz engelsiz bir kent istiyoruz.

Mahmut Özkeskin- Diyarbakır Şehir Plancıları Odası Sekreteri

Öncelikle Tunç Bey'i takip ediyorum. İzmir'de okuduğum için 9 Eylül'de Şehir ve Bölge Planlama bölümünden mezun oldum ben. Son dönemlerde takip ettim kadarıyla İzmir'de kent içindeki suyu hangi şekil kontrol ederiz diye bir önemli çalışmanız oluşmuştu. Onun hangi ayağı bitti, eksiklikler hangileri? Onu bir öğrenmek isterdim. İkinci şey, 1994 sürecini biraz açabilme şansınız var mı? Niye o dönem sandığa gidilmedi? Teşekkür ederim.

Sedat Yurtdaş

Teşekkür ederim. O zaman 1994'ü ben cevaplayayım. O zaman ben Parti Meclisi'nde üyeydim. Başka bir olumsuzluk var mıydı hatırlamıyorum. Aslında seçime girilmesinden yana oy kullandım. Ancak Diyarbakır'da başkan adayımız tehdit edildi, gözaltına alındı. Başkan adayımız da gözaltına alınmıştı. Dolayısıyla genel eğilimde seçimlere girmeyip protesto etme yönünde bir karar çıktı. Toplantıyı gerçekleştirdiğimiz yer Ankara kent oteliydi. Böyle bir politik tutum kararı alındı ve maalesef ben de bir kayıp olarak gördüm. İşin doğrusu Diyarbakır gibi büyük bir potansiyeli hangi gerekçelerle olursa olsun bir dönemi kaybetmiş olduk. Sanırım başkan da söylerken aynı görüşü dile getirdi.

Başka soru sormak isteyen var mı?

Suzan İşbilen- Rosa Kadın Derneği

Toplantının başından beri demokrasiden bahsedildi ancak demokrasinin de kadınsız olmayacağı bir gerçek. O yüzden bu eksik parçayı tamamlama görevi de sanırım bir kadın derneğinin başkanı olarak bize düşüyor. Çünkü kayyımla beraber Diyarbakır Yerel Hizmetlerde Neler Kaybetti? sorusu çok can yakıcı. Diyarbakır, her yönüyle kaybetti. Kayyım uygulamalarıyla en çok da kadını kaybetti. kadınlarla ilgili odak grup toplantısında yer almıştık ve orada şunu dile getirmiştik. Kayyım gelir gelmez ilk yaptığı şey kadına hizmet veren, kadını şiddetten koruyan kadına dair ne kadar birim varsa onu yok etmek oldu. Zaten iktidarın kayyımlarca yönetilen belediyelerine artık belediye dememek gerekiyor. Çünkü onların, belediyelerin halka hizmet gibi bir amaçları yoktur. Onlar valiliğin bir kurumu gibi işleri yürütüyor ve bürokratik bir kuruma dönüştüler. Bu vesileyle kentin, en çok da kadını kaybettiğini diyebiliriz.

Gerçekten kadına yönelik şiddet alabildiğine yoğunlaştı ve artıyor. Burada özellikle kayyım ve Kürt sorununda çözümsüzlüğün dayattığı yoksulluk da şiddeti arttıran en büyük etkenler arasındadır. Tunç Soyer, Belediye Başkanlığı adına demokraside çok iyi bir belediyecilik örneğini sergiliyor. Bu hizmetlerinden dolayı teşekkür ediyorum. Mesela Feridun Çelik'in başkanlığı döneminde burada öğretmenlik ya-

pıyordum ve o belediyeleri kazandığımız süreçte de sürgün olmuştum. Belediye hizmetlerini ancak basından ve farklı yerlerden takip edebilmiştim. Gerçekten ilk belediyecilik ve hepimize çok büyük bir heyecan vermişti. Gerçekten büyük emekleri oldu. Ben Feridun Başkan'a emeklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Şimdi kayyım uygulaması ile ilgili çok şey söyleniyor. DEM parti, kayyım gelmemesi üzerinden anlaştı. Ama iktidar öylesine uygulamalar getirdi ki, belediye başkanı sadece orada oturacak diğer hizmetler tümden iktidarın insiyatifine verildi. Bu vesileyle 26 Şubat 2024 tarihinde DEM parti belediye eş başkan adaylarının STÖ'lerle, belediye-STÖ işbirliği nasıl olmalı diye bir toplantıları vardı. Çok verimli ve güzel bir toplantıydı. Orada da şunu önermiştik. Gerçekten kayyım büyük bir yıkım yarattı ve belediye eş başkanlarının elinde de bir sihirli değnek yok. Gelir gelmez her sorunu çözemez, çözme imkanı ve koşulu da yok. Zaten mevcut her yerde şu yazılı: Sur Belediyesi'nden bilmem satılık ne? Belediye halka ait bütün mal varlıklarını da sattı. Belediye başkanlarının, eş başkanlarının hizmet alanlarını oldukça daraltı ve zorlaştırdı. Bu vesileyle kayyım uygulamasının sonuçlarını herkes çok iyi dile getirdi. Ben demokrasinin kadınsız olmayacağı ve kadınların da burada olduğunu gösterme adına sözü aldım. Teşekkür ediyorum.

Duygu Berakatoğlu- Klinik Psikolog/ DİTAV Genel Sekreteri

Benim her iki başkana da kendi alanımla ilgili sorum var. Tunç Başkan, belediye bünyesinde yerel yönetimlerde bir psikolojik destek hattı açmıştı. Bundan nasıl verim alındı? Geri dönüşleri nasıl oldu? Bunu sormak istiyorum.

Feridun Başkan döneminde baliciler dediğimiz, yani tiner çeken gençler ve kapkaç sorunları çok fazla yoğunluktaydı ve sonrasında belediyenin çalışmalarıyla ciddi bir azalma oldu. Şimdi biliyoruz şimdi metamfetamin çok yaygın. O dönem uyuşturucu sorunuyla nasıl bir baş etme yöntemi geliştirdiniz ve süreç nasıl ilerledi? En azından notlara geçmesi adına bununla ilgili birkaç bilgi verirseniz sevinirim.

Toplantı için DİTAM'a Teşekkür ederim.

Barış Avşar- Gazeteduvar Genel Yayın Yönetmeni

Kürtçeyi ilk duyduğum zaman 1983-84 yıllarında Bodrum postanesinden bir Kürt işçinin ailesini aramasını duymamdır. Kürt işçi ailesiyle görüşmek istiyor ve Kürtçe konuşuyor. Kürtçe ile tanışma anım aynı zamanda bir Kürt işçiyle de tanışma anımdı. Sonrasında çocukluğumuz boyunca inşaat işçilerinden ve turizm sektöründe çalışanlardan başlayarak hep Kürt işgücü ile karşılaştım.

Lal Laleş'in şikâyet ettiği Bodrum'daki, İzmir'deki kitap fuarlarına giremiyoruz' sorununun nedeni şudur: Kürtçe; çalışanın, terlemişin, üstü başı kirli olanın dilidir. Bugün Arapça nasıl karşılanıyorsa birçok yerde, batıda da o zaman Kürtçe için böyle bir durum vardı. Hala o algının yıkılamadığını Tunç Başkan da, Egeli, biliyor,

ben de biliyorum. Bununla ilgili yapılması gerekenler oranın görevi ama bence buranın da görevi çünkü benim çalışmada gördüğüm eksik, aslında emek sahasında ne oluyor, konusudur.

Ana dildeki, tarihteki, tarihsel varlıktaki sıkıntıyı gördük ama aslında bütün işin kitlendiği yer çalışma alanlarıdır. Hayat, o mercimek üreten işçinin çalışma koşullarıdır. Kayyım nasıl etkiledi? Ya da mevcut sanayinin nasıl dönmeye devam ettiği? konusudur. Orada çalışan işçi nasıl çalışmaya devam ediyor? Onun hayatını nasıl etkilediği, belediyedeki işçiyi nasıl etkilediği? açıkçası bunları da görmek isterdik. Bunun sonrasında telafi edebilecek bir eksiklik olarak gördüğümü söyleyeyim.

Tunç Başkan'a benim de bir sorum var. Kendi döneminde İzmir ile Diyarbakır arasındaki kurulan ilişkiden söz etti. Mehmet Kaya da anlattı. Bundan sonrası, sizden sonrası için oraya dair nasıl bir garanti var?

Cihan Ay - DİTAM YK Üyesi ve Avukat

Benim sorum da Tunç Başkan'a olacak. Burada yerel yönetimler ve merkezi kurumlar arasındaki işbirliği ile ilgili kaygı çok fazla var. Acaba buradaki genel kaygı, etnik bir meseleden dolayı ola geldiği mi düşünülüyor? İzmir'deki belediyelerle, mesela merkez bakanlıkların, il müdürlükleriyle arasında bir dayanışma veya bir işbirliği içinde veya koordineli bir çalışma durumu var mı? Diyarbakır'da çok olmadığından şikayet ediyoruz. Orada da aynı durum var mı?

Serhat Kaygısız - Mezopotamya Vakfı

Biz özellikle dil çalışmalarını yürüten bir vakıfız. Sorum dil üzerine önce Tunç Bey'e ve sonrasında da Feridun Başkana olacak. Ben de bir müddet İzmir'de yaşadım. İzmir, Kürtlerin çok fazla yaşadığı, yoğunlukta olduğu bir il. Belediyenin bu noktada yaptığı çalışmaları biraz öğrenmek istiyorum. Dil çalışmaları yürütülüyor mu? İstanbul'da çok az da olsa 20 milyondan daha fazla insan yaşadığı bir ilde, az da olsa bazı kurum, bazı yerler açıldı. Ama şu şunu da belirtmek istiyorum. Diğer dillere o kadar yer verilmesine rağmen İzmir'de yaşayan diğer halklardan insanlara bu olanaklar açıldı mı?

Diğer sorum da iletişim üzerine. Ben iletişim fakültesinin mezun olduğum için de bunu belirtmek istedim. Feridun Bey için soruyorum. 1994'teki toplumla iletişim sürecinde biraz sıkıntılar yaşadık. Bazı engellerle de karşılaştık. Ki şu anda da çok ciddi problemler var. Geldiğiniz gelenekteki Kürt siyasi hareketinden baktığınızda toplumla ilgili bir iletişim problemi hala devam ediyor mu?

Sedat Yurtdaş

Sayın Başkan için söylüyorum. Mezopotamya Vakfı, Kürtçe dilinin de eğitim dili

olacağı bir üniversite kurmak üzere yola çıkan, aralarında benim de kurucusu olduğum ve hala mütevelli heyeti üyesi olarak devam ettiğim bir vakıftır. Şimdi son derece önemli dil, kültür çalışmaları ve saha çalışmaları yapan bir kurum olarak hayatın bütün zorluklarına rağmen çok önemli işler yaparak devam ediyor.

Öztekin Çaçan- İsmail Beşikçi Vakfı

Kurum adına burada değilim kişisel olarak buradayım. Mehmet Aslan'a sormak isterim. Diyarbakır'da özellikle tekstil işçiliği ile ilgili çok üzerinde durulması gereken, çok irdelenmesi gereken bir alan var. Diyarbakır'ın en büyük potansiyeli sadece tarım değil zaten. Onu hepimiz biliyoruz. Fakat tekstil ve imalat sanayisinin, çok yaygın istihdam olmasından dolayı gözlenebilir çok ciddi sosyolojik etkileri var. Örneğin bir araştırmaya dayalı değil, kişisel gözlem olarak söylüyorum. Tekstil sektöründe çalışan kişilerin yaşları genelde 16 ile 25 arasıdır ve bu kişiler gerçekten çok az ücret alıyor, asgari ücret düzeyinde. Çalıştıkları yerlerde sürekli müzik çalıyor. Makine gürültüsünü bastırmak için sürekli müzik çalınıyor. Bunun sağlık vs etkileri var. Bu kesimlerde Kürt meselesinde henüz alışık olmadığı bir algı var. Kürt meselesiyle ilgili hiçbir şeyi neredeyse düşünmüyorlar. Kişisel konuşmalarından vs. söylüyorum. Gösterişçi tüketim kalıpları denilen bir şey var. Mesela çalışan kişi aldığı düşük ücretle Nike gibi marka ayakkabı ya da lüks bir şey, yüksek model cep telefonu almaya çalışıyor. Ya da daha farklı şeyler yapıyorlar. Çok ilginç bir şeydir.

Özellikle Bismil bölgesindeki tekstil atölyelerinde şunu gördüm. Aileler, çocuklarını neredeyse kiralık veriyorlar. Çocuğu getirip, iş yerine bırakıyor fakat bunun maaşını bana direkt vereceksiniz, kendisine vermeyeceksiniz, diyor. Diyarbakır'da özellikle yaygın istihdam alanlarından tekstil sektörünün birçok şeyi tetikleyeceğini, birçok şeyi değiştirip dönüştüreceğini ve bu sektörde bir dram yaşandığını düşünüyorum. Bu konuda belediyeler çalışmalı diyerek son noktayı koyuyorum. Teşekkürler.

Saliha Zorlu- Eğitim-Sen Diyarbakır 1 Nolu Şube Yöneticisi

İki şey soracaktım. Dün DEM Parti'nin de benzer bir çalışması vardı. STÖ'lerle yeni döneme nasıl hazırlık süreci ile ilgili bir çalışmaydı. Orada da ben yine önerdim. Demokratik, katılımcı, şeffaf yerel yönetimler bütçeleri ile de ilgili birkaç örnek Türkiye'de var: Bursa Nilüfer Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi gibi. Bunun gerçekten imkanları var mıdır? Şeffaf ve katılımcı bir bütçeleme çok önemlidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir bütçe istiyoruz. Bunu da içine katabiliriz. Hem demokratik hem katılımcı hem şeffaf hem de toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir bütçeleme imkânı var mıdır? Gerçekten bunun uygulamaları var mı? Sizin deneyimleriniz nedir?

İkincisi bir iklim krizi yaşanıyor. Aynı zamanda da bir dünya savaşının içerisindeyiz. Bazı sağ kesimler tarafından büyük yer değiştirme olarak adlandırılan büyük bir

göç hareketi var. Şu anda Dünya'nın her yerinde hareketli bir nüfus var. Bu durum, göçün hareketli olduğu yerlerde ya da gittiği, durduğu yerlerde kültür krizini de oluşturuyor. Aynı zamanda eğitim hak ihlallerini, sağlık hak ihlalleri, kadına yönelik şiddetin katmerlenerek artması gibi sosyal, politik sorunlar ortaya çıkarıyor.

Mesela İzmir göç ile ilgili bir deneyim yaşadı. İzmir'e 1990'lı yıllarda Kürt nüfusunun gelişi var. İzmir'de eğitim hak ihlalleri, çok yoğunluklu olarak yaşandı. Yine mevsimlik işçilerin girişinin olduğu İzmir vb. Ege bölgesinde eğitim hak ihlali, sağlık hak ihlali var. Çok dilli eğitime erişim zaten Türkiye'de yok. Bölgemizdeki Amed'e dahi bir göç nüfusu var. Suriyeliler vb. göç nüfusu var. Bence belediyelerimizin özellikle yerel göç nüfusuna da hizmet edecek, eğitim, sağlık gibi hizmetleri artık programlaması gerekiyor. Bu konuda deneyimlerinizi merak ediyorum. Teşekkür ederim.

Remzi Azizoğlu- MED-DER (Kürtçe Konuştu)

Şunu söylemek isterim. Hülya Alökmen'e haksızlık ettiğinizi düşünüyorum. Onun da isminizi söylememiz gerekiyordu. O da belediye başkanımızdı ve şu anda cezaevinde.

Belediyecilik sadece bizim yaşamımızı kolaylaştırmak, hizmet yapmak için var değiller. Belediyecilik barış içinde, mutlu bir yaşam için de vardır. Bu da güçlü bir kişilik ile yapılacak bir şeydir. Bu işgalci anlayış kişiliğimizi de aşındırmış. Herkes kendi kişiliğini tam oluşturamamış. Bu nedenle belediyelerin kişiliğimizi, bilincimizi, benliğimizi geliştirmesi ve güçlendirmesi için çalışmalar yapması lazım. Bu nasıl olacak? Bu da birlikteliğimiz, dilimiz, tarihimiz, kültürümüzün güçlendirilmesi ve geliştirilmesiyle olacak. Belediyelerin ağırlıklı olarak çalışmalarını bu alanlarda yapması gerekiyor. Bu, bizim kişiliğimizin güçlenmesi ve bilincimizin artması içindir. Zaten bu alanda Amed'te çalışma yapan ve başarılı sivil toplum kuruluşları var. Biz de bu anlamda katkılarımızı sunacağız. Teşekkür ederim.

Abdüllatif Meşe- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Diyarbakır Şube Başkanı

5 yıldır madde bağımlılığı alanında çalışıyorum. O yüzden hem sayın başkanlarımıza hem madde ve gençlik alanında bir soru ve birkaç bilgilendirme, bir iki bilgi de vermek istiyorum. Birinci oturumda Meral Özdemir ile madde ve gençlik alanında konuşmuştum. Oradaki durumlardan birkaç tanesiyle böyle bir şey söylemek istiyorum. Bize gelen vakalarda, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerine komple baktığımız için özellikle diğer şehirlerden gelen vakalardaki enteresan ve vahim durumlarla ilgili birkaç bir şey söylemek istiyorum. Bunu tabii belediyecilik ile bağdaştırıp soru soracağım.

2018'deki bir 'Çocuk Ağı' toplantı ve raporlarımızda, çocuk dostu kentle ilgili bir rapor yazmıştım. Tabii kayyım sürecinden sonra bu yürürlüğe girmediği için havada kaldı. Ben Tunç Başkana İzmir'deki çocuk dostu kentle ilgili çalışmaların durumu

nedir ya da halen faaliyette midir, başardılar mı? diye sormak istiyorum.

Bir de madde bağımlılığı alanında birkaç şey söyleyeyim. Önceki belediyelerin çocuklar için, gençler için yaptıkları çalışmalar gözle görülüyordu. Gençlik festivalleri, diğer çalışmalar ya da kurumların çalışmaları dahil. Maalesef şu an genç ve çocuklara yönelik herhangi bir çalışma yok. Mesela 15 sene önce biz, gençler hakkında, gençler gümbür gümbür geliyor derken, şimdi maalesef artık gümbür gümbür tanımını kullanmayıp artık gençler, gındor, mındor geliyor, diye düşünüyorum. Gençler, maalesef tepetaklak yuvarlanır bir şekilde hayatını sürdürüyorlar.

Şu an madde bağımlılığı hat safhada ve artmış durumdadır. Özellikle madde kullanımı, ilaç kullanımı mesela son 10 yıla göre Türkiye'de %70, madde kullanımı %200'lere kadar artmış durumdadır. Bu alan ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmıyor. Özellikle diğer illerden gelen vakalarımızda işin içinde siyasi, askeri başka durumlar da maalesef bulunmaktadır. Bağımlılık alanında sizin de herhangi bir çalışmanız nedir? Maalesef şu an öyle bir çalışma yok ve çok kötü bir durumda gençler. Teşekkür ederim.

Mehmet Aslan - Ekonomist

Kayıt dışı istihdamla ilgili soru, özellikle tekstil sektöründe kayıt dışı istihdam sorusunu sordunuz. Önemli bir soru ve son derece önemli bir problemdir. Türkiye'de kayıt dışı istihdamın kayıtlı istihdama oranı henüz %30'un üstünde ve daha %30'un altına çekilmedi. Çalışma Bakanlığı'nın kayıt dışı istihdamı %30'un altına çekme gibi bir hedefi var ve bu hedefi daha gerçekleştiremedi. 2023 yılı kayıt dışı istihdamın kayıtlı istihdama oranı %32. Bu oldukça yüksek bir oran. Tekstil sektöründe çok daha yüksek. Biz odak grup toplantılarında kayıt dışı istihdam meselesini, hem tekstilde ama daha çok tarımda kayıt dışı istihdamı tartıştık. Bir de bu durum, sistematik ve bir politik yaklaşım içeriyor. Neden sistematik ve politik bir yaklaşım?

Karine olsun diye iki şey söyleyeyim. İlki; İktidara yakın, iktidar mensubu bir milletvekili özellikle Suriyeli yerleşimciler konusunda; 'buna evet tepki var ama bu insanların hemen gönderilmesi durumunda özellikle tekstil sektöründe çok ciddi sıkıntı yaşanır' şeklinde talihsiz bir açıklama yapmıştı.

Diğer konu da devletin kayıt dışı istihdama yaklaşımı açısından, bir yandan %30'luk kayıt dışı istihdam var ve onunla ilgili onu %30'un altında çekmek bir hedef var. Diğer yandan da teşvikle ilgili çok enteresan bir uygulama var. Diyarbakır'ın da içinde bulunduğu bölge illerinin çoğu teşvikte 6. sıradadır. Teşvikte; personel, SGK primlerine yönelik destekler şöyle hesaplanır. Kendi sektörünüz içerisinde bu tekstil olabilir, başka bir şey olabilir. Teşvikten faydalanıyorsanız devlet, beyaz yakalı mavi, yakalı ayrımı yapmaz. Der ki sisteme bütün personelinin sayısını, SGK verilerini gir. Ben onları sadece ve sadece asgari ücret üzerinden destekleyeceğim. Bizim üzerinde çok konuştuğumuz prim desteği, sadece asgari ücret desteğidir. Beyaz yakalı mühendis varsa, asgari ücret 17 bin 2 lira, 50 bin lira 60 bin

lira ödediğiniz mühendisi de devlet, 17 bin lira olarak hesapla, der. Teşvikler, SGK desteği onun üzerinden ödenir. Evet, sektörel olarak baktığımızda sanayide kayıt dışı istihdam yüksek, tarımda kayıt dışı istihdam yüksek, hizmet sektöründe kayıt dışı istihdam yüksektir.

Bir başka şey gayri safi yurtiçi hasıla içerisinde gelirin payı çok istikrarlı bir şekilde son 10 yıldır aşağıya doğru yönelmiş durumda olmasıdır. Yaptığım bir çalışmaya göre %32'den gayri safi yurtiçi hasıla içerisinde ücretlerin payı %32'den %24'e çekilmiş durumdadır. %32'den %24'e çekildiğiniz zaman %25'lik net bir gelir kaybından söz etmek gerekir. Bu durum, bizim için önemli bir sorun. Diyarbakır'da da tekstil, rekabetçi sektörlerden bir tanesidir. Batman'da tekstil konusunda çok ciddi bir çalışma var, altyapı var, istihdam var. Teksil sektöründeki istihdamda yaş meselesi ihmal edilen konulardan biridir. Prim ile çalışma meselesi ihmal edilen konulardan biridir. Bununla ilgili bir stratejimiz olması, bir etik duruşumuzun olması gerekiyor. İstihdama, çalışma hayatına yönelik manifesto niteliğinde bir yaklaşımımız olması gerekiyor. Bütün bunlar tarafların kararlılığına bağlı ama haklısınız, çok ciddi bir sorun var. Ziyaret ettiğim bir tekstil fabrikasında söylediğiniz şey benim de dikkatimi çekmişti. Müzik, cihazların sesinin bastırmak içindi, bu konfeksiyondu. Çoğu çalışan, kadınlardan oluşuyordu. Yaşı küçük olanlar da vardı. Bir problem, bir tespit. Haklısınız.

Feridun Çelik – Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı

1999 yılında geldiğimiz süreçte toplumsal doku içerisinde gerçekten çok örgütlü siyasal yapılarımız vardı. Bu güç, yerel yönetimlerin elimize geçmesiyle birlikte sahada daha fazla aktif olmaya başladı. O dönemde hızlıca bazı merkezlerde hem kadın hem de çocuğun sahip çıkabileceği alanlar yaratıldı. Çamaşır evleri, tandır evleri gibi projelerle hızlı bir şekilde o dokuların içerisine nüfuz ettik. Ayrıca siyasi olarak da parti organlarımız, mahalle komisyonlarımız, mahalle birimlerimiz üzerinden bu tür olaylara toplum içerisinde hemen müdahale edip, tedavi görme ihtiyacı olanlar da hızlı bir şekilde sağlık merkezlerinde tedavi görmesi gibi çalışmalar yapıldı. Onun dışında da ikna yöntemleriyle bu süreç büyük oranda yürütülmeye çalışıldı. Ama bu, her zaman devam eden bir sorun oldu. Halen de devam ediyor, edecektir de. Maalesef toplumsal gerçekliktir.

Kamu gücünün tümünü tek elde toplamışlar. Geçenlerde Adana'dayken, Adana'da Kaymakam, vali, emniyet müdürü uyuşturucuya karşı yürüyüş yapıyorlardı. Gerçekten acınacak halimize gülüyoruz. Bu, kabul edilebilecek bir durum değil. Maalesef göz yummalar, devlet bürokrasisi içerisindeki bir sürü olumsuz duyumlar alıyoruz. Gerçekten en önemli mücadele sahalarından biri, bu sorun alanı olmalıdır. Bu konuda yerel yönetimlerin de üzerine düşen büyük sorumluluklar var. Bu anlamda Diyarbakır'da ilk çocuk festivalini biz gerçekleştirdik. Sur Belediyesi ile birlikte ilk çocuk festivali gerçekleştirildi. O dönem çocukların yaşamlarının farklı bir atmosfer bulması, özellikle düşük ekonomik seviyedeki ailelerin hiç ula-

şamadığı yerlere ulaşıp bu festivallerle de toplumun farklı bir dünyaya kavuşturma çabamız oldu.

Tabi şunu da belirtmek gerekiyor. Günümüzdeki Diyarbakır, 1999 yılındaki Diyarbakır değil. 1990'da biz Diyarbakır'da iktidarı aldığımız zaman 800 bin nüfusa sahip bir kentti. Bugün iç göçlerle birlikte kentin 2 milyona yakın nüfusu var. Bu göç de maalesef toplumsal, demografik yapıda birçok problemlere neden oluyor. Hatta bu madde bağımlılığı ve benzeri şeylerde dıştan gelen göçlerin de etkisinin olduğunu düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Sedat Yurtdaş

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Şimdi çok sayıda soru, yorum ve aslında bugünü de değerlendiren bir bakış açısını sunmak üzere Sayın Tunç Soyer'e sözü veriyorum.

Tunç Soyer - İzmir büyükşehir Belediye Başkanı

Önce çocuk ve uyuşturucu meselesiyle ilgili söylenenler bir şey çağrıştırdı. Onu paylaşmak istiyorum. 1750'lerde Thomas Hobbes diyor ki; 'otoriter toplumlarda korku iki yanlı büyür. İktidarın gazabına uğramaktan korkanların korkusu ve iktidarını kaybetmekten korkanların korkusu.' Bu iki korku, birbirini besler, büyütür ve toplum çürür, değerler çürür, toplumda her şey çürür. Çocukların genç yaşta, küçük yaşta uyuşturucu kullanmaya başlaması aslında o çürümenin sadece sonuçlarından biridir. Tevazunun kaybolması, dayanışmanın eksilmesi gibi daha onlarca şey sayabiliriz. O çürümeyi bize gösteren onlarca şey her gün hayatımızdadır. Değerler ve erdemler yok oluyor. Çocuk yaşta uyuşturucu kullanılmaya başlanması sadece o çürümenin kanıtlarından ve nihai göstergelerinden biridir.

Dolayısıyla aslında bu çürümeyi engelleyecek hikaye üzerine kafa yormak lazım. Sivrisineklerle değil, bataklığı kurutmakla uğraşmak lazım. O nedenle yapılacak çok şey var ama bunlar aslında topyekun atılması gereken adımlardır. Ne sadece belediyenin ne sadece bir sivil toplum kuruluşunun ne de sadece devletin yapabileceği şeylerdir.

Ama biz kendi adımıza ne yapabiliriz diye baktık. Çocuk haklarından yola çıkarak önce Seferihisar Belediyesi'ndeyken bir Gölge Çocuk Belediyesi kurmuştuk. Bu gölge belediye, çocukların çocuk olmak dolayısıyla sahip oldukları haklara sahip çıkmalarını mümkün kılacak bir platformdu. Niyetimiz oydu ve öyle başladık. Gerçekten seçimle geldiler, gündemlerini belirlediler, toplandılar, aldıkları kararları Seferihisar Belediyesi'nin meclisine aktardılar. Seferihisar Belediye meclisi, onlara bir bütçe tahsis etti. O bütçeyi benzeri çalışmalara istedikleri gibi harcadılar. Bu çalışma, sonra İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde daha da yaygınlaştı. Hedef, bu çocukların, bu şehrin sadece geleceğinin büyükleri olarak değil ama bugünkü hayat ortakları olarak sahip oldukları hakları bilmeleriydi.

Hatta sloganımız şuydu: 'Çocuk aklı değil çocuk haklı'ydı ve biz hep onun üzerine gittik. Bu çalışmanın özellikle de yoksul bölgelerdeki çocukların kendilerine, aile içindeki bireylere daha özgüvenli yaklaşmaları gibi sonuçları doğurduğunu gördük. Özetle o özgüvenin de bu tür uyuşturucu kullanması konusunda kendisini daha uzak tuttuğunu ve daha farklı İlgi alanları yaratabildiğini gördük. Bu dediğim gibi sadece bir hamle, küçük bir adım belki ama tabii ki tek başına çare de değil.

Eski belediye başkanlarımızdan birisi dil, kültür konusunda çalışmaları desteklenmeli demişti. Kürtçe konuştuğu için ben anlamamıştım ama Sedat Bey siz özetlediniz. Yine aynı şekilde Mezopotamya Vakfı'ndan arkadaşımız da benzer bir şey sormuştu. Çok haklısınız. İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak göreve geldiğimiz ilk andan itibaren şöyle bir kaygımız oldu. Bu şehir bir refah yaratıyor ve bu refah maalesef şehrin ön sıralarında oturanlar tarafından tüketiliyor. Şehrin arka sıraları var. Biz İzmir'i Körfez nedeniyle bir amfi tiyatroya benzetirdik. Hep amfi tiyatronun ön sırasındakiler, körfezin ön sırasında oturanlar şehrin en büyük nemasından faydalanır. Arka sıradakiler sahneyi görmezler bile. Dolayısıyla o arka sıradakiler de çoğunlukla Türkiye'nin özellikle doğusundan gelen Kürt vatandaşlardı. Biz, bu hikayeyi değiştirmek için şehrin ürettiği refahın daha adil paylaşmanı sağlamak için 'acil çözüm' adını verdiğimiz ekipler kurduk. Bu ekiplerle özellikle o mahallelerde çok hızlı sonuç alacak çalışmalar yaptık. Bu çalışmalar, normalde ihale süreçleri nedeniyle uzun yıllara yayılabilecek işlerdi. Ama çok hızlı çözümler ürettik. Neye yaradı bu? Sonuçta bu şehirde arka sıralarda olmasına rağmen bu şehrin vatandaşı olarak, bu şehrin bir bireyi olarak ona saygı duyulduğunun onurunu yaşaması gerektiğini düşündük. Aslında yaptığımız çalışmanın ana fikri, arka planda buydu.

Bu şehrin vatandaşı olma onurunu duymadan yapacağımız hiçbir şeyin onu mutlu etmeyeceğini düşündük. O nedenle de o gururu yaşatacak çalışmalar oldu. Bütün bu acil çözüm ekiplerinin yaptığı çalışmalar, sadece fiziki mahallenin yaşam koşullarının iyileştirilmesiyle sınırlı değildi. O mahallelerde kurduğumuz gençlik merkezleri, çocuk belediyesi birimleri ve özellikle de kadınlarla ilgili yaptığımız işler asıldır. Mahallelerde kurduğumuz mahalle bostanları var. Özellikle bu mahalleler, Kürt vatandaşların çoğunlukta olduğu mahallelerdir. Orada hem dayanışmayı hem üretmeyi hem aile ekonomisine katkıyı, bütün bunları yaşatabildik.

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda İzmir'in birçok şehirden daha ileride olduğunu söyleyebilirim. Bizim üst yönetici kadrolarında çok başarılı kadın yöneticilerimiz var. 200'ün üzerinde kadın şoför istihdam ettik. Bu görev sürem içinde iş makinelerini kullanan onlarca kadın yetiştirdik ve istihdam ettik İzmir'de otomotiv tamircileri, araçların yağını değiştiren, lastiğini değiştiren kadınlar var artık ve kadınları, biz eğittik, istihdam ettik. İzmir'in her yerinde çalışıyorlar. Özetle İzmir daha çok kadın şehri olmaya devam ediyor.

Toplumsal cinsiyet eşitliği bir bütçeye nasıl yansıdı dediniz. Bizim demokrasiden anladığımız temel meselelerden biri de şeffaflıktır. Hesap verebilirlik ve şeffaflık yoksa demokrasiden bahsedemezsiniz. O nedenle 162 veri seti altında öyle sadece ihaleleri, canlı yayınlamak değil. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin neredeyse

her şeyini en şeffaf bir biçimde sayfalarında bulabilirsiniz. Tüm ihaleleri, tüm alım satım süreçlerini, tüm projeleri, ayırdığı kaynaklar, yarım kalanlar, devam edenler her şeyi bütün şeffaflığıyla görebilirsiniz. Türkiye'de en çok veri paylaşan belediye olduğumuzu söyleyebilirim.

Psikolojik destek hattı nasıl işledi diye soru sordu Duygu Berekatooğlu. Biz bir anda deprem yaşadık ki; bir yandan vatandaşlara aman pandemi var, evinizden çıkmayın diyorduk, bir yandan da deprem oldu aman evinizde durmayın, dışarı çıkın dedik. Dolayısıyla bu çok kafa karışıklığı yarattı. İnsanlar büyük bir bilinmezliğe sürüklenmiş oldular. Kurduğumuz psikolojik destek hattında en çok bu sorularla muhatap olduk: Çıkacağız mı gireceğiz mi? Bu durumun yarattığı travmaları nasıl atlatacağız gibi. En azından bize yol gösteren çok sayıda taleple şekillenmiş bir veri tabanı oluşturmuş olduk. Onunla da hem bizim hemşeri iletişim merkezimiz hem de ilgili birimlerimiz özellikle sadece o veriler ışığında bütün şehre yayılan çözümler üretebildik.

Bir iki şey daha çok kısaca söyleyeyim. Konuşmamın başında ekonomik demokrasiden bahsetmiştim. Onu açmadığımı fark ettim. İki tane somut örnek vereyim. Küçük üreticinin ekonominin öznesi haline gelmesi meselesi. Kısaca ekonomik demokrasi diye tarif ettiğimiz şeyin en kolay yolu kooperatifçiliktir. Ama kooperatifçilik sadece tarımda uygulanabilecek bir şey değil. Biz ulaşımda ve kentsel dönüşümde de kooperatifçiliği uyguluyoruz.

Ulaşımda şöyle uyguluyoruz: Bazı güzergahlarda toplu taşıma araçlarımızı çekeceğimizi söylüyoruz. Diyelim ki Ödemiş ilçesinde günde şu kadar sefer yapan otobüsümüz var. O hatta var olan minibüsçüleri topluyoruz. Diyoruz ki onlara: Biz bu hattan araçlarımızı çekeceğiz. Size ESHOT kalitesinde, standartında toplu taşıma araçlarını satın alacağız. Bunları siz ödeyeceksiniz. Ama buradaki güzergâhtaki bütün yolcu potansiyelini de siz almış olacaksınız. Talebimiz, bizim verdiğimiz hizmet standardında hizmet vermeniz. Dolayısıyla 65 yaş üstü ücretsiz ise sen de ücretsiz taşıyacaksın. Ama bunun parasını biz size vereceğiz. Uzatmayayım, detaylı bir hikaye ama biz bu şekilde kooperatifler kurarak, taşımacı kooperatifleri kurarak büyükşehrin toplu taşımadaki araçlarını o hatlardan çekme fırsatı bulduk. Bu bize muazzam bir tasarruf yarattı. Mazottan, araç bakımından, tamirinden, şoföründen muazzam bir tasarruf yarattı. Aynı zamanda o kooperatif çatısı altında da buluşan minibüsçülere müthiş bir gelir kaynağı yarattı. Hizmetten yararlanan vatandaşa çok yüksek kalitede araçlarla hiç gidilmeyen destinasyonlara; ücra noktalara gidilebilmesi imkanını yarattı. Bu, ulaşımda kurduğunuz kooperatifçilik modelidir.

Aynı modeli kentsel dönüşüm için de yaptık. Kentsel dönüşümde de vatandaşların kat malikliğinden çıkıp kooperatif arsa hissedarı olarak kooperatif çatısı altında buluşmalarını, böylece belediyenin şirketleriyle ihalesiz çalışabilme imkanını yarattık. Bunlar detaylı anlatabileceğim şeyler, uzatmayayım. Sadece kooperatifçiliğin çok gerekli olduğunu düşünüyorum. Eğer küçük üretici, sıradan vatandaş ekonominin öznesi haline gelemiyorsa o zaman ne toplulaştırmanın ne mercime-

ğin ne bir başka bir şeyin vatandaşa yansıyan refah boyutu kalmıyor. Vatandaşın refahtan pay alabilmesi için mutlaka kooperatif çatısı altında buluşabiliyor olması lazım. Bu da hem belediyelere hem STÖ'lere düşen çok önemli bir görevdir.

Son olarak nasıl bir garanti var diye sordu Barış Avşar, onunla bitireyim. Hiçbir garanti yok ama şöyle bir garanti var. Şimdi bizim 10 yıl Seferihisar'da 5 yıl İzmir'de yürüttüğümüz ve Türkiye'ye örnek olmasını, model olmasını arzu ettiğiniz bütün bu çalışmalar özellikle de toplumsal barış çerçevesinde yürüttüklerimizin ve bir arada yaşamanın kültürü üzerine yaptıklarımızın en büyük güvencesi onu yaşayan vatandaşların kendileridir. Peki, biz buna nasıl sahip çıkacağız ve bunu nasıl yayacağız? Partiye sahip çıkarak, partiyi dönüştürerek, partiyi iyileştirerek, kendi partimden bahsediyorum. Sonuçta bizim bu memlekete olan bağlılığımız, sevdamız, aşkımız ne derseniz deyin adına, koltukla, makamla hiç bir ilgisi yok. Sonuçta biz nerede olursak olalım, bu mücadeleyi o aşkın o tutkunun gereğini yapmaya devam edeceğiz. Ben de hayatımın bundan sonrasında partinin iyileşmesi, güçlenmesi ve bu yürüttüğümüz hikayelerin ülkeye yayılması ve bu gözü dönmüş iktidarın frenlenmesi, dizginlenmesi ile ilgili ne yapabiliyorsam onu yapmaya çalışacağım.

Özetle bütün bu hikayenin hepimizin ortak kaygıları olduğunu düşünüyorum. Tek tek her birinizin burada benzer kaygıları taşıdığını biliyorum. Hiçbirimiz şu anda yaşadığımız bu yoksulluğa, bu sefalete, bu özgürlüklerin sınırlanmış olmasına razı değiliz ve hiçbiri hiçbirimiz bundan mutlu değiliz. Sonuçta hepimizin asıl arayışı odur. Biz ne yapacağız da bütün bu hikayeyi değiştireceğiz, bundan kurtulacağız ve başka bir hikaye mümkün kılacağız. Bence bunu mümkün kılacağız. Bundan kaçmak, bundan uzak durmak mümkün değil, bunu yapmak mecburiyetindeyiz. Çünkü biliyoruz ki aslında üretenler, iyiler, emek her zaman daha kuvvetlidir.

Bakmayın bugün çok dayak yediğimize, bunun altından kalkabiliriz, bunu yapabiliriz. Yeter ki bizi birbirimizden ayıran sebepleri değil, bizi birbirimize yakınlaştıran sebepleri daha çok düşünelim. Onlara daha çok kafa yoralım ve onlar üzerinde çalışabilelim.

DİTAM'in bugün yaptığı bu çalışmanın çok kıymetli olduğunu, benim de çok ders çıkarttığımı söyleyerek bitireyim. Herkesin eline, emeğine sağlık. Gerçekten son derece yararlıydı. Ben kendi adıma yine umut bularak ayrılıyorum. Demek ki Türkiye'nin bir yerinde insanlar belediyeleri olmasa da biz şehrimiz için ne yapabiliriz diye kafayı yoruyorlar, sorunları tespit ediyorlar ve çözümler yapıyorlar. Bir parçacık katkım olduysa ne mutlu bana. Teşekkür ederim.

Sedat Yurtdaş

Sayın başkan, değerli katkılarınız için çok teşekkürler. Şimdi toplantıya ev sahipliği yapan DİTAM YK Başkanı Mesut Azizoğlu'na bu toplantıyı bitirmesi için sözü veriyorum.

Mesut Azizoğlu

Ben çok uzatmayacağım. Şunu anladım bizim İzmir'e umut vermek için daha yapmamız gereken çok şey var. Onu anladık. Ben bütün konuklara, raporları hazırlayanlara, konuklara, Sayın Tunç Soyer'e, Sayın Feridun Çelik'e teşekkür ediyorum. Herkesi iyi bir gün diliyorum.

Seyrantepe Sanayi Mahallesi Elazığ Bulvarı Çeysa Towers C Blok 47/C Kat: 10/77
21100 Yenişehir / DİYARBAKIR

info@ditam.org - www.ditam.org - 0 412 228 00 03



Seyrantepe Sanayi Mahallesi, Elazığ Caddesi, Çeysa Twins Towers,
C Blok No:10/77, 21120 **Yenişehir/Diyarbakır**

Tel: 0412 228 00 03 **E-mail:** info@ditam.org

ditam.org.tr